

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_206103

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T 40-1
P 37K

Accession No. T 1514

Author పద్మయ్య మహా కవి.వి

Title కరవొలంకార చూడరా మనే

This book should be returned on or before the date
last marked below

శ్రీరస్తు

కావ్యాలంకారచూడోమణి

విష్ణుకోట పెద్దయమహాశవి ప్రణీతము

తృతీయముద్రణము.

వేదము, వేంకటరాయ శాస్త్రి చేత

ముద్రితము.

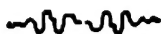
చెన్నపురి

శేసరిముద్రాక్షరశాల

1929

కావ్యాలంకారచూడామణి

ప్రథమోల్లాసము

క్రివాగాస్పదయోః పరస్పరయుతోః ప్రతుష్టత్వవక్తాఘయోః
 రంగాలంపియాఘయోః ర్యతిగణవ్యాపాగపాఠీయోః
 సారస్య క్రితీకయోః రివ సా సంగీతసాగిత్యయోః
 ద్విత్వద్విత్వశ్రవాసోతుకిం కహగశాం చాశుక్యవిశ్వాప్రభేః.

౧

ఉ. సంకసముః గొఱంగి రుద్రాంతరచరన్యధుపప్రసక్తికా
 గొంకి ఘపాదిరూపములఁ జనునాఘనివింతయక్కుపైఁ
 కింకిరి గాఁగ లచ్చి లిలకించి యజ్జలము నుండుఁ గాలి ని
 క్కింకఁ జతుక్యవిశ్వామనుజప్రభుపుణ్యకాగ్నిదృష్టులఁ.

౨

చ. వరచితురావనప్రసిద్ధ వాసిక సెక్కుఁ బడక్రమంబులఁ
 దిగుచు నంగవిగ్రహము క్షిముకుంబులఁ గానిపించుచుఁ
 సరసచన్ద్రవిత్రి యగుచూచు యలంకృతులఁ దనర్చి ను
 క్కింతఁ జతుక్యవిశ్వామనుజప్రభుమనఁ బుసారు చుండెడుక.

౩

స. శ్రీకంఠచూడాగ్రస్థంగాఢిగ్రహ పే రాజన కన్యకాగంధిగరుడు
 చాశుక్యవంశధూమగును క్రిమివంశుఁ జేనుహీనతాతలకుఁ దాత
 గృతకుహారానాభీముండు చాశుక్య భీముఁ జేవృషకులాదికి విధుండు
 రాజను హేంద్రపురస్థాత రాజన శేంద్రుఁ డెక్కువతాత మేలిభునకు

గే. సంధ్రదళదానవోశేంద్రుఁ డిగునుశేంద్ర
 ధరణివల్లభుఁ జేరాజుతండ్రితండ్రి
 ఘనుఁ డుశేంద్రాఖ్యుఁ డెవ్వనికన్నతండ్రి
 యతఁడు విశ్వేశ్వరుండు లక్ష్మణాంబుతుండు.

౪

కా. సన్నక్రిఁ దనశీరివాఁ డిగుటచే సంకుష్టచేతస్కుఁ డై
 సన్నత్వము రాజశేఖరతయుఁ శంభుత్వము నిశ్శయా
 భోక్తృభక్తు విశ్వనాథుండు శివుం శోభించెఁ గాతున్నది
 దుర్వాన ప్రతిభాతిభాగ్యకృతఁడన్తుత్వముల్ గల్గునే.

౫

ఉ. ఆశ్రుతవైరితరుండు సమాశ్రితభర్తృడు దివ్యవాహిని
 విశ్రాంతి పుణ్యగుణవేదవిభూషితనూర్తి మానసా

న్యూతరాజనీతి యథామార్గకథావరథాతి సర్వలోకాశ్రయచక్రవర్తి సమరాచిచమూసమవర్తి శూరతత్త్వం.

౭

సీ. లక్ష్మీధర్మిత్వప్రబాలనప్రాధిమ రాజసారాయణప్రభ వహించి హవ్యకవ్యాధినిత్యప్రదానవ్యాప్తి సర్వలోకాశ్రయక్షమతః శింది త్రస్తశస్త్రాభిలోద్ధరణక్రియాసిద్ధి ధరణీవరాహశబ్దమునఁ బేర్చి గర్వితారాతివిఖండనోదారతః గరవాలభైరవఖ్యాతి వడసి

తే. కదనభీతులఁ బులు మేపి కాచి రాయ గండగోపాలచిరుదసంగతిఁ దనర్చి యవనిఁ గొంగ జొంగు బహువిజయప్రవర్తి చారుచాళుక్య విశ్వేశచక్రవర్తి.

౭

ఉ. ఎందుఁ జనుకృతవిశ్వధరణీశ్వరురాయకరాఁసాగువ స్సందన మొప్పఁ జెప్ప బహుపక్షబలంబునఁ గ్రంగుఁ గె. ఆ మి న్నందినరాజకంఠనివహంబులఁ బట్టి వధించి సన్నతిం గొందినధార్తరాష్ట్రీకులపూగములకఁ గరుణించు నాబులఁ.

౮

వ. మఱియును;

సీ. చేదకాష్టగ్రహన్య విధు లెల్లఁ బరికించి సవిఁ జతుర్వగ్రప్రకృష్టి నొంది రాజవిద్యాతంత్రక్రసంభావించి వర్ణక్రమంబుల వల నెఱింగి క్యాతిహయుక్తేంద్రసంగతి నెగ జొంది సంగీతసాహిత్యసరణి నేర్చి కురగభగోహణాదుల విశ్రుతికి నెక్కి యాయుధవిద్యల సతిశయిల్లి

తే. యచట నచ్చట నున్న కౌవ్యాగమములఁ జెలఁగి సత్కవిసౌకర్యసిద్ధికొఱచు నొక్కచోటనె యుడఁగూర్చు నుత్సహించి సత్కలావర్తి విశ్వేశచక్రవర్తి.

౯

మ. ననుఁ గావ్యక్రమచేరి నర్చితలుధానంచాదరాలోకితుల మనితఃక్రిగిరజేశపాదయుగళుల మాన్యుల గళాకాశులక వినుతుల గాళిగోత్రుఁ జెచ్చన సుధీవిఖ్యాతు రానించి స ద్విసయం బొప్పఁగ నాపరించి తగ నావిశ్వేశ్వరం డి ట్లనుల.

౧౦

ఉ. భావరసప్రపంచమునఁ బద్మనలంకృతిలక్షణంబు, ఛం గోవిచితిప్రచారము, గుణాహలదమ్మరదంధ్రదేశభాషావివిధప్రపంగములచందము నందముగా నొనర్చి వి వ్యావిధి గానిపించుటగదా చతురత్వ మనంగ మేదినిక.

౧౧

క. అను నర్చిశ్వేశ్వరవిభుననుమతి యనునాత్మపోత మాధారము గా ఘనరసరత్నాక్షరమునఁగనుఁగొని యుడఁగూర్చి యిత్తు గల్పపునుబులఁ.

౧౨

వ్యవస్థలములు

- క. లక్ష్మీపుత్రునకు సుపేంద్రశ్వావరనందనునకు ధర్మజ్ఞానకు
లక్ష్మీవిభేదనలాఘవ-లక్ష్మీణునకు సర్వకాస్త్రాలంపటమతికా. ౧౩
- క. సింధురసత్త్వనకు మరు-త్సింధు రస క్షీడి దశాంత తృప్తికనునకు
బంధురశుభానుభవునకు-బంధురమావృద్ధికరణ బహువిభవునకు. ౧౪
- క. చాళుక్యవిశ్వధరణీ-పాలునకు నమన్న పాలపరిపాలునకు
శ్రీలునకు సమరవిజయ-శ్రీలల నాశ్లేషసౌఖ్యశీలున కెపుడుకా. ౧౫
- వ. అభ్యుదయపరంపరల కకంపితస్థితి యావహిక్లీనట్టుగా మిద్వచోరచనీయం బగు
కావ్యాలంకారచూడామణి యను నలంకార లక్షణంబునకుఁ బ్రథమావతరణం
జెట్టిదనినః. ౧౬
- చ. సరళవిరాజగుచ్చరణశస్త్రము వర్ణము, వర్ణపంక్తివి
స్తరము పదంబు, రత్నదవితానము నాక్యము, నాక్యగేదముం
దరతర ముగ్ధ, మగ్ధునత స్త్రవిబుధము భావ, మిట్టిభా
వగుచిరసుప్రసన్నవిభవంబు రసం బాడఁ గూర్చ నేర్పినకా. ౧౭

భావము

- క. బహిరర్థాలంబనమై-విహరించు మనోవీకార విలసితము సుహి
విహిత మగు భావ మన; నది-మహి విజ్ఞానంబు నా సుమధులం బరఁగుకా. ౧౮
- క. ఘనవిజ్ఞానం బాత్మకు-మనసున నే కలుగు నట్టిమనసున కిబ్బు
గనరింఁద్రయములచేతకా-వినఁగా వీనులకు నొడవు ప్రయప్రాప్తికా. ౧౯

భావభేదములు

- తే. అట్టి విజ్ఞానకలిత మై యమరుభావ
మాత్మఁ బ్రవృత్త మై విభా వానుభావ
సాత్త్విక వ్యభిచారి సంజ్ఞ లఁ దనర్చు
నాన్యతెజఃగుల రసవిదాసంబు గాఁకా. ౨౦
- క. నవరసవిస్ఫుటకరణ-ప్రవణము లగు సుచితరుచివిభావము లెల్లకా
వివిధ స్త్రీపురుషులయం-దపితముగఁ బాడముఁ జెలికు నఁ ను గవింఁగూర్కా. ౨౧

విభావములు

- ఆ. ఆవ్విభావ మొప్పు నాలంబనంబు ను
క్షీపనంబు నాఁగ ద్వివిధ మగుచు
నిధిల రస విభోధ నిర్మాణ కరణంబు
లితైఱంగు లెల్ల నెఱుంగ వలయు. ౨౨

అలంబనవిభావము

క. ఆలంబనంబు నాఁగ ర-సాలంబన మైనరూపయావనకాంతి
శ్రీలావణ్యాదిక; మది-మూలము తద్వ్యక్తికిక బ్రహ్మద్రవ్యమై. ౨౩
ఉ దా హ రణ ము.

చ. నెలపుల నిందుచున్న గవ నిక్కును, గామునిరూపు కవడిక
వెలిగెడు రూపవిభ్రమము, విద్యుదుదారతఁ దేజర్ణుఁ డా
పులజగి, సొంపు వెట్టనివిభూషణ మై మెయి సంతకంతకుక
బలియుఁ, జుకుక్యవిశ్వజనపాలునిమన్ననఁ గన్నయింతికిక. ౨౪

ఉద్దీపనవిభావము

క. చలియింపక రస మంపుల-నాలయుచు నెవ్వనిచేత నుద్దీపిండుక
గలఁగొన బుధులకు నఁ యి-మ్ముల నుద్దీపనవిభావములు నాఁ బరఁగుక. ౨౫

క. ఆలంబనోక్తిగుణములు-నాలంబనచేత్తములు హారాలంకా
రాలియు నుత్పన్నోలలు-నోలిక జరురాహ్వయంబు బుద్ధిపనముల్. ౨౬

సీ. రూప లావణ్య తాగుణ్యాది శాశీర గుణము లాలంబనగుణము లరయ,
నంగ నోచిత భావ హాస హే జాది కింతలియుఁ జేష్టితము నై సంపదించు,
హార కేయూర మంజీర కంకణ కంఠాకాదు లలంకరకాఖ్యుఁ శౌండు,
నుపవన జల చంద్రి కోల్పి వాస్తవ సీల లాల్ప విహారంబు లనఁగఁ బరఁగు;

తే. నిట్టి యుద్దీపన విభావ హిత వినోద
విధవములఁ గొందుఁ నాశుక్యవిశ్వజీవుఁడు
అలరువొనిధిధంగి జయంతురీల
భద్రచందమున నలకూబనునిపగిరి. ౨౭

అనుభావములు

కా. ధూతా రాసన రాగ దృగ్విలసనంబుల్ సాటిసాహంగివా
కృగుర్యంబును నోష్ఠకంపనము నాఁగం బేర్చు చేష్టనము
సున్నతం పై మునుభూత మై రసము సొంపుకఁ జెందుటక శసి వి
భ్యాతం పై యనుభావ మొప్పు లలితవ్యక్తాకృతిక నొంచుచుక. ౨౮

చ. వదిలవికాసముక, బొలయు వాటికయాపులు, లేలేన్ద్రుతోఁ
బొదలెడితారకల్, బొమల పొల్పుగుపోకలు, మోవికంపుపైఁ
గదిగెడినిన్ని నవున్, చెలికత్తెల కండము సేయుమాటలక,
కుదలి చుకుక్యవిశ్వసృపగుండరుఁ జెందుటక కెప్ప నొప్పునక. ౨౯

సాత్త్విక భావములు

తే. సత్త్వ మన మనోక్రుత్తి, రిజ్జంబు పైన
భావములు సాత్త్వికము లప్తభావిములు,

స్తంభ తోమాంచ బాష్ప వైస్వర్య కంప
విలయ వైవర్ణ్య ఘర్మ సంక్లల దనర్పు.

౩౦

స్తంభము

క. మే నెలుంగ తున్నయునికిన-నానాభయహర్ష దిర్భవశ్రవణములకా

ప్రమానువడి యునికీ చేష్ట-హీన స్తంభంబు నాంగ నెలుంగంగ వలయుకా.

౩౧

క. చాళుక్యవిభునిభేల-తోలగ్నజపటముఁ జాచి క్రొవ్వణి, యని ను

నాల స్తంభస్థితికి-నాటుపడుక బగ్గల పాలభంజక వోలెకా.

౩౨

తోమాంచము

క. అనంతాలోయంబున-గానఁ బడుట గోమహా కల్పనము గుమీ

మానితతోమాంచం బనఁ-గా నిష్టస్వస్థ ప్రకౌశనవిధులకా.

౩౩

క. మనమున విశ్వేంద్రియ నిడి-కొని గాఢాంబునములఁ గొలలెడిచోటక

దనువున బొడమెడిపులకలు-వనితకు రాగాంకురముల వదువున నొప్పకా.

౩౪

అశ్రువు

క. ఆతిగఃఖహర్ష జాగలఁ-ప్రతిపాదిత పైన నేత్రపాథఃకింబం

అతి యశ్రు వంద్రు, నఖముఖ-కృతిమాన్దవవిధాలు దానిత్రయ లరయంగకా.

౩౫

క. ఆలములలో విశ్వేశ్వర-పాలునికగపాలు మెలయఁ బోన్వపవనితా

లోలనయనాంబుదంబులు-వాలాయము గురియు నశ్రువగ్గం బోలెకా.

౩౬

వైస్వర్యము

క. భయగోమహా జాగల-నియతం బగున్ ద్రవ్యనిత్యం బని ని

శ్చయముగ వైస్వర్యం బగు-రయవాగుచ్చరణ రిడింధనం బగుటకా.

౩౭

క. రాగముగ నలుకఁ జేసెంగ-నా గుఁ డగు విశ్వవిభునియాలోకముచే

రాగాలాపక్రమాను వి-రాగాలాపక్రమాను నిహతి కలంకకా.

౩౮

కంపము

అకస్మికః పయి తా-లోకన బు ర్వా కుజుల లో నగుదానక

జేహారుఁ గంప గుంగ-చాళుకులచలనాది నెలుంగవచ్చుం బలియనకా.

౩౯

క. మృదులతఁ చంద్రహాసము-గిడిలించుచుకుక్యవిభునిఁ గని ధీయపు లై

మదవినుతులు వదవద వణఁ-కుసు రాతఁ కుడింద్రపుర్రోకుడు గానఁ జాచికా.

౪౦

ప్రయము

క. ప్రళయము నా గుఱుగఃఖాదుల నింద్రియహర్షనంబు దొలంగట; దానికా

లియునది భూమిపరమ-స్థితాకారములచేతఁ గనుగొని చతురులకా.

౪౧

క. ఇప్పుడే నుండిపుత్తుక్రియ-వ్యాపానమహా స్థి యగుట శత్యం, బలవికా

నెప్పుడె గమగోన్నయింటికి-నెప్పుడి మూర్ఖిల్ల మేను నిలబడక యడలకా.

౪౨

వైవర్ణ్యము

క. మద రోష విషాదాదులఁగదిరెడుసహజాంగరుచివికల్పమునకుఁ బే
రొదవును వైవర్ణ్యం బన-నది వర్ణవ్యభేదమున నగుఁ జెలియంగఁ. ౪౩

క. సారమతి విశ్వవృత్తిని-గోరిన సమకూట కున్నె రోర్పులు ధరణిఁ?
గౌరయశస్సరణంబున సారూప్యపదలబు గలిగెఁ జామకు నొడలకా. ౪౪

స్వేదము

క. దయితాలింగనసురత-ప్రయాసకలనములఁ జెమరు వాటిల్లు మిథః
ప్రియదంపతులకు, నది గా-త్రయుతార్ధృత్వమునఁ జెలియఁ దగుఁ జతురులకుఁ.
క. ఇల విశ్వవృత్తిచంద్రుని-లలితకరస్పర్శనములఁ లలన గరంగఁ,
దలపోయ దీనియొడ లి-మ్ముల నలవిధి చంద్రకాంతమునఁ జేసెఁ జామి. ౪౬

సంచారిభావములు

తే. స్థాయిభావంబునందు నిత్యత్వ ముడిగి
వ్యభిచరించుచు నభిభంగాలివోరె
నోలిఁ బాడముచు నడఁగుచు నుంటఁజేసి
యొసఁగు సంచారిభావంబు లెఱుంగవలయు. ౪౭

సీ. గ్లాని నిర్వేద శంకా మదానూయలు నాలస్య వైన్య శ్రమాహ్వయములు
స్ఫులి మోహ చపలతా చింతలును విషాద సుప్తి విబోధ కాత్మకృములును
నాచేగ గర్వ హర్షామర్ష నిద్రలు మ త్యవస్థార కోష్టాదములును
త్రాసోగ్రతా జడతా వితర్కంబులు నవహిత్య కృతి మరణాభిధములు

తే. వ్యాధియును వ్రేడయును ననవరుసఁగృతుల-సాగు ముప్పదిమూఁడు సంచారిభావ
చయము వాసీ నెఱుంగక జరుగ దండ్రు-రసవిచేచనచాఁకిర్యరంజనంబు. ౪౮

గ్లాని

క. మానస మెరియఁగ మేనికె-నానాదోర్బల్యకారణం బై యొంటక
మాననివశ్చాస్తాపము-గ్లాని యనఁగఁ బరఁగు సుకవికల్పనవిధులకా. ౪౯

క. త్రికరుఁ డగువిశ్వేశ్వరు-భీకర ధరణీవరాహ బిరుద భరాత్మక
జేకొని మది ధరియించిన-యాకోమలి క్లేశ ముడుప నింతులతర మే? ౫౦

శంక

క. ఇదియును నదియును నట్లయి-యొదఁబెడునొకొ యనఁగఁ బాడము నూహాపోహ
స్పద మై చనుననుమానము-మది శంక యనంగ బుద్ధిమంతుల కెక్కుకా. ౫౧

క. స్తనితము తత్ప్రతినివదము-విని ధాటిపటహ నాదవిభ్రాంతిమెయిక
దెనుకకు ముందటిదెనుకును-జన శంకింపుదురు విశ్వజనపతిశ్రుత్. ౫౨

నిర్వేదము

క. దుర్విఫలత స్వీయగుల-దుర్వారప్రతిభ గలిగి తోషమ మొదలై
పగ్యడుచి త్రవ్యభవే-నిర్వేదం బాచవు సోపృనిశ్వసనంబై. ౫౩

క. ఈసోమతల నోమగ? ఏ నవశిశోపచార మేటికి? నెలరే-
మానుప విశ్వేశ్వరుడే; నానాటికి మనుప రాజనారాయణుడే. ౫౪

మదము

క. మదిరాకృతమోహము సం-పగుడిత హ్నుము గళాదిపాటవమును స-
మ్మదమున కుదయింపంగ నా-స్పదములు, కలియంగవలయు భావస్థి లిలక. ౫౫

క. కించి త్స్వంప దవిర్యో-దంచిత మదిరా మదావిహిక్మల నేర్పుల్
మించు బజర-చకోలువుల, నించునె విశ్వేశ మేది స్వీయగుసభిలో? ౫౬

అనూయ

క. పరబలమదివిద్యాసుం-దగతలకు సహింపలేక తలుచుచుగోపా-
చరణము గల్పించుటచే-గరయ ననూయాభిధాన మై నెగ నొంగు. ౫౭

క. ఈమహి విశ్వేశ్వరుచే-శ్రీమహిమ- గన్నకవిగరిష్ఠు అనూయ-
వేమలు భావింతురు చిం-తామణి సుగధను కల్పతరువులతోడ. ౫౮

అలస్యము

క. పొంగుగ నిజకృత్యంబుల-మంగోద్యోగంబు చేసి మనలుటయ కరా-
యెంగును నాలస్యం బీ-దంచం బలిసితి నెఱుగ జను జతురులకు. ౫౯

క. చాతుర్యవిక్రవిభుతో-నాలమునకు గడగువిమతు లలసు లగుటయు;
జాలగ వన్నెలు వెట్లక-యాలస్యము చేసి రచట నపరాంగనలు. ౬౦

దైన్యము

క. విపదాప్తి విత్తహరణ-స్వపతినిరాకృతుల నుద్భవంబయ్యెడు త [౬౧
త్ప్రపణత్వము దైన్యం-బగు గృహ కాస్పదమగుచు గాడ గృతపుణ్యులచే. ౬౧

క. పరగండ ధైరవునియు-ధురధాటిపటుత యెట్టిదో రిపుభూభృ-
గురమాపురంధ్రముఖముల-సరి నొక్కట దైన్య మండ్రు జను లరయంగ. ౬౨

శ్రమము

క. సురత-శ్చాయాసా-తురనిరమనాదకముల గోలెంచు శ్రమం;
బరసి తెలియంగవలయును-దరశ్చాసాది ఘర్మకమవిదళనం. ౬౩

క. అడవులకై యగ్రులకై-యడుగుడుగున నలరే వొడమ నడలుచు జరి రి-
పడతుకలు పడులు మనుగడ-నడరగ గరవాల ధైరవార్చు సేయ. ౬౪

స్మృతి

- క. అమరః బుర్రాకృతసుఖగుః-ఖములం దలపోసి పోసి కనుఁగొనుటకు నై
నమితోన్నమితాననముగ-నెమటుట సంస్మృతి యనంగ నెలకొనుఁ దలఁపఁకఁ. ౬౧
- ఉ. "ఈసుగచాపదీప్తులకు నీడు సుమీ మన సాలరత్న వి
న్యాసము, శీతటిలతలయచ్చు గదా మన లాసికాతనూ
ల్లాసము, శీఘ్రనోపలములం దెగడుక మన చాక్రికావళి
భాసము," లంచు విశ్వజనపాలవిగోధి దలంచుఁ గానలకఁ. ౬౬

మోహము

- క. భయగుఃఖావేశమహా-మయచింతనవిధుల చెఱుచు ముఁగొను మాళ్వో
దయ మది మోహం బనఁజను నయున్ మవివేశవరణి నగుఁ జెలియంగఁకఁ. ౬౭
- ఉ. అద్దముఁ జూచి బిట్టులుకు, నానలఁ జేసిన సంపదించు, న
మ్ముస్థియ విశ్వనాగుపయి ముచ్చట చేసినయంతనుండి; యి
క్కడ నెఱింగి చందరుని గానఁగ నీరు, పికంబు గొయ న
న్నిద్రపుమోత మాన్పుదురు, నెచ్చెలు లిచ్చ యెఱింగి నిచ్చులకఁ. ౬౮

చపలత

- క. రాగద్యోషాదులచే సాగడు చంచలతేరు చపలత, నిజనా
థాగోవిస్ఫురతికొ రాగవి నెఱుఁగంగవలయు నంద్రు రస్థులకఁ. ౬౯
- ఉ. నెయ్యపుపోటి మున్ను చెవి నించినవార్త తెఱుంగ కున్న యీ
గొయ్యలి విశ్వభూవిభుని మారమునం గని రాగసక్తి మై
లియ్యపునవ్వు నా తెఱకుఁ జెచ్చె, వడి స్థలచమండలంబుపైఁ
బయ్యెద చక్కఁ జేర్చె, బొలపంబు నమర్చె గటాక్షపీక్షలకఁ. ౭౦

చింత

- క. తనరు ననిష్టాగమనిం-బున నగు తలపోతేరు వో చింత యనకఁ;
మనసున నెలకొనుదానిక-గనునది సంతాపసౌతుక ధ్యానమునకఁ. ౭౧
౭. తిగముగ విశ్వభూవిభుడు చేర్చిన దేరక ప్రోచి పిమ్మటక
దరుణి తనీసుతో వేన ముదంబునఁ జన్నమనంబుఁగ్రొప్పఁగా
వెర వఱి చింతినొంద, పునఃపీఠల మూరక వ్రాయు, బోటులక
బరువడిఁ జూచి స్వీపడు, బాయనిధీరత మారు బుధిలోకఁ. ౭౨

విషాదము

- క. అత్తై దగులాభ మని మడి-నుత్తైడుచో వంతరాయ మొనఁగూడుటయుఁ
బ్రచ్చికొను వెఱుగుపా టిని-నిబ్బరపువిషాద మనఁగ నెగడుం జాడకఁ. ౭౩

- క. 'ఇమఁ డరిగెఁ, దిమిర మది కను-కని పర్వెడు, విశ్వసాధుకడ కేగద నే'
నని యొకమానిని దలఁపఁగ-ఘనకరములు నిగుడ భవళకరుఁ డుడయుంచె. ౭౪

సుప్తి

- క. శీతేంద్రియ మై విషయ-ధ్యానంబునఁ గొలులునంతరంగములోనఁ
గానఁబడు కలల కెల్ల ని-దానం బగు సుప్తి, దానిఁ చగుఁ జెలియంగ. ౭౫
- క. సుత్యచరిత విశ్వేశ్వర-కృత్యము సంకల్పకుప్రక్షీర్ణము నగు సా
హిత్యమును మరగి సుప్తికి-నిత్యత్యము గలుగఁ గోరు నెలఁతుక యొప్పుడు. ౭౬

బోధము

- క. ఇంద్రియములు చిత్రమున క-తంద్రత లో నగుటఁ జెప్పఁ దగు బోధముగా,
రంద్రదికారవిలోచన-సాంద్రదికారముల నెఱుంగఁ జనుఁ దక్షిణ్ణులకు. ౭౭
- క. విశ్వేశ్వరుండు పాలిత-విశ్వంభరుఁ డనుచు బుధులు వేదప్రముఖా
నత్వరవిద్యలయంగుక-శశ్వత్విబోధస్థిఁ జూటిరి జగతి. ౭౮

సౌత్సుక్యము

- క. గురుబంధు ప్రియ ధరణీ-వరవసతాలోక నాగి వాంఛలచేత
బయ వగు సౌత్సుక్యము త-త్సగత విలంబమునఁ గానవచ్చుఁ జెలియ. ౭౯
- క. ధరణీవరాహలక్ష్మణుఁ-డరిలక్ష్మి నకింప రచ్చునప్పుడు నగణీ
తరుణులు తొడవులు వీడ్పడఁ-చారిఁ దొడిగెడు కాకుకంబు పాల్వగుఁ జాడక. ౮౦

ఆవేగము

- క. అమితవిచిత్రాలోచన-సమయంబుల సంద్రమించుసంద్రమ మాతే
గము నాఁబడు; ననుచిత ని-శ్శమనస్థల నాదికములఁ గనుఁగొనవలయుంక. ౮౧
- క. సాబగారువిశ్వభూవరు-ప్రబలజయస్థిలఁ జాడఁ బఱతెంచు తఱి
గవీరుచిజఘనంబుల-నిలిడత నసియూడఁ బురమునెలఁతలనడుము. ౮౨

గర్వము

- క. రిపురజనవాచాటము-రిపులాత్మోత్పన్న కథనవికటము రణలో
లుపమును నగుభుజిదర్పము-నిపుణులు గర్వం బనంగ నెగడుచునుండుక. ౮౩
- క. బాణకళాగర్వమునఁ గృ-పాణాహంకారగరిమఁ బాటియె సమద
శ్రేణీవిహరణవికట-క్షణికులు రాయగండ గోపాలునకు. ౮౪

హర్షము

- క. దయితాలోకన విధవో-దయ కదన ముతులవలనఁ దగ నుదయించునా
బ్రముతసుదము హర్షం బం-గయుతప్రసవపులకకలితం బగుచుక. ౮౫

క. కరవాలభైరవాంకుని-కరవాలభుజంగి పోరఁ గడు హర్షించుకొ
బరువడిఁ బరభూపాలక-సరస్వప్రాణానిలముల సరిఁ జవిఁ గొనుచుకొ. ౮౬

అమర్తము

క. అపరాధులపై మనమునఁ-గుసితాత్మున కుద్భవించుకోప మమర్తం
బుపగతమత్సరపాప-వ్యవధేశంబులను నెఱుంగ నగుఁ జతురులకుకొ. ౮౭

క. పరబలములఁ గనుఁగొని, జము-కరణిం గనుఁగొనల నగ్నికణము లురులు నీ
వరగండ్లభైరవునిధట-చరుల యమర్తంబు పొగడవశమే పోరకొ. ౮౮

నిద్ర

క. ఆలవున నలసత సురతా-కులతకొ బ్రణయోపపన్నకోపాగులచే
నలవడు నిద్దర, యది యి-మ్ముల సుకుశితనయనమాత్రమున నెఱుంగఁబడుకొ. ౮౯

౧. చెలున చతుకృత విశ్వవృత్తుచే మరుతాపుల నెల్ల గెల్చి యొ
ప్పుల సుఖనిద్ర సేయుతఱి బోటులచాపుల కిం పొనర్చె న
య్యలికముగొండఁ గ్రాలునలకాఁయుఁ దిన్ననియూర్పుతావికిఁ-
సెలఁ గడులేం ద్లనఁ శోమి సేయుచుఁ గొంగొకనేపు శయ్యపై. ౯౦

మతి

క. సహజార్థ తత్త్వసంశయ-మహితవినిర్వహణార్హత మతి యనఁ బరఁగుకొ
ముహురుహృత్ప్రతిభా-విహరణమున నెఱుంగఁ దగు విచేకప్రాధికొ. ౯౧

ఉ. సాయక కొల్చువారల సుపర్వులఁ జేయుట, వైరులం బఠా
పాయసుదర్శనాంసలవిధగ్నులఁ జేయుట, నుర్వి రాజనా
రాయణుఁ డంట, నిశ్చయమ యంచు సుఖంద్రులు విశ్వమేదిని
నాయకు సత్ప్రభావకథనంబు మహిఁ బచరింతు రెప్పడుకొ. ౯౨

అపస్మారము

క. భూతాచేక మహా-హతురవికృతులఁ దనర్చి యాత్మలయం దు
ద్భూత మగు నపస్మారము- చేసోగలి నెఱుంగవలయుఁ జేప్తురులచేకొ. ౯౩

క. భేరిరావంబులు వని-వైరులు కరవాలభైరవభ్రాంతి నప
స్మారులగలిఁ గొనులుచుఁ దల-నీగ లెఱుంగరు ధయోపచితి యెట్టియొ. ౯౪

ఉన్మాదము

క. చి త్తప్రియవనితాహృతి-బిన్దోద్రేకమునఁ గలుగుఁ బృథుగోన్మాదం
బిత్తెఱఁ గెఱుంగుడు సుల్యా-యత్తాచేతన సచేతనాదులయంగుకొ. ౯౫

మ. హరిణశ్రేణిఁ గురంగమప్రతిగా నర్పించి మేఘంబులకొ
గరులకొ జేసి స్రుమంబులకొ ధటులఁగాఁ గల్పించి పోరాటకుకొ

విరుగ్జాణాతురు భ్రాంతింతులై తఱుచు ధాత్రీపాలు రున్మాదకా
తరబుద్ధి బరగండ బైరవునితోఁ దత్తత్రదేశంబులకా.

౯౬

త్రాసము

- క. చిత్తమున నున్నయునికిని-హస్తైదుభయకలన త్రాస మనఁ జనుఁ గ్రూఁ
ద్వృత్త నృప దర్శనాదిని-మిత్రంబులఁ బుట్టు నెఱిగి మెలఁగి గవలయుకా. ౯౭
- క. ధరణీవరాహు భేరి-విరావ మాలించి వైరివీరులు వికృతా
తురులై సాగర గిరి-దరణ్యదుర్గలముల కరుగుదు గోలికా. ౯౮

ఉగ్రల

- క. దండించుచోట నుండెడు-చండతపే రుగ్రతాఖ్యఁ జనుఁ గలియంగా
ఖండన తాడన తర్జన-తుండనములచేత నెఱుంగుదురు భావస్థల. ౯౯
- క. మ్రొక్కుకొడు బిరుదము లుడిగియు-మ్రొక్కుకొ డెట్లు నేయ కున్నమానుషతుల కా
యక్కడ మగువిశ్వేశ్వరు-దృక్కిలలఁ గమరిసోకి ద్రిమ్యుర వశమే. ౧౦౦

జడత

- క. జడత యది కడు ముదంబునఁ-బడుని పైనిపట్టి కృత్తింబనములచో
నడరెడుభయమాదాదులు-చొడరెడు నెడఁ బనులవరుఁ దోఁపింపన్న్. ౧౦౧
- క. ప్రణయమున రాజనారా-యణుఁ డతిశార్యముగఁ జేయు నాదరణ శక్తి
క్షణతైత్తి నభిలవృపతులు-ప్రణతిప్రణయకులకుఁ జూరరు పరమాత్ముకు ౧౦౨

వితర్కము

- క. గుణగణవినుశోత్కృష్ట-గణన వితర్కంబు, దానిఁ గనుఁగొనఁ దగ్గు
పుణమునఁ జరుగులు తగ్గు-రణకార్యవిభేదబురనికతచేట. ౧౦౩
- క. త్రివిశ్వవిభుఁడు చేసిన-యాచెరగుల కలుగవలయు సలిగినపదపఁ
భావింప నతఁడు ధీరుఁడు-వావిరి ననుఁదేర్చఁ డతనువడిఁ బడవలయుకా. ౧౦౪

లవహిత

- క. కడు హస్తంబున మదిలో-నడరెడుననురాగ మొప్పు నుఁచెడువెరవ
పృథ్వీకి నవహిత యనం-బడు నూత్న విచేష్టతములు పరికింపంగకా. ౧౦౫
- క. ఆవిరళముగ విశ్వమహి-భవుగుణములు పొగడుచోటఁ దడతమతి గ్నా
చెవిఁ జెట్టుచు నొకముద్దియ-నవిచడువులు గజపెఁ గీరకాబంబులకుఁ. ౧౦౬

ధృతి

- క. ఎట్టిపరాక్రము లభివ-నొట్టిడిన ప్లంబ నోప నొల్లక మదిలో
గట్టి యప దిట్టతన మది-యట్టిలముగ ధృతియనంగ నెందును బరఁగుకా. ౧౦౭

క. చాళుక్యవిశ్వవిభుచేత్రింక దనరాయలుభులు చేశాన రథని
పాలానీతపతీరసు-కూలాగురుచంద్రగంధకోటుల సై నకా.

౧౦౮

మ రణము

క. గర శానల గో గాయుధ-విరహాదులవలన నగు వివేకంపంగా

మరణము, నయననిమాలన-విరళశ్వాసాంగవర్ణవిధిఁ జెలియ నగుకా.

౧౦౯

క. కరవాలభైరవుని యని-సరి చావక చచ్చినట్ల యటు పడి యుండెకా

పొరి నూర్పు లగాంచి తెప్పలు-మరలింపక గాజివావీ మాన్పడి ధీలికా.

౧౧౦

వ్యాధి

క. జ్వరమున సై నను విగహ-జ్వరమున సై నను దనర్పుసంతాపము వి

స్ఫురితవ్యాధి యనంబడు-శరీరసాదాదివిధులఁ జనుఁ జెలియంగకా.

౧౧౧

క. 'కలెరియు నొడలు దడిచినఁ-గోలంబము బూర్పురేశఖుల మండిపడుకా,

చాళుక్యవిభునిఁ జూచిన-బాలికపరితాప మెన్నఁ బని లే దింకకా.

౧౧౨

ప్రీ డ

క. మెయిచెలుపులు పరిశించుచు-దయితునిఁ గట్టెగురఁ జూచి తల వంచినము

ద్దియసాబగు ప్రీడ యెటుఁగుడు-నయనచ్చరీసదర్శనప్రసరములకా.

౧౧౩

ఉ. వేడుక విశ్వనాథసృగ్ధరివరసుందరు బిల్లు చూచి తో

డ్డొడన నీగు డ్గొలుడుఁ గొంగలి తెప్పలకప్పలానఁ జి

ట్టాడెడుమాడ్కు లొప్పఁ గుసుమాయుధశూఁముఖునినందు గా

టొడెడుపువ్వుచూపు లని నంగనకుం పిరళింపుఁబాయలకా.

౧౧౪

స్థాయి భావములు

తే. ప్రస్థానంభోవిరివిభావతానుభావ

సాత్త్విక వ్యభిచార సంక్షలఁ పినార్పు

భావములచేత సువ్యక్తింగు ధీన

వాని రసికులు స్థాయిభావంబు లంద్రా.

౧౧౫

క. గిరి హాస శోక గోమము-లతులౌత్సాహంబు సయసమాఖ్య జనుస్సా

క్తిలి విస్మయ శమములు నా-సతెలిస స్థాయిభావసంపద సొండుకా.

౧౧౬

రతి

క. సంభోగావ్యాకృతా-రంభిస్పృహసాంపుడేరు రతి యనఁ బరఁగుకా

సంభృతచేతుకుతుక వి-జృంభణమున నెలుంగఁదగు రసికముఖ్యులకుకా.

౧౧౭

క. మంగళియాపవిలాసద-తాంగనాఁ డగువిశ్వనాథునంద మెలఁగు నీ

యంగ నశోరిక సతతిము-శృంగారస్థానహరచేష్టంగక మై.

౧౧౮

హాసము

- క. అలివికృతదర్శనాభా-పితచేష్టాగరులచేత శేషదుహాస
ప్రతిపాదన; మొఱుగం దగుఁ-జరుగులు చేతోవికారసరసతచేష్ట, ౧౧౯
- క. చాళుక్యవిభునిఁ దలఁచిన-చీలలు నీనుమటిచేత నెఱిగిలి మనుడుకా
కీలాహాసమునకు నా-చాలము గాచించే నింటి వచనోపరముకా, ౧౨౦

శోకము

- క. శోకం బనఁగను మదిలో-వాకస్మికవిపదవ్యా నదరెడుగుఱు
వ్యాకులత, దాని నెఱుఁగుఁడు-చేకొని రసభేదిస్థి చేయటకొఱకుకా, ౧౨౧
- క. ఈశోలఘటా ననిపెను బోతులచే నఱుఁగఁడుపుఁ బాలిసినయరినా
రీకులము నెరయ శోకిం-బాకారము చాల్చినట్ల యంగంబులతోకా, ౧౨౨

రోషము

- క. పరకృతధక్కారానుల-నగు దుకులుషంబు శోష మనఁగాఁ లేర్చుకా
పారిఁబారిఁ గనలుచునుండెడు-పగుసున నెఱుఁగంగవలయు భావజ్ఞులకుకా, ౧౨౩
- క. ఏపొలిలోన నై నను-నేపారుగళుక్యవిభుని యెసకపుయాపా
టోపము నీపించుఁ గడుకా-యాపింపఁగఁ గల్పనమయద్రాకృతియి, ౧౨౪

ఉత్సాహము

- క. మత్సరమద్దనమును ప్రజ-గత్సంక్షోభము నైనకడిమి నడరు నా
నచ్చాహసప్రయత్నం-బుత్సాహం బనఁగఁ బరఁగు నారుజేయునకా, ౧౨౫
- క. శంకింపక సురవనిచా-శంకరు లగునిశ్చవిభుని నమదిధటులకుకా
బింకముగ మేను బుట్టినఁ-గంకణములు విరిసె శౌర్యగరిహర్షభీకా, ౧౨౬

భయము

- క. భయ మనఁగఁ బూరుపత్వ-వ్యయకరణం బగుచు నంతగలమునందుకా
క్షయమునకు వెఱచువెఱ పది-నియతం బగుచుండుఁ బ్రాణినికరంబులకుకా, ౧౨౭
- క. కరచాలకైరపునికర-కరచాలప్రధలసాబగు గలుగుట నె కగా
పరికింపఁగ నెచ్చటఁ బగ-ధగఁగీశత మోగుఁబు లలచాప నిలకా, ౧౨౮

జాగుప్ప

- క. ప్రియాపాదకవస్తుని-కాయశ్రవణావలోకకథనంబులచే
నాయత మిగుశోలే ముని-యేయెడలఁ జగుప్ప యనఁగ నింపులఁ జెఱుచుకా, ౧౨౯
- క. చిరుదములు నెట్లుకొని తుది-చిరుదాగము నిలుప లేనిచిరుసున్నపులకుకా
బరికించి జోయు ననిమొన-నగు దగుపరగండెచ్చైరవాంకుఁడు లీలకా, ౧౩౦

వి స్మ య ము

- క. శ్రవణాలోకాపూర్వ-ప్రవరచమత్కారమైన బంధురకృత్యం
బవని నగు విస్మయం బనఁబ్రవీణు లెఱుంగంగవలయుఁ బ్రచురప్రతిభ౯.
- క. అసముఁ డగువిశ్వభూపిఠు-నసిధారాకీతజలము లరినారీద్య
గ్విసరములఁ దొరుఁగుచున్నవి-కసుగంటక విస్మయంబు గాఢ తలంపఁ.

శి మ ము

- క. సు-రీకృతసంసారవి-కారము శమ మనఁగ నిగమసాగం జై డెం
పారు నది గలిగి నేని వి-చారము గడు నొప్పు నెపుడు చతురుల కల్లఁ.
- క. చాగుకృష్ణవిశ్వవిధుఁడు మ-హీలనాపాలనమున నెసక మెసఁగుచో
నోలి యతీంద్రులు మనముల-నాలవపురుషార్గసరణి ననిచిరి మిగులఁ.
- మ. ఇది నానావిధభావబోధపడి మిం దేరాజు రాజత్కృత
నదనం గై వివారించు నాతఁడుగదా సంగీతసాహిత్యసం
పదప్రోవం జనఁ జాలుఁ, బాలిన భవాపాయంబుఁ దూలించు న
మృదరీలఁ గృతకృత్యుడై నెగడు సమ్యక్రాజలేశోనిధి! ౧౩౫
- ఉ. సోమకులాబ్ధినింద్రుఁడు యశోధవశీకృ తదిగ్గజేంద్రుఁ డు
రీమహిలాభిరాముఁడు నవీనభుజాబలరాముఁ డంగ నా
రామధనంతుఁ డున్న మితరాజజయంతుఁడు వై రిఘోరసం
గ్రామధనంజ యుండు రిపుకానన గావధనంజయుం డిలఁ. ౧౩౬
- ః. కంఠీరవశూరుఁడు శ్రీ-కింఠపద స్మరణవిగత కల్పఘఁ డెనుమా
త్కంఠగ్రహఖగ్గఁడు వై-మంఠపరాక్రముఁడు కిదనకోవిదుఁ డెపుడు. ౧౩౭

మా రి ని

ఆతులవిభవశక్తిం డిగ్గసంపన్నుఁడై
డిలిసుగుణగరిభుం డా ల్లవిద్యావక్త్రం
డిలినుతనువిలాసుం డంగ నాభీవికాసుం
డిలిరన్నపతిపూజ్యం డిద్ధిరాజ్యండు నిలిఁ. ౧౩౮

గ ద్య ము

ఇతిశ్రీమనుమారమణ చరణారవిందవందన గోవిందమాత్యనందన
నివిధబుధవిధేయ విన్నకోటపెద్దయనామధేయవిరచితం వైన కావ్యా
లంకారచూడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబున భావప్ర
పంగప్రకటనముద్దేశ్యం బనఁ బ్రథమోఽధ్యాయము.

ద్వితీయో స్థానము

క. శ్రీలుడు ప్రణతావనిపతి-మామణిగ్యులిన మేతమంతరుడు లే
జోలంకాయుడు ధృతిసుర-తైలుడు చాళుక్యవిశ్వజనపాలుఁడెలఁ.

కా. శ్రీనిండాఁగఁ బోకరక్షికోటకై సింహుటంజేసి ల
శ్రీనాథుండు నయ్యకేలఁగఁ డటు లేగన్ గాన నినూలిన
శ్రీనాథుండు విశ్వనాథునకు శృంగారాధనాభత్వ మెం
తే నొప్పుం బ్రణలింప నంచుఁ గవు లుత్పేక్షింతు రెల్లప్పుడుఁ.

క. కావున నుపేంద్రునకుల శ్రీవనితకు దనయుఁ డైనశ్రీవిశ్వేశ
భ్యవరునకుఁ బ్రియకరముగ-భావితృ శృంగారసముఁ బ్రణవతింతుఁ దనఁ.

క. ఉక్తివిభావామలచే-భక్తి నవస్థాయిరూపభావములు ను
వ్యక్తములై నిజగుణసం-సక్తి ములై రసము లన రసత్విను నొంగుఁ.

నే. స్థాయిభావంబులకు ననుసాగు లైన
తద్విభావామలను రసత్వంబు గలుగుఁ
బనఁ వెన్నకుఁ బాకనంప్రాప్తజేసి
తగుఘృతత్వంబు గలుగుచందమున నెఱుఁగు.

క. వినువారికిఁ గనువారికిఁ-దినరువిభావానుభావ దిగ్భవనయమున
ఘనరసపోషకములునాఁజనుఁ గవితానాట్యములఁ బ్రణన్నాశ్రితుఁ.

తే. ప్రోడలకుఁ గావ్యములయందుఁ బొంగు రసము,
ప్రస్తులకు నాట్యములయందుఁ దనరు రసము,
స్ఫుటవిభావానుభావసంఘటనచేత
సాత్త్వికవ్యభిచారిసంసక్తిచేత.

క. రస మాకోప్యం బగుటకై-బోసఁగు నాట్యములయందుఁ, బొల్పగుఁ దత్త
త్ప్రసరఁ రణముచేతఁ-వెన సామాజికులయందు వేడ్కకు నెల వై.

శృంగార రసము

క. ఆకులాసందాత్మిక యగు-రతియొ విభావాభావరంజనముల సం
వృత యై శృంగారరసా-కృతిఁ జెంగ మగోసురాగీరితగతులఁ.

క. ద్వివిధం బగు శృంగారం-బవిరళసంభోగసంభవాశ్చ కమును
తనవిప్రలంభజము నన-యౌవలిప్రియజనులవలన నుదితం బగుచుఁ.

సంభోగ శృంగారము

క. ఆసులా పాలింగన దు-ర్భవ చుంబన మోదన ప్రసాధన విసులఁ
దనితలుఁ బతులుఁ దమలోఁ-జెనయట సంభోగజనితశృంగార మగుఁ.

మ, లలితస్విన్నకపోల మాననము, హేలాలోల మాలోకనా
వలనం, బుల్లసదంగ ముత్తులకసంవాసంబు, వృత్తస్తన
స్థలి మాల్వ్యవృత, రంజితాధరము లజ్జాహాసభావంబు, నె
చ్చెలి కీసాంపు చళుక్యవిశ్వవిభుఁ డిచ్చేక్షణాచితే నిచ్చులు. ౧౨

నే, సంచవిధభావకలితప్రపంచ మెల్లఁ
గలసి శృంగారగసహాపకంబ యంద్రు;
క్రమముతోడఁ బ్రయోగసంగతి యెఱింగి
కావ్యనాటకములఁ గూర్చఁ గనుట యొప్పు. ౧౩

నే, ఇందు శృంగారగసమును నెనఁగఁ జేయు
వివిధభావాదికక్రియావింశతియును
నెఱుంగఁబడు భావకుల మది కేర్పడంగఁ
గవిత లక్షణలక్ష్యప్రకారములను. ౧౪

క. అంగనలకు యావనగుణ-శృంగారగసోపపన్న చేష్టలు నానా
భంగులయి యొప్పు నిరువది-యింగితముగఁ దత్ప్రకార మెఱుంగఁగవలయు. ౧౫

క. ఆవింశతిలో భావము-హావము హేలాభిధయును ననియెడు మూఁడు
భావింప నంగజాతము, లావిధ మెఱుంగంగవలయు నయ్యయి గతుల. ౧౬

నే, అలరు శోభయుఁ గాంతి కీపులును మధుర
తయుఁ బ్రగల్భత్వమును సదోహగతయును
ధీగతయు నాఁగఁ లేకొనులెఱుగు లేడు
పరఁగు సతుల కయత్నసంభవము లగుచు. ౧౭

నే, చెలఁగు లీలావిలాస విచ్చిత్తి విభ్ర
మాహ్వాయంబులు గిలకించితాభిధంబుఁ
గొరలు మోట్టాయితంబులు గుట్టమితము
నెనఁగు విబోధక లలిత విహృతులు వరుస. ౧౮

క. పదియును నైసర్గికములు-వినితము లన్నియునుగూడి వింశతి యయ్యెక్క;
వదలక తల్లక్షణములఁ-దనుదాహరణములు నెఱుంగఁదగుఁ దజ్జ్ఞులకు. ౧౯

భావము

క. అతినిర్వికారచేతో-గతవృత్తివిశేష మరయఁగా సత్త్వము, త
త్ప్రతిపాద్యక్రియ భావము-సతతాలంకారకారి, చనుఁ జెలియంగ. ౨౦

ఉ. ఆరిజనోపహోగవచనార్థములం జెవిఁ బెట్టి, సిగ్గుతోఁ
గ్రారెడువింతచూపు కడగన్నులయం దిడి, మున్నువోరె నై
మాశపుటాటకుక జారదు మారుడు గల్లుట లో నెఱింగి, యీ
బాల చళుక్యవిశ్వజనపాలునిఁ జూచుట నిక్కురంబ పో, ౨౧

హావము

క. భావము యిందుక వదన-వ్యావరితవికాస మైన హావము, శృంగా
రావిర్భావనివాసము; భూవల్లీ మందచలనమున నెటుగఁబడుకొ. ౨౦

చ. అరవిలేమ్మిలో వెడలునమ్మధుపమ్ములఁ గ్రేణి నేయుచుకొ
గరము విలోచనాంతములఁ గ్రాలెడుమాడ్కుల దందడించున
మ్మరుఁ డెడకొడుగా నొకతె మక్కువఁ గన్గొనె సిగ్గు మందఱకొ
దిరుగఁ జగుక్కవిశ్వస్వపతికొ తెలిచాటుననుండి శేకుకకొ. ౨౧

హే ౧

క. హావము సువ్యక్త విలా-సావహ మగునేని సేల యనఁగాఁ బరఁగుకొ.
భావింపఁగ శృంగారము-చై వాటుచు నారఁబారఁదనరుటచేరకొ. ౨౪

శా. భూతారావలనంబు ఘర్మపులకాభోగంబు రాగంబునుకొ
తేతోజాతుఁడు తన్ను జోకుటఁ బ్రశంసింపకొ బ్రసన్నోదిత
ప్రీతికొ జూచెఁ బయోజనేత్ర కురుకశ్రీపుష్పద్రుప్తిక్రియా
చాతుర్యగబులు చంద్రికకొ చెగడఁగాఁ జాగుక్యవిశ్వేశ్వరుఁ.
ఈమూఁడును అంగ సముచ్చయములు. ౨౫

శోధ

తే. రూప యావన లావణ్యరూఢి సాబగు
సుందరుల కెల్ల రసికులు శోధ యందుకొ;
దలరు నన్యోన్యమల్యగాత్రములయందుఁ
గడఁగి పెట్టని తొడవయి కానఁబడుచు. ౨౭

ఉ. తోరి చగుక్కనాధుకడకుకొ జనునిలికి గర్మకాంచనా
కారము లై నభూషణవికాయములం దడవంగ నేల; యీ
సూరెలఁ గ్రాలునంగములసోయగ మెంతకు లేదు మాడుఁడా
మారునిపూవుదూపులకు మాటరూప మనంగ నొప్పెడుకొ. ౨౮

కాంతి

క. ఆశోధయ రంజనగుణ - శేకలయై మించుగలిగి తెరసిన విద్యా
కాశలులు కాంతి యందు ప్ర-కాశప్రతిభాప్తి నెటుగఁగాఁ దగు బుద్ధికొ. ౨౯
చ. కలపపుఁబూఁతలోన వెలిఁ గ్రమ్ముచుఁ బయ్యెదనీగవీర సు
జ్జ్వల యగునంగకాంతి గరువంపునడం బాబుపారెఁ జూచితే
పాలఁతి కుపేంద్రపుత్రప్రపరిభోగమతికొ జనుచోట నెంతయుకొ
బలుచనివారిదంబు వెలిబర్చు శశిప్రభతోడ సాటియై. ౩౦

దీప్తి

క. శస్త్ర మగుకాంతికల్పిత - విస్తారము దీప్తి యనఁగ విలసిల్లు శరీ
రస్తుత గభస్తవిభవ ని- రస్తాలంకారకరణ యగు సతి తొప్పకొ. ౩౧

మ. బలవద్విశ్వవరేంద్రుఁడౌతి మదిలో భావించి యుగ్రాచలా
చరితధ్వంతగుహాంతరంబులఁ బ్రవేశం బొప్పఁ గావించు ర
ఘ్నితాంఘ్రిప్రసరంబులఁ బ్రియవధూకారీరధూరిప్రభా
వలనంబుల్ కరదీపితావళులుగా వైరితమావల్లభుల్.

౩౧

మాధుర్యము

క. పొగ డొండనివస్తువుతోఁ - దగ్గరియుఁగడు హృద్య మగుటఁ దా మాధుర్యం
బగు నప్రవీధ్యమండన - లగనంబున నెఱుఁగఁ దగు విలాసకరం బై.

౩౨

ఉ. లాలిరసింగువారముకుళంబుల పేరులు కర్ణక్షీరితా
లోలశరీరపుష్పములు లోఁగ్రరజంబును మేనఁ జెంది సు
శ్రీలఁ దనర్చఁ గ్రొవ్విరులఁ జేసినకానుక యిచ్చి సాంపుతో
బాల చతుకృతివిశ్వజనపాలుని మ్రాల వెలింగె నిగ్గునఁ.

౩౩

ప్రాగల్భ్యము

క. బ్రహ్మాదితథాయుక్ దగ - వీడుట ప్రాగల్భ్య మవఁగ వెలఁగుల కొనరుఁ
ప్రాజఠనం బై విద్యా - ప్రేడితసంక్రీడనముల మెలఁగడు నెడలఁ.

౩౪

మ. ఇల విశ్వేశ్వరచక్రవర్తిసభలో నీముగ్ధ భావింప ని
శృలలజ్జావతి యయ్యునుం దగునెడఁ సంగీతసాహిత్యవి
ద్యుల విద్యస్థులి కెక్కినట్టిదిగదా తక్కింప నత్యాశ్రయ
స్థలవిత్యాతతసిగ్ధులఁ విధికళాచాతుర్య మొప్పుం జామి.

౩౫

బౌదార్యము

క. లలి గురతాయాసాగుల - నలనియు విలసిల్లు కఠింక యౌదార్య మగుఁ
లలనకుఁ దగ మగుడనిచే - డ్కల నొసఁగుఁ దయితకాతుకప్రవచేట్టఁ.

౩౬

ఉ. కన్నులచెన్ను హల్లకవికాసముతోఁ బురణింప, లింకపుక
జన్నులమీఁది పెంజెమరు సాలిమి నెన్న, మృగుప్రచారము
త్పన్నపుసోలముం దెలుప, భామకు లోఁ దమకం బొకింతయుఁ
సన్నము గాక విశ్వవర నాఁగునిపైఁ దగులంబ మాపెడుఁ.

౩౭

తయాయనాకటియు ఆయత్నసంధవములు.

ధైర్యము

క. యాపింపఁ జిత్తసంభృత-చాపల్యముచేతఁ బుష్పచాసాగులచే
నేపథిక యుండుతాలిమి - చూపట్టును ధైర్యమవఁగ నుగ్ధిరబుద్ధిఁ.

౩౮

మ. పతి విశ్వసుడు నాకు; నవ్యభుడు చెప్పక సర్వలోకాశ్రయం
డతః తేలాగుదలంచినక దలఁపనీ; ప్రాణంబు నిత్యంబై? మా
రుత మాకంద మనోజ మాధవ మహామంబు సైరింప సం
స్తుతి సామాన్యమి? మాన మాభరణ మై శోభిల్లకే యెల్లడకా?

౩౯

లీల

క. గలివచనాలోకన మి - శ్రీరచ్చేష్టలః బ్రయంని ననుకరించుటయ కదా
మలిః దలఁప లీల యనః జను-సతతమకోరంజనప్రసాదిం బగుచుకా.

౪౦

ఉ. చేరి చతుర్వక్తవల్లభునిచెప్పినయట్లని సేయు నుత్తమ
శ్రీరమణీసరస్వతులచేతలు చిత్రము; లన్నరేంద్రుఁ డి
వ్వారికి సేపదార్థము లవారిగ ని మ్మును నట్లు యిత్తు; ర
న్నరులకుక బ్రయానుకరణం బురుగర్థము కానె యెప్పుడుకా.

౪౧

విలాసము

క. విట్టు నిజప్రియు నంగన - కట్టెమరకఁ జూచి యంగకంబులనిఁదక్ష
బుట్టించినయొక్కారము - చిట్టాడుట యది విలాసచిహ్నం బరయకా.

౪౨

ఉ. పయ్యెడఁ జక్కఁ దీర్చుకరపల్లవముం, గడమాడ్చిలోన నిం
పయ్యెడుసిన్గు, గుంతలము లల్లన వీనులపాంఠఁ జేర్చున
ప్రియ్యపుఁ జెయ్యు, మన్మథునిలేజపులిజము లై తనర్పఁగాఁ
దొయ్యలి చూచెఁ గోరికలు దొఱిల విశ్వనరేంద్రచంద్రునికా.

౪౩

విచ్చిత్తి

క. సురతాగులయెడ నల్పా - భరణం బై మెఱయుచున్న భావము రగ గుం
డరులకు విచ్చిత్తి యనం - బరఁగు నిజప్రథమగనవిభాసక మగుచుకా.

౪౪

ఉ. మంచివిధూపణావళులు మాని నవాగుణశాటకంబునం
గాంచెపుహారమునఁ చెలువుఁ గోరి ధరించినయింటి కామిని
పంచశరాంకు విశ్వజనపాలునిఁ జూచి తనస్మై జూడ్చిత్తి
బంచపవల్లభప్రసవభాసిని యయ్యెడు తీగచాడ్చునకా.

౪౫

విభ్రమము

క. కడుఁ గారుకాలిశయమునఁ-దొడవులుఁ బూఁతలును దప్పఁ దోడుగుటచే న
య్యెడు సంధ్రమంబు విభ్రమ - మదరుం బ్రతుదర్పనానులం బెల్లపుడుకా.

౪౬

మ. ఒక సేత్రంబునఁ గట్టలంబు నిడి వేల్చొక్కంట నర్పింప నొ
ల్లక యొక్కర్తు జయంగ నాపరిణమాంకారవిశ్వసమా
పకునిం జూచె విలోచనప్రభలు విభ్రాజిల్లి నిద్దంబులై
వికచేందీవరపద్మలోరంగతిక విప్పారి యొప్పురుచుకా.

౪౭

కిలకించిరము

క. లలనునిదెసఁ బ్రియ కల్పెడు - నలుకయు నెలనగవు గడ్గదాలాపములున్
గలరుదిరము ననియెడునివి. కిలకించిర మనఁగ, బరఁగుఁ గేరీగతులన్. ౪౦

చ. అలుగు, విలొక నాంతముల నశ్రువులం బరఁగించు, చిన్నిన
వ్వులు చిలికించి చేరి చనవుం దగవుం దగు కొత్త గడ్గదో
త్తులు నిగిడించు, నిక్కమునకుం బాలకించుఁ జెరుర్పు, జూడుఁ డ
న్నెలఁతకు విశ్వనాథుపయి నెక్కొనుకూరిమిచంద మెట్టిదో! ౪౧

మోట్టయిరము

క. పలికిం దనపైఁ దలఁ ప - దుర్భల మని విని వనితమేను పొంగుట మోట్ట
యిర మంద్రు భావనూచన - గతులం జెలియంగ వలయుఁ గాముకు లెల్లన్. ౪౦

కు. ప్రమదం బారఁ బగుక్యవిశ్వవిభుశంభదానధారాజరా
ఘముచేఁ బొంగుచు నంబరాభరణరంగత్తిర్తులం దాల్చుచున్
కుమనోవిగ్గురదు ర్తమాంగరుచులం జూపట్టు భూదేవి ని
ర్భయు నాథుం డభిగామి యైన వలదా ర్తతద్విజృంభక్రియల్. ౪౧

కుట్టమిరము

క. పరిరంభిణాధరక్షర - పరిపీడాదులసుఖంబు పటుదుఃఖముగా
దురపిల్లుట కుట్టమిరం; - బరయఁగ నుపచారవిధుల నగుఁ జెలియంగన్. ౪౨

మ. వనితా, నేఁడు చగుక్యనాథుని మరున్ వారించుటన్ బీవర
స్తనకుంభాధరబింబమధ్యమున నా సౌగంధిక శ్రేణిచేఁ
జన నర్పించెడు సీతు సీసుభగతాంధార విశ్వేశ్వరుం
డనియో కాక యుక్తేంద్రిపుత్తుఁ డనియో యాచందముం జెప్పమా. ౪౩

బిబ్బోకము

క. రాగమున నొండె, గర్వా - భోగంబున నొండె, మొఱగిపోవుట నొండెన్,
తేగాదరణము పట్టిపై - సా గమి బిబ్బోక మనఁగఁ జన్గు నంగనకున్. ౪౪

ఉ. బుద్ధిమహిమసతులపొత్తున నుండక సత్ప్రతాపసం
బద్ధగభిర్వ మొప్పఁ జని భాసురకీర్తి నిగంతరంబులన్
వృద్ధగజాసుర క్తుఁ డని విశ్వనృపాలు నులించు నెప్పుడున్
శుద్ధపతివ్రతాత్మికల సోకునె యెందు ననాదరక్రియల్. ౪౫

లలిరము

క. విశిలత రసమున నే - వకవ రసమునను రచితవచనములయెడన్
కుకుమారాంగ న్యాగము - ప్రకటిరముగ లలిర మంద్రు భావజ్ఞు లిలన్. ౪౬

చ. కనుగొన నొప్పుకంతమున గానముఁ, బాణులఁ మంజులారక
ల్పనమును, దృగ్విశేషమున భావములుం, జరణక్రమంబులక
దలరు లయప్రహర్ష మగుతాళముఁ, గ్రాలఁగఁ బాత్ర యోర్తు రం
జనముగ నాడె నింపు వెదచల్లుచు విశ్వవృపాలుసన్నిధిక.

౫౩

విహృతి

క. చెప్పఁ దగుమాట సిగ్గునఁ-జెప్పక వెడి గప్పిపుచ్చుచేష్టకులచే
నొప్పనది విహృతి, రసిగుల - కప్పకు తగు చెలియ నింగితాకారములక.

౫౪

ఉ. డెందము విన్న నయ్యె, నొకడిల్లదనం బొడఁగూడె మోముపై,
ముందటిలాగు గాఁ దొడలు, ముచ్చటమాటల కాస చేసె, నీ
చందిముఁ జెప్ప మన్న వెడఁన్నపుసిగ్గున మ్రొక్కచూడ్పిచే
సుంపిరి చెప్ప విశ్వవిధుఁ బూచినకాముఁడు తన్ను సోకుటన్.

౫౫

ఈపదియును పై సర్గికములు.

విప్రలంభశృంగారము

క. లలితశ్రవణా లోకన-కల హాసూయా ప్రవాసకలనల చేతక
గలిగెడు దశావిశేషము-చెలువారఁగ విప్రలంభశృంగార మగుక.

౬౦

నీ. అదియుఁ జక్షుఃప్రీతి యన, నంతఃజిత్రసంగంబునా, మఱియు సంగల్ప మనఁగ,
నటఁ బ్రలాపంబు నా, నవల జాగర మన, నటురూఁదఁ గార్యసమాఖ్యమనఁగ
వెండియు విషయవిద్యేషంబు నాఁ ద్రపాసంభృత్త మనఁగ, సంజ్వర మనంగ,
సున్నాద మనఁగ- మూర్ఖాపగమం బన, మరణంబు నా, నిట్లు మానినులకు

గీ. ననుగతద్వాదకావస్థ మై తనర్పుఁ;
బదియ దశలండు కొందఱు ప్రాధజనులు;
పరఁగు లక్షణములు నుదాహరణములును
వరుసఁ జెప్పుదుఁ చెలియంగవలయు నిగు.

౬౧

చక్షుఃప్రీతి

క. చక్షుఃప్రీతి యనం జను-నక్షీణ విభాసగుణసమగ్రునిఁ బ్రీతిఁ-
వీక్షించుకుతుక; మది మరు-నిత్యధనుష్ఠండమనకు నె క్కెల్లించుక.

౬౨

ఉ. ఉల్లముఁ జూపుచూపు, లన నొల్ల నియ్యుగ్గులు, విచ్చుసిగ్గులు
లెల్లఁగఁ జేరుకొరికలుఁ, బెక్కులు మక్కువచక్కడంబులుక,
మెల్ల నె జాణుపయ్యెదయు, మిఁ చొలయం బులించు మేను, రం
జిల్లఁ జగుకవిశ్వవృపశేఖరఁ గన్గొనుపువ్వుఁబోడికక.

౬౩

చిత్తసంగము

క. చిత్తాసంగం బన నా-యత్తం బగుఁ బ్రతికృతి ప్రయత్నాదిసుఖో
ర్వత్తికి నెల వగుచింతన, మత్తెఱఁగు మనోవికీర్ణమై విలసిల్లున్. ౬౪

ఉ. మానినయాపులం దొరలి మానుగ విశ్వవృషాఁడు జేపుతో
నానఁగఁ గారుకొన్న మనమా మన మాదట నాదరింప మిం
పూన నుచేంద్రపుత్తుఁడతఁ డున్నపదం బని కాదె యక్కన్
నూనపటిరపంకములు సొం పలరానెడు సారసారెమన్. ౬౫

సంకల్పము

క. చిత్తములో ననిశంబును-మొత్తము లగుతలఁపుఁగూటములఁ బొందడిచో
నొత్తిల్లు చెమరుపులకల-యొత్తుడు సంకల్పగళు నొనరినచిన్నెల్. ౬౬

చ. అకట తలంచి చొక్కెదగ దక్కలయిక్కల నున్న నున్న గా
లికి నెల వైనపువ్వుబూదలే పొదలేపులకింప నేల మి
న్నక యెలనాఁగ నాగరజనస్రియుఁ డయ్యెడు విశ్వనాథు శ
య్యకుఁ జనవచ్చు వచ్చుమరునమ్ములు వమ్ములు చేసెచింతలన్. ౬౭

ప్రలాపము

క. ఇంతికిఁ బ్రలాప మనఁగాఁ-గాంతగుణాలాపకభవకల్పనఁయదియున్
సంతసము చేయు నుచితా-ర్థాంతరరచనావిశేషజాగులచేతన్. ౬౮

ఉ. ఈగలిఁ జూతురే! తగులరే తగులే తగులేమ గీధరన్ ?
రాగదుఁ డైనవిశ్వవృషాకాయ పో తగురాక నాకు, లో
లో గమికొన్నయాపుఁడొగ్గున్ దొగ్గి లై విలసిల్లు ; దానిచే
పాగెడు నన్నరేంద్రునకు నద్విజరాజకళాధరత్వమున్. ౬౯

జాగరము

క. వల్లభుఁ డెట్లును నబ్బమి-మొల్లం బగుచింతఁ గన్న మోడ్చిక మదిలో
నల్లల నుడుకుమినుండెడు-తల్లడ మది జాగరాభిధానం బయ్యెన్. ౭౦

చ. నెలగలమేలులేలు చెలినిద్దరకుం బగ లయ్యెఁ, లెల్లవె
ల్లలఁ గొనువేడ్క నీనుపగలుం బగ లయ్యెను, దాన దీనికిం
గలువలు కన్ను లంటయును వ్రవడి విశ్వవృషాలచంద్రునిం
పలరఁగఁ జూచుటం గువలయప్రియుఁ డంటయు నిక్క మిక్కడన్. ౭౧

తనుకార్యము

క. అంగవకు నెట్లు ప్రియుడె-సంగితి యరు వ్రవఁ గామసంతాపముచే
నంగములు వ్రసేసోయిన-భంగి తమత్వంబు నాఁగఁ బరగుం జాడన్. ౭౨

చ. అటమట మేల? యేలికొను మంగన; నంగదభంగు లయ్యె న
కట్ట కటకంబు లింతి! కడకలైలు నీకడ నాడి పాడిచే
విటతలివింటమాపడనువింటఁ దొరంగుట నీగుణంబు లిం
తటఁ జల మేది మేదిని బాదల్పము విశ్వవృపాలమన్మథా!

౨౩

విషయ ద్వేషము

క. సద్వస్తువు లొల్లక విల-సద్విద్యావిహరణంబు చాలించి విచే
కద్వారము గానమి విష-యద్వేషము తెలియవలయు నప్రీతిమెయిన్.

౨౪

ఉ. గీరసురాగ ముప్పలిల గీరమణీ రమణీజయంతుపైఁ
గురిమఁ గూరి మిక్కుటపుఁగోరిక వీరికలైతఁ బల్కి లిం
పార నపారధీరగుఁబుఁ డారయ నాపతి విశ్వనాథుఁ డా
మారుఁడు మారుతంబు నెలమారియుఁ గ్రించులు మించు లేటికిన్.

౨౫

త్రసా నాశము

క. పాలఁతుక నిజదయితునిలై-కలమానధనంబు చాల గజవిజి గాఁ డా
నిలువడియును గులగలియును-దలఁపమితు త్రసావి నాశదృశ యనఁ బరఁగున్

౨౬

ఉ. క్రొన్ననగొన్న సిగ్గదలగొన్న తలంపు నలంపకున్న నీ
నన్నుఁ జరుక్కవిశ్వ నరనాథుఁడు మన్ననలం బొదల్పు నీ
పన్నొడఁగూడినం జెలల పాటొడఁబాటటుగాక యెట్లు నే
కెన్నెల నిట్లు నెట్లు ననవిట్లు నదల్తుఁ బిక్కాదినేసలన్.

౨౭

సంజ్వరము

క. శీతకరమదనకృతమును-శీతలకర శోపచారజృంభితమును నై
యేలెంచుతాపధర మది- నాతికి సంజ్వర మనంగ నలు వెడలిం చున్.

౨౮

ఉ. చే చని విశ్వనాథు గుణవిశ్రుతుఁ డోకొని వత్తు మంచు ము
న్నె చెలు లెల్ల నన్న పలు కెల్లంగఁ జూచితి నో మిదేల నా
కీ చరిమంసు లేమిటికి నీవల నావలఁ దావలంబు లై
త్రోచి మొగంబుపైఁ దిరుగుతు మృద బూరడుఁ గాక యింతటన్.

౨౯

మోహము

క. విరహవశవికలచేత-శృంగారోన్మాదంబు మోహసంజ్ఞం బరయన్,
సారిది నచేతనచేతన-పరిచితి సరి యగుట నెఱుంగఁబడుఁ జరుగులకున్.

౩౦

ఉ. ఆతురపాటుతో నిలువుటద్దముదీప్తులు మాటుసేయుతో
నాతరుణీలలామ మనయాసలు గన్గొని 'వట్టిజారి యీ
గోతుల కేల కేలఁ గొన క్రొన్నెల వెన్నెల మూయు టొప్పునే
యీతజీ' నన్నచిన్నిపలు కన్నదు విశ్వవృపాలుఁడన్నిధిన్.

౩౧

మూర్ఖ

క. అనయము నెప్పునమునఁ బా-యనిసొమ్మలపేరు మూర్ఖ యనఁగాఁ బరఁగున్,
దనఁగడు నింద్రియగుణవ-ర్తన బైకల్యమున నెఱుంగఁ దగుఁ దక్షిణ్ణ లకున్. ౨౨

చ. మృదులత నెన్ని యన్నమును మెచ్చఁడు విశ్వనరేంద్రశేఖరుం
డచ యొక తేటిజోటి నడయాడెడు నిలియ యిలిమోమునన్
వదలక నోమి నోమి యదనం గడ గానఁగ లేమ లేమక
మదిఁ బడచే కదే కరుణ మారుఁడు మారుఁడు తాఁడె యెప్పుడున్. ౨౩

ద్వాదశదశ

క. ద్వాదశదశయుం గలుగుఁ ద-లోదిరికిం బ్రియుఁడు బహువిధోపాయములన్
సాదరుఁడు గాక తత్కిన-నారక యున్నట్లు చెప్పి రార్కులు కృతులన్. ౨౪

చ. తలిరులు తమ్ములుం గలువదండలు మాటికిఁ బాటి సేసె నా
వల వలరాజుతూపు లనవచ్చుట యెచ్చటఁ దోఁప దమ్మనన్
జలికిన చందనద్రవము చిక్కగ నిక్కడ కేగుకెంచెలిన్
జలముల మేల మేల సలిచక్కటి విశ్వనృపాల, యిత్తటిన్. ౨౫

చ. పాలఁగుక చూచురా యబలపోతులు కేతులు విచ్చి, చమ్మఁగ్రే
వలఁ బలుమాటు గప్పెడు, నవస్థిత మొప్పఁగ దర్పణంబులోఁ
బాలుచులలాటశేఖ గని బొట్టిడి సోలెడుఁ, గ్రాలువాలుఁజా
పుల మరుతూపులం నెగడఁ బూనెడు విశ్వనృపాలుప్రాపునన్. ౨౬

ఇది విప్రలంభశృంగారద్వాదశకము.

క. ఇప్పుడు చెప్పిన వన్నియు-నొప్పును శృంగారరసగుపకరణము బై
చెప్పఁబడుచుండుఁ బలుకుల-చొప్పున భావములు గలితఁ జూనువఁగవలయున్.

న వ ర స ము లు

క. క్రమమున శృంగారము హా-స్యముఁ గరుణము కౌద్ర వీర సంజ్ఞంబులు ఘో.
రము బీభత్సము నన్యుత-సమాఖ్య శాంతములు ననఁగఁ జను నవరసమున్. ౨౭

తే. అంగు శృంగారరసవిశేషాంతరములు
వితరములు గాఁగ మన్నె భాషితము లయ్యె
నింక హాస్యాదిరసముల నెనిమిదింటి
వరుసఁ జెప్పఁగు తెలియంగవలయుఁ గవులు. ౨౮

హాస్యము

క. దృష్టవిభవాదులచేఁ-బుట్టం బగుహాస మందముగ హాస్య మగున్.
శిష్టాలంబన మరయ వి-శిష్టవిమాచకజనాదిచేష్టిత మగుచున్. ౨౯

ఉ. కల్పకుంజంబులం చెగడుఁ, గామగవిం బ్రహసించు, వట్టిసం
కల్పపురాయి నవ్వు, శివ కర్ణులచాగము నేవగించు, న

స్వల్పవదాన్యవిశ్వజనవల్లభుచే నీతి నొందు యత్నరా
ట్కల్పవిమోచకప్రతి గర్వితరాజసభాంతరంబులఁ

FD

తే. రూపభాషితకృతు లుక్తిపనములు
ముఖవికాసాదు లనుభావములు దలంప
నశ్రువైవర్ధన్య విన్యూతాదికములు
సాత్త్వికంబులు నాగ హాస్యమున కమరు

F 9

తే. ఆశ్రమసంపాత చపలతా హర్షణాదు
లడరు సంచారిభావంబు లనుసరించి;

హాస్యభేదములు

హాస్య మాటుప్రకారంబు నై తనర్పు;
తిత్త రూపంబు లెఱిగింతుఁ దగు నెఱుంగ.

F 3

క. స్థితమును హస్థితము నను నీ-స్థితమును స్థుత్రమును నాఁగ నీపించు దగ్గఁ ;
స్థితము వికాసికపోలము-మిత్రబిల్వకదన మైన మెఱుగము హస్థిత మై. ౯౪

FY

క. విహసితమును బ్రహసితము - నృసింహ గెండును సుధ్యమములు మదిఁ బరికింపన్ ;
 విహసితము వృగులనినదము - ప్రహసితము శిరఃప్రకంఠపరిమిత నురయన్, ౯౫

FDA

క. ఆపహానితము నతిహానితము - నెపుడును నష్టమంబు లవఁగి నేనారు; ఇద
శృవలము నశ్చయ్యురంబును - నవహానితము, మేను గదల నతిహానిత మగుకా. F. E.

FE

శ్రీ గుణము

క. శోకము విభావముభభా-వాకలనము చేతఁ గనునా మను రస మయ్యెన్; శ్రీకృష్ణుని యపులితవిస-దాకులితాలంబభావ మనఁ గాఁ బరఁగున్.

F 2

మ. తనరం బుత్త్రకళత్రమిత్రమితాగ్ధస్వాంతుఁడై శాత్రవుం
డని భక్తికై బ్రణమిల్లినకై బ్రహ్మరాజ్యశ్రీలు ప్రాపించుఁ జ
క్కని విశ్వేశ్వరచక్రవర్తికరుణాః గాఢన్న నవైవోమ
త్సృణిచందంబునఁ బాండ్యధంగి ద్రవిడంగి శివుభావంబునకై
జను దీనుం డయి హినుఁడై కృపణుఁడై సంతపుఁడై బుప్పుఁడై.

F5

తే. ఆనిశక్యత ఘేదపర్యటనాదికములు
వరుస నుద్దికనవిభావపరికరములు;
రూఢ పరిణేవన శ్వాస గోదనములు
పరగు ననుభావములు గాఁగఁ గరణమునకు.

FF

త. స్వభావైస్వర్య బాహ్యము లాన్ని న్నికములు ;
మరణ సంక్రమ దీపతా వైదములును
జాడ్యచింతాదులును సమస్తాగతియుఁ
బలువిధములు సంచారిభావదశః.

ספח

కాండము

- క. శ్రోధమ కాండరసం బగు-సాధువిభావాదికముల సంపుష్టం బై;
వైష్ణవం బగు మాత్సర్య వి-రోధంబుల; తెలియఁ దగు నిరూపణవిధులకొంగంగ

మాత్సర్యకాండము

- మ. అని గోషించిన వీరభద్రుకరణి స్నాసింపుచు, బ్రాపించి చ
య్యన దుద్రోధుని జెందు, జెంది వికటోగ్రాటోపముకొ జాపు, జా
పి నట త్ర్యంబకులఁ జేర్చు, బిదపకొ భీమాకృతికొ జేకొనుకొ;
జనునే మార్కొన మత్సరాహితులకుం జాగుకృతిశ్వేత్వరుకొ. ౧౦౨

విద్యేషకాండము

- కా. దృక్కేలిం గరవాలభైరవుఁడు విద్యేషించి విద్యేషులకొ
జెక్కుకొ, జక్కడుచుకొ, బలంబు నెఱపుం, జెండాడు, ఖండించు, ను
చ్చెక్కించుం, బడవైచు, నెంచు, బాడ మాయించుకొ, బిశాచావలిం
జొక్కించుకొ భటఘోటకామిషకృతఘోషహరంబులకొ. ౧౦౩

- క. క్రమమున మాత్సర్యద్యేషము లాలంబన మనంగఁ జను, దవ్యాపా
నము వితచేష్టాదికములు-గమనీయోద్దిపనములు కాండ్రంబునకుకొ. ౧౦౪

- క. అనుభావంబులు వికృతన-యనరాగాధరవికంప నానులు; ఘర్మ
స్వన గద్గద వైవర్ణ్య చ-లనములు సాత్త్వికము లంద్రు లక్షణజేసుల్. ౧౦౫

- క. ఆయత మద చాపల్యా-నూయా గర్వములు హర్ష సులభోత్సాహ
శ్లేయోభా వోగ్రతలును-బాహుక సంహారు లనెడుభావము లరయకొ. ౧౦౬

వీరము

- క. విహితవిభావానులచేఁ-బ్రహిలోన్మాహంబ వీరరస మనఁ బరఁగొకొ,
అహువితరణకరుణారణ-సుహిమంబులఁ ద్రివిధ మగుచు మలయుం గృతులకొ.

దానవీరము

- క. అతివితరణసూరతచే-నరులబహిఃప్రాణ మైనయర్థము నర్థి
ప్రతలికి నొనఁగెడుస్వణ-చతురత యిల దానవీరసంజ్ఞం బడయుకొ. ౧౦౭

- కా. అల్పార్థిం బాడ చూచినంతటనె విశ్వాదీశ్వరుం డిచ్చు సం
కల్పార్థంబులకంటె నర్థము నసంఖ్యాకంబుగా నున్నమ
త్కల్పానోకమాకామధేనువులకుం గల్పించు జల్పకవా
క్స్వల్పభ్యాతి నడంచి యల్పమని యాదార్యం బవార్యంబుగకొ. ౧౦౮

దయావీరము

క. అసువిలయంబున నైనను-బస గల్లు నుదారసారభాషకుల సా
హస రచనయ కరుణాత్మక- రసవీరం బసఁగఁ బరఁగు రసికోత్సవ మై. ౧౧౦
చ. చతురచక్రకృతాయకుని చారుతర త్తరవారిధార న
దృఢతపద మొంద వల్లభుఁడు పోయెడుఁ బోడనె కూడఁ బోయెదన్,
సుతు లనిశ స్తనంధయులు సు మ్మని దాడికిఁ జెప్పి ప్రజ్వల
చ్చితిశిఖియంకపీతమును జెంచె నరాచీవధూతి పోరిలోన్. ౧౧౧

యుద్ధవీరము

క. షేరుకొని పోరిలోన న-పాగపంక్రమము నుభయబలములు పొగడన్
దోరంబుగ విహరించు ను-దారత గణవీర మనఁగఁ దనయం గృతులన్. ౧౧౨
మ. అరుదారం బరగండఁజైరవుఁడు వీరాకాగుఁ డై నైరిధు-
వరుఁ డుండించి ఘృతాచికిం బ్రియునిగా వాలించు, విశ్వసము
మృదు దూలించి తిలలోత్తమావిటునిఁగాఁ గల్పించు, నత్యంతమ
త్సరు రంభారమణీయుఁ జేయు ననిచే సంగ్రామరంగంబునన్. ౧౧౩
ఆ. దానవీరమునకుఁ దిగుపాత్రమున, దయా
వీరమునకుఁ దీనపూరుషుండు,
యుద్ధవీరమునకుఁ బద్మవైరంబు నా
లంబనములు భూతలంబునంగన్. ౧౧౪
క. దానస్థనంబులు బసఁగీ నాలాపములు సమగదృష్టపరుహని
స్వానంబులు వరుసను సం-స్థానోద్ధీపన విభావసంఘము లరయన్. ౧౧౫
ఆ. పటుముఖప్రసాదబాష్పశస్త్రాగ్రులు
వరుసఁ దడనుభావవర్గ మండ్రు;
సాత్త్వికములు పులకసంఘాత వైవర్ణ్య
ఘర్జనవింతతి క్రమముతోడ. ౧౧౬
క. క్షితి దానదయారణ సం-గతులకు సంచారికములు గర్వ స్తైర్యా
కృతి హర్షంబులు మొదలగు వితతయథోచితనియోగవిధి నెఱుంగఁ దగున్.

భయానకము

క. ఉక్తివిభావారులఁ బ్ర-వృత్తం బగుభయముడుగు భయానక నిహితో
ద్రిక్తివ్యాఘ్రాదులు ని-ర్భక్తిలంబనము లసఁగ నియతము లయ్యెన్. ౧౧౭
చ. వితతభయానకం బయినవీరశస్త్రపాలుపశాకవోరి మ
త్పతియు పరాహులాంశనము కాల్చిన నున్నతి కెక్కి దండభా,
సతయును సంబరాభరణసంపదయు న్నని యెల్ల నైగులన్
కులి సరలించు నగధు పెరఁపూయ నిద్రదురు భీరు లగులన్. ౧౧౮

లే. వలయు నుద్దీపనవిభావవర్గ మరయు

సత్త్వగజహయపటహనిస్వనము లండు

కలుగు ననుభావములు సాత్త్వికములు దలఁప

భయ విమోహాదిసంచారిభావచయము.

౧౨౦

బీభత్సము

క. వరుసవిభావాదులచేఁ-బెరుగు జగుప్సయ తలంప బీభత్స మగు

బరువడి గొండగు హేయా-చరణమున విరక్తివలనఁ జను నెఱుంగంగ. ౧౨౧

జగుప్సబీభత్సము

చ. జరపక విశ్వవాసునకు సత్యము దప్పినరాజ రాజ్యసం

హరణము నొంది గీనుఁ డయి గూర్చి పెనంగొను మేనిపుండ్రినుం

బురు వగుగ క్తిపూరముల బ్రుంగి పయింబయి నంతకంతకు

దొరఁచెడిపురువులం గెరిగి తోడుచు వేడెను రచ్చపట్టుల.

౧౨౨

వైరాగ్యబీభత్సము

ఉ. ఎప్పుడుఁ గాటుదొంగలకు నెత్తిననిప్పయుఁ బోని మోవియు

జిప్పిలి నోతగాఁ గడుపుచీలినకప్పయుఁబోని యచ్చటు

దప్పక సొన్నగాఁ దనరఁ దప్పల చూటల కర్జమంచు నో

రొప్పులు వల్కు కాత్రపుల నొల్లఁడు విశ్వసరేంద్రుఁ డూఁకొనక.

౧౨౩

లే. అతిజగుప్సితములు నప్రియంబులును నా

లంబనములు, మగికి లాగు గాని

పూతిగంధవర్గములు తగుదీపనా

ఖ్యములు నాఁగ నెంచు నతిశయిల్లు.

౧౨౪

క. వదనాక్షి ఘ్రాణ రచ చ్చ-ర కూణన విధుల పేరఁ జను ననుభావా

స్పదము లనంగఁ, దనుచిత-సదచులపులకొదికములు సాత్త్వికము లగు.

౧౨౫

లే. అందు సంచారిభావంబు లనఁగఁ బరఁచు

సమచితోద్వేగనిర్వేదశంకనములు

భయ విషా దానునూహ్యప్రభృతికములు

చితురు తెఱుంగంగఁ దగు నండు గృతుల గుండు.

౧౨౬

అన్యులము

క. నదనిలివిభావాదులచే-ననుగత మగు విస్మయంబ యాన్యుల మనఁగాఁ

జను, నాలంబన ముక్తత-విమతనమత్కార మనఁగ విక్రత మయ్యె.

౧౨౭

మృతశిశుకొంతెంబులు సంతితాన్యులఁ గనుం బ్రకౌటలాగ్నమున.

బ్రహ్మం బుండు నితాంతసంతమనముం బాతాళగేహంబున.

భృశసంపుల్లతః కేకొనుం గుముదిసీబృందంబు మందాకినికా,
విశదంబైన చతుక్యధూవిభుయశోవృద్ధిప్రభావంబునకా.

౧౨౮

తే. వరుస నుద్దీపనవిభావవర్ణ మండ్రు
మేదురాశ్చర్యతరవర్ణ నాదికములు,
చక్షు రాసన గండ విస్ఫూరణాదు
లడరు ననుభావములు నాగ నభిమతములు.

౧౨౯

క. పులక స్వేద ప్రమదము-లలవడు సాత్త్వికము లనగ, హర్షావేగా
గులు సంచారులు గాఁ జను-నలవడ యోజింపవలయు నన్యుగతులకా.

౧౩౦

శాంతరసము

క. శమము విభావాదులచే-నమరం బరిపుష్టమైన నది శాంత మగుకా,
సమకొను నాలంబన మన-నతులము శాశ్వతము నైనముజపద మరయకా.

౧౩౧

శా. డంభాచారము లుజ్జగించి రిపుగాఢక్రీడ నిశ్చించి లో
శుంభద్విద్యలఁ జేర్చి సర్వణములఁ శోభిల్లి శక్తిత్రయ
రంభం బొప్పగ రాజయోగవిగఁ బై బ్రహ్మప్రబోధ సిద్ధి
శంభుశ్రీచరణార్చలం బ్రబలు విశ్వవృక్షయం దెప్పడుకా.

౧౩౨

క. వేదాంతచతురసంభా-గోపితకాతూహలంబు లుద్దీపనముల్
శీతేతరసమదర్శన-వాచము లనుభావములు శివప్రసంగంబుల్.

౧౩౩

క. శోమాంబు స్థంభాగలు-నేమపు సాత్త్వికము లండ్రు, నిర్వృగము వి
ద్యా మతి భృత్యాగులు సఖి-రామవృత్తిచారిభావరచనం జెంగుకా.

౧౩౪

సీ. స్థంగార ముల్మేళించితము విష్ణుడు, శైలుపువోస్యము గజాభిమండు ఖేడు,
కరుణ కాషాయంబు కాలుడు పతి, శోద్ర మవ్యక్తరక్తంబు హరుడు విధుడు
వీరంబు గౌరవంబు వృతారి పతి, భయా నకము ధూమ్రము సుహృకాలుఁ డీశు,
చరితంబు బీభత్స మధిపతి నంది, యదృశ్యతము శోమాభ మంబుజభవుండు.

తే. భర్త, శాంతంబు నిర్మలస్పృటికనిభము
పరగునధిపతివత్తు బరబ్రహ్మ మండ్రు ;
వివిధరసశాస్త్ర)వేగు లై వెలయునట్టి
కవుల కిది యెల్ల నెఱుఁగుట కష్టమెపుడు.

౧౩౫

ఆ. ప్రసమరసము సామధవము వీరంబు యు-స్వేదసంభవంబు, వెలయుశోద్ర
రస ముఖర్షనిగసురచితంబు, బీభత్స-వాది యు-అపహత మండ్రు బుధులు.

౧౩౬

తే. ఆది స్థంగారజాలంబు హాస్యరసము, గోపికాప్రసాదంబు కామల్యరసము,
పుట్టె వీరంబువలన నగ్ధరససాఖ్య, మదరు బీభత్సమునను భాగనకంబు.

౧౩౭

క. శాంతము సర్వోద్గరభయ-మందం, బుద్ధగుట కైగ్రస్తుతులు లే, వి
చిత్రన మెఱుఁగనికవి కవ-గంతవ్యం బుగశై రచవికానప్రసాదా.

౧౩౮

లే, మున్ను శృంగారభీభత్సములకు నొంట;
దరులు తమలోన వీరభయానకములు;
సమవిరోధంబు రాద్రాన్ముతముల కెప్పుడు;
హాస్యకరుణంబులకుఁ బగ యనుదినంబు.

౧౩౯

చ. తమతమవంగడంబులకుఁ దప్పనిభావకటంబకంబుచే
నమరు రసంబు; లంగకము లన్నిటికంటెఁ బెరిఁపింపఁటాకిరి
బ్రమద మొనర్చు నెది యడి ప్రత్యయ మంగి; రసప్రవృత్తికే
గ్రమమున నిశ్చేతం గెలుఁగు కల్పన మొప్పు గవిత్వసిద్ధికే.

౧౪౦

క. సుఘటితపదార్థభావా-లఘుతరరసవత్ప్రబంధలంపటుఁ బలి భూ
మఘవుఁ డని నుతి యొనర్తురు-రఘురామునిఁబోలెఁ బరశురాముఁబోలె.

ఉ. పోయజమిత్ర లేజు గుణవోషవివేకనవీనసోజు వి
శ్యాయన కంటకారసికహర్తృ హాహరఘనివిహర్తృ గో
పాయిలేబంధువగ్గు బలధగ్గుసరాచలకుఁ గు మన్నచు
ద్రాదుకటారిసాకువధురంధరు సత్ఫలపద్మసుంధరుక .

౧౪౧

క. నారీజనమారుఁ బయూ-వారీవినిపతితనై రివారణు నానా
రిసూహితవితరణగుఁ టె-గౌరీపతిచరణకమలగంధానంక .

౧౪౨

మాలిని, సకలనిగమవేదిక జారుసంగీతమోదిక
సకలదృశనిష్ఠుఁ సర్వసంజారవృత్తుకే
నికటనిధిసమాజుకే నేతృసంపన్నుడే
గుణవిజయవిమలకే గుంతతొగ తివారుకే.

౧౪౩

గద్యము --- ఇది శ్రీమదురమిలనిగజారవింశతిపదన గోవిందామాత్యసంపదన వివిధ
బుధ విధేయ విన్నకోట పెద్దన నామాధేయ రచితంబైన కావ్యాలంకార
చూడముణి యను నలంకారిశాస్త్రసంబంధు రసప్రపంచప్రకటన

సముద్దేశంబున్న దివ్యతాండవము.

తృ తీ యో గ్లా న ము

- క. శ్రీలోలాభీలాచర-కోలధ్వజః గుపితయువతిసుముధ్వజః జి
న్యూలస్థిత వృషభధ్వజః-దాలధ్వజః సుగ్రహమర తత్పర కేలికః. ౧
- శా. శృంగారాదిరసోదయంబునకు సంస్థాపనం దైన త
ద్రంగ న్నాయక నాయకానిచయముం దత్తరక్షణేతిచే
బాం గార నిర్వరంతు నేర్పడ నమున్నోతప్రబోధాన్తు లె
ల్లం గేడింపక యాడరింపుడు, దృఢోల్లాసంబు శోభిల్లుడుకా. ౨

నాయకుడు

- సీ. శిష్టమరీచిత శీలంబు శాస్త్రార్థి నేదిత ప్రభావివేకయగ్ని
యోవన ముత్సాహ మాత్మసృష్ట్యంబు వినయంబు సీత విరగణంబు
శౌచంబు శౌర్యంబు జనతానుగాగంబు సత్యంబు ధైర్యంబు సత్త్వికాది
మానంబు లేజంబు మాధుర్యవృత్తంబు వాస్తవ బహుకలావిజ్ఞానాన్తి
శీ. స్మృతి కృతజ్ఞత మామం వేదీనంబు
ధార్మికత్వంబు సాభాగ్యదా యనంగ
వెలయుగుణములు విశ్వేశ విభుడసోలె
దనయధూపతి నాయకత్వము వహించు. ౩

నాయక భేదములు

- క. ధీరోదాత్తుండును మఱి-ధీరోద్ధరంబు కుండు ధీగలలితుడుకా
ధీరప్రశాంతుడును తెం-పాకెడు నాయకులు నలుగు రహ్యైగతులకా. ౪

ధీరోదాత్తుడు

- క. ధీరుడు గంభీరుడు స-త్కారుణ్యుడు నస్వయంకృతస్తుతి నిరహం
కారుడు నగునాయకుఁ డిల-ధీరోదాత్తుండు నాగ భృతిం తెంపారుకా. ౫
- ఉ. మ్రోమనివాధి నెత్తుమల బ్రుంగనిరాముడు వంకవిల్లిగాఁ
జేయనిపైడికొండ తనుఁ జెప్ప మరింపని పెద్ద యెట్టిచోఁ
బాయనినిక్కురంబులకుఁ బట్టు ధరిత్రఁ జకుక్యవిశ్వధూ
నాయకుఁ; ఉన్నహుణుడననాథు నుదాత్తత యొప్పు నెప్పుడుకా. ౬

ధీరోద్ధతుడు

- క. అతిరోషనుఁ డతిమృత్సరుఁ-డలిగర్వసమేతుఁ డత్యహంకారబూ
న్వితుఁ డాత్మకాఘోదము-చతురుడు ధీరోద్ధతుండు చంచలుడు మఱికా. ౭

మ. ధర సర్వంకషగర్వముం బిరుదమాత్సర్యప్రవిభవసముక్
 బరభూపాలపలాయనప్రతిభన ప్రాథంబుఁ గ్రోధోదయా
 కరముం గ్రూరము నై చతుక్యవిభు నుగ్రవ్యగ్రకేతుస్థితాం
 బరభేలత్కరవాలత్కైరవసురూపం గొప్పఁ బోరాటలక.

౮

ధీరలలితుడు

క. స్మరభీతుఁడు మానవతీ-పరవశుఁడును భోగలోలుపవ్రతుఁడును సుం
 దరుఁడును నయ్యెడునాయకుఁ-డరయం గా ధీరలలితుఁ డన విలసిల్లుక.

౯

చ. అగు దగురాజ్యతంత్రము నముప్రియుచేతికి నిచ్చి విశ్వ భూ
 వరుఁ డభిలాంగసుందరియు వారణ గూనయు నిత్యదృఙ్మనో
 హరయును నై తనర్చువిజయంగనతోడిది లోక మై నిరం
 తరము సుఖించుచుండు నవదర్శకుఁ డై సుధగత్వ మేర్పడుక.

౧౦

ధీరశాంతుడు

క. సుధగుఁడు సుచియు వివేకియు-నభిమానియు మృగువు స్వస్థిగాతులవంశ
 ప్రభవుండును నగునాయకుఁ-డభిమతయుఁ ధీరశాంతుఁ డన బొగడొందుక.

౧౧

ఉ. శ్రీయుతు లై యశేషసమచేతను లై వివిధాగమారివి
 ద్యాయతనంబు లై రసికు లై సుఖు లై తరుణీవిహారపు
 స్వాయును లై చిరింతురు ధరామగు లట్టుల కాగె రాజనా
 రాయణదేవుచేఁ బడిన నచ్చెరువే యభిరామసంపదో.

౧౨

శృంగారనాయకులు

క. ఈనలువురు రసనవకస-మానసానయల జవనమహిమంబులకు
 మానుగ శృంగారరసా-ధీనులు మఱి నలుగు రండ్లు తెలియఁగ వలయుక.

౧౩

క. వనితావిహరణదశలం-దనుకూలుఁడు కనుఁడు డక్షిణాఖ్యుఁడుదృష్టం
 డును నన నలుగురు నాయకు-లనయము శృంగారమునకు నర్హులు చెప్పక.

౧౪

అనుకూలుడు

క. ఏకవహుఁడున్న-యేకొఱతయు లేక సమసహిహితగులక
 నైకొనిమెలఁగెను నాతఁ డ-నారులుఁ డనుకూలనాయకాఖ్యం బడయుక.

౧౫

కా. సుద్రాగానివ్రతగా నొనర్చుఁ గరసంచాగోపచారంబులక

భద్రప్రతిపత్తిఁ జేయు సుమనఃపర్యాప్తఁ గావించు యు
 క్తద్రవ్యప్రతిపత్తిచే వసుమతింగాఁ జాలఁ బాలించు ని
 ర్జితప్రీతిఁ జతుక్యనాథుఁడు ధర్మతీకాంత నెల్లప్పుడుక.

౧౬

శత్రుడు

క. ఒరు రెఱుగకుండ నప్రియ-కరుడు శత్రుం డనగఁ బరఁగుఁ గడుఁ గపటకళా
కరుఁడు నిజప్రియవనితా-పరితాపప్రదుఁడు క్రియలఁ బరికింపంగఁ. ౧౪

ఉ. వల్లభ యైనక్రిందిసతివారల నిష్ఠుల వించు విశ్వభూ
వల్లభుఁ డర్థ మధులకు వావిరి నిచ్చుట కీరసంబు సం
ధిల్లదు లచ్చి కేయడలఁ దీయపుఁజూపులలోనఁ గెంపు రం
జిల్లన కాక, ధీరలకుఁ జిత్తమనం దొకవింత కల్పనే. ౧౫

దక్షిణుడు

క. పెక్కండు ప్రియలయందుక-జక్కని మొగ మొట యొక్క చందంబున నిం
పెక్కిన దక్షిణనాయకుఁ-డక్కజ మెఱుంగంగవలయు నని చతురులకుఁ. ౧౬
మ. అరు చెం చె నఁ జకుకృతివిశ్వవిభు నెయ్యం బొక్కచందంబునం
గర మొప్పారుచు నుండు సైంధవిపయిఁ గాంధారిపై నించు
ఘోరజరిపై మాళవిపై వరాహకపయిఁ సారాప్తిపై గొడిపై
సరి నిమాట లరాతిరాజతనయా శంకామతిం జేయుచుఁ. ౨౦

ధృష్టుడు

క. స్వప్రాపరాధపినుడు-దృష్టాన్యారచితరతుఁడు ధృష్టుం డగు; సం
దస్తాధరాదిదర్శన-పుష్టవధూకోపుఁ డధయధూతుం డెపుడుఁ. ౨౧
చ. ఒరసి చకుకృతాపతికి నోడినవైరికిఁ గాననంబులోఁ
గరిమదగంధము ల్లాటికంటకరేఖలు ఘృత్తితాంగముఁ
సురత వికారలీలఁ దలచాపినఁ దత్సలి యల్కుఁ జెంపె; ద
ద్వరుఁడునుఁ జేటగాఁ జెలిపె; వక్రత నమ్మద యెన్ని చెప్పినఁ. ౨౨

శృంగారనాయక సహాయులు

తే. పృథివి నేతత్సహాయులు పీఠమగ్ధ
విట విమాచక చేటక వినితనాము
లోలి నలుపురు; వీరి యయ్యుచితగతులు
వలయుఁ జెలియంగఁ దగ్గఁగర్తనముల. ౨౩

తే. పీఠమర్థండు దగుఁ గార్యజేశయిండు,
వాని కించుక తక్కువవాఁడు విటుఁడు,
తొడఁగి నవ్వించునేని విమాచకుండు,
చేటకుఁడు సంధికల్పనసిద్ధికరుఁడు. ౨౪

నాయకలు

కా. శృంగారప్రథమప్రశాసకము లై చెన్నారుకోభాదులక
బొంగారం బ్రకటిల్లు నాయకల యుద్భూతప్రకారంబులక

రంగల్లక్షణలక్ష్యవృత్తిఁ గని బో రాగిల్లు టొప్పక; మద

త్వంగస్మిరససాదహోషములచేతం గలుగే సౌఖ్యముల్.

౨౫.

క. నాయికలు స్వకీయయూఁ బర-కీయయూ సాధారణీయును స్త్రీత లగుదున్,

పాయక వారలవలన గుణాయత్తార్థములు గలుగు; నవి యెఱుంగఁ దగున్.

౨౬

స్త్రీయ

క. సతియును శీలార్జవసం-గతయుం గులవతియు నభిలకల్యాణగుణా

న్వితయును లజ్జాశువు నగు-నలివను రసికులు స్వకీయ యంగురు కృతులన్.

౨౭

క. కులవతియును శీలార్జవ-కలితయు సతియును నశేష కల్యాణగుణో

జ్ఞులయును లజ్జాశువు నగు-నలిసలక-చన్ స్వకీయ యంగురు కృతులన్.

౨౮

చ. ఆలఘ-చరిత్రులన్ శుభగుణాన్వితలన్ గురుబంధుమిత్రవ

త్సలలును దర్పహీనలును ధర్మవిధ్జలు రూపసంపదా

కలితలు నైనదారికలఁ గానిక లిత్తురు సంధిచేళలన్

నలినహి తేంగువంశసర నాగులు విశ్వనరేంద్రధర్మకున్.

౨౯

పరకీయ

క. పరకీయ తెందుఁబలు-కరపరిణీతయును చేరుగలకన్యయు నాఁ

బరిణీత రాగరసములఁ-గరికల్పిత గాను సత్ప్రబంధములంగున్.

౩౦

ఆ. కన్య పరిణయాభికాంక్షచే రాగాంగ-మగుట రసమునందు నగు నులింపఁ

లిన్నయయ్యుఁ దనకుఁ బెండ్లి యాచూట లా-లించు నాలఁ గన్య కీలఁ బోలె.

ఉ. సాలకఫాలభాగలును నంకురిత స్తనలింబులన్ విక

ల్పాలసహాలీలలును నల్పదివేకలు నైనవైరిధూ

పాలురమున్ గన్నులు భాగ్యము నెన్నుచు రథి విశ్వధూ

పాలునిరాజ్యలక్ష్మికి సపత్నిక లయ్యెద రంచుఁ బ్రాశ్నికుల్.

౩౧

సాధారణనాయిక

క. సాధారణి యన గణిక క-భాగ్ధానేయాత్మ కపటలంపట శీలా

మాధుర్యవిధాయిని దుర-గాధమనోవృత్తి దానిగలిఁ చెలియంగిన్.

౩౩

చ. అనిఁ బరగండభైరవభుజాసివడిం బడి పుణ్యమూర్తు లై

వినుతగతిం జరించు లలుపరులఁ గొని యేపు మోము

న్ననఁగి పెనంగి కూర్చునువిటావలన్ దొలఁగించి రప్పో

వనితలు; పైఁడిపెట్టి విలువం గలవే వెలయాండ్రకూరుముల్.

౩౪

స్త్రీయాభేదములు

క. చతురస్వకీయగుణసం-గతి ముగ్ధయు మధ్యయుం బ్రగల్భయు ననఁగా

రతివతితంత్రంబులచేఁ-బ్రతిపాదిత లైరి మూఁడుభంగుల వరుసన్.

౩౫

ముగ్ధ

క. జవ్వనములోన నడు గిడ-మవ్వపుమది సిగ్గుచేత మరుని శలిచి లో
నివ్వటిల, గజద లెఱుగని-యవ్వలగుక మ్మి యనగ నభిమత యయ్యెన్. ౩౬
సీ. ఆత్మ సేమంబున కత్తాడుచనుగవ యలఁగిపయ్యెదచాటు నాసపడఁగఁ
గన్నుఁగ్రేవలఁ గ్రాలఁగడఁగు వారికచూడ్కి సాబగారుసిగ్గుతో గుడివడఁగఁ
బారిపారి బొమలపైఁ బొలుపారునలకలు చేలికంబాయతో జెలిమిసేయ
నలకనైతోయ నెన్నడు మించుమాఁగారు మాటున నొక్కింత మఱుఁగుపడఁగ
తే. నంగజుడు వేడ్క లోనఁ జిట్టాడు నడరు
ముగ్ధ డెందంబుఁ గనుఁగొని ముదము నొనఁగుఁ
జతురలీల విశ్వేశచక్రవర్తి
యూష్యశరదాగమంబుల సుచితగతుల,

౩౭

మధ్యనాయిక

క. సంపూర్ణయావనోచిత-సంపత్తియుఁ గామినియును సమలజ్జయుఁ బ్రే
రింపఁగ మోహోత్తరరతి-లంపటయు నృధ్య యనెడులలన దలంపన్. ౩౮
సీ. ప్రాప్తోన్నతనయాయతాంగ విష్ణుత్తిపై నిలిడిలావణ్యంబు నిట్టిత్రోవ
సేవధ్యశృంగార నియమితరసనడఁ దారుణ్యసంపత్తి దగుకులూతై
మితరాగాభోగమృదుగల్గ పాడిపై సప్తహోద్రేకంబు జాలువాఱ
లారితలజ్జవిలాసంబుపై సాంద్ర కందర్ప దర్పంబు కందిరింపఁ
తే. గొమరు మగిలెడు మధ్యఁ గోర్కులకు నెల్ల
నెల్ల యె యొప్పు విశ్వేశనల్లభుండు
భావజ్వరీడఁ గవఁ గూడి పరిణమించు
విమలహేమంతశిరకాలములయంగ.

౩౯

౩౯

ప్రగల్భనాయిక

క. అతిసూక్ష్మవయోభిమతయు-నతికామా వేశమతియు నంగజవిద్యా
చతురయు నతిసీనమనోగతియును నగువనిత తగుఁ బ్రగల్భ యనంగన్. ౪౦
సీ. పయ్యెదకొంగులోపలఁ లిక్కటిలెడు నెవ్వీగుఁజన్నులనింపుసాంపు
తగుకుతో లజ్జకుఁ దల మీఁ జి క్రాలెడు నిడువారుఁజూపుల నితగతియుఁ
బ్రణయనులాపసంపత్తిలో గొంకక మన్నాడి యేలేంచు మొక్కలంబు
నొడికంపుఁజేతల యొఱ పెఱింగినవిత విచ్చాటుపనిగల వెడఁగుఁదనముఁ
తే. గలిగి తమకించు నెడలఁ బ్రగల్భఁ దగిలి
వేడ్క విహరించుఁ జాగుకృత్విశ్వవిభుండు
చారువర్ణావసంతర్దు సమయములను
బారితాభిలరాజ్యవైభవ మెలర్ప.

౪౧

ధీరాదినాయికాభేదములు

క. ఆరయ ముద్దియ వెలిగా-గారవమున మధ్యయును బ్రగల్భయు వరుసక
ధీరయు ధీరాధీరయు-ధీరేతరయును ననంగఁ ద్రివిధాఖ్య లిలక. ౪౨

ధీ ర

క. తెల్లపుటపరాధము గల-వల్లభుఁ గని వినయమృదుల వక్రోక్తులచే
సుల్లసము దోపఁ బలికెడు-నల్లలనకుఁ బేరు ధీర యంద్రు రసజ్ఞుల్. ౪౩

చ. లనీతము లై నరేఁజెమరులక జెలువారెడిమేనితావియుక
బాసఁగ విలోచనాంతములఁ బాంపిరివోయెడువింతరాగముక
వసుమతి గారవించుచు శ్రమంపడ కుండిన నేల కల్లు నిం
పెసఁగఁగ నందుఁ బల్కెఁ దరశేక్షణ యోర్తు చకుక్యవల్లభుక. ౪౪

ధీరాధీర

క. నేరమి చేసినపతిఁ గ-న్నారం గని లోచనముల నశ్రువు లాలుకక
దోరపువక్రోక్తులఁ దగ-ధీరాధీరాఖ్య పలుకు ధృతి కడ కొదవక. ౪౫

చ. చకురత విశ్వభూవిభుఁడు జారులు మాళవి కిచ్చె, నిచ్చినక
బ్రతిభ వహించి లాటి పిదపం దన కిచ్చినపాటలంబులం
బలిపయిఁ బాటఁ జిల్కి నవబాష్పకణంబులు రాల రోషభా
షిత యగు చుండె; నల్తెఱఁగు చిత్తిమునం బరికించెనో కదే. ౪౬

అధీర

క. ఆపరాధి యైనపతిపై-నుపచితరోషమున నశ్రు లాలుకఁగ నుద్య
ల్లపితము లుల్లసములుగా-నెప మిడుచు నధీర వలుకు నెయ్యము కలిమిక. ౪౭

చ. ఒకతెడువేడ్కఁ దన్ను మును నూటడఁ బల్కి మొఱంగి చన్నచ
క్కుదములు రోషబాష్పకణగద్గదభాషలచేతఁ జెప్పమక
ముదిత చకుక్యవల్లభునిమోలఁ దనర్పుట చూచి నెచ్చెలుక
మదనునచేతకుం దరుణిమానములేతకు నొచ్చి రిచ్చలక. ౪౮

ప్రగల్భధీర

క. ఆలుక దలచూపకుండెడు-పలుకులుఁ జేతలును నచ్చుపలుచుచు దయుకుక
గలితాపరాధు మదిలో-నలయించుఁ బ్రగల్భధీర యర్హక్రియలక. ౪౯

చ. తెలి నవరాంగనాపుఁ డగువిశ్వనృపాలునిఁ బ్రీతి చూపుచూ
పుల నలరింపదయ్యె మణిపుత్రికఁ జూచుట గారణంబు గాఁ,
జిలుకకు నత్తతీం జదువు చెప్పకతంబునఁ బల్కదయ్యె, దొ
య్యలి యెదు రేగదయ్యె గలహంసికి నెన్నడఁ జూపుచుండుటక. ౫౦

ప్రగల్భాధీరాధీర

- క. కినుకయుఁ జాలిమియును జెందిన మాటల నాప్రగల్భాధీరాధీరాం
గన యుల్ల సములపెనఁతువ-తనముఁ బ్రసాదంబుఁ జూపుతగవరి దలఁపఁక. ౫౧
- మ. అతివా నాకుఁ జగుక్కనాఘచతురవ్యాపారముల్ విన్న సం
తతమోదంబు జనించు, నంతటన ధూర్జక్రీడ లాలించినఁక
బ్రతిపన్నం బగుఁ గోప, మప్పు డటు సోత్పాసోక్తికిం జూచ్చినఁక
హితమందస్థిత మబ్బు మోమునకు ము, న్ని కాతుకం బెట్టివో! ౫౨

ప్రగల్భాధీర

- క. కూరిమిపలి తన కోపము-వారిం చినఁ గ్రోచి పిదప వచ్చి యుతనిఁ దా
నూరార్చునది ప్రగల్భాధీర యనం బగఁగు రసికదృష్టికి నరయఁక. ౫౩
- శా. ఆపంచాయుధుపెంపు నాహిమకరాహంకార మాకోకిలా
టోపంబుం దరియింప లేక సతి నిండుంగూర్చితో ధైర్యసీ
మాపర్యాప్తికి నెన్న గా మణిగణన్మంజీరపుంజీకృత
క్షౌఢప్రతాపకిరీటు మ్రొక్కి నిలిచెం బాశుక్యవిశ్వేశ్వరుఁక. ౫౪
- క. జ్యేష్ఠయు మధ్యాఖ్యయును గ-నిష్ఠయు ననఁ గృతులఁ బగఁగునెలఁతలకును నీ
నిష్ఠితగుణములు వరుసఁ బ్ర-తిష్ఠితములు సరసగతులఁ బలిమఁగవలయుఁక. ౫౫

అప్రవిధనాయికలు

- తే. కలరు స్వాధీనపతికయు ఖండితయును
బ్రోపితప్రియయును విరహోత్కలికయు
నాల నభిసారికయుఁ గలహంఠితయు
సంప్రవాసిని వాసకసజ్జికయును. ౫౬
- క. ఈమెనిమిది శృంగార వి-ధాయి దశాకలిత జ్ఞనలిరుఁబుల తెఱఁగుల్
పాదుక లక్షణలక్ష్మీ-పాయంబులఁ జెలియవలయుఁ బ్రోఘప్రతిభిఁక. ౫౭

స్వాధీనధర్మక

- క. మధురానువర్తి యగు రస-యధిపతిచే నెప్పు డర్పితాధరణానిక
బ్రథిత యగుచుండు కోమలి-కథితస్వాధీనధర్మకౌంఠ్య యిలఁక. ౫౮
- మ. ప్రతిపక్షప్రతిపాదితక్షతులు చూపఁక జెప్ప లే వెన్నఁడుక
బ్రతికాలస్వకృతోత్సవాధరణధన్వ్రవిమిశ్రక్రియా
చతురత్వం బలరాఘమండు నెఱుఁడుక బాశుక్యవిశ్వేశ్వరుం
బలిగా నోచిన రద్దిగర్భయనులాభం బొప్పబో పృథ్వీకి. ౫౯

ఖండిత

క. లే యెల్ల నన్యసురత శ్రేయస్కుఁడు కృతమనోజచిహ్నుఁడు నగున
న్నాయకుని వీడ నాడెడు-నాయంగన ఖండితాఖ్య యగుఁ బరికింపఁ. ౬౦

శా. చారుస్పర్శసమీరనూచితనూసారభ్య మింపారఁ గా
శ్రీరీసంగమశంసి యైనఁ గని గానీలెం బ్రకౌశాంగజా
కారుం డై విలసిల్లువిశ్వవిభుడై గర్భాటి గాశ్రీరితో
నారాజన్యుఁ డెఱుంగు టచ్చెరువె తద్వ్యామోహభేదంబులఁ. ౬౧

ప్రోషితభర్తృక

క. పతి పరదేశాంతర పరి-గతుఁ డై క్రష్ణజక యచటఁ గడు మసలుటయుఁ
మలిఁ దుంగుడుకుం జెందెడు-పతిఁ బ్రోషితభర్తృక యనఁ జను నంద్రు బుధుల్. ౬౨

ఉ. శ్రీశుఁ జకుక్యవిశ్వధరణీశు భజింపఁ దలంచి చన్న యా
త్యేశుఁడు వచ్చునంతకుఁ బురేందరికుం బ్రభవింపఁ దోడుతో
నాశలమాటుపాటు మలి నాంబరభావము నంగవర్ణనం
క్షేత్రవికారముఁ నిరవలెనతయుఁ సుమనోవిముక్తియుఁ. ౬౩

విరహోత్క్లంఠిత

క. వరుఁ డనురక్తం డయ్యు ని-తర మగు పని గలిగి రాక తడయుటయు విభౌ
పరియంగు నడలుపాలఁతుక-విరహోత్క్లంఠిత యనంగ విశ్రుతి కెక్కుక. ౬౪

చ. నవరసగీతవాద్యనటనంబు రుచించిన రాక తక్కినో,
వివిధకవిప్రబంధరసవీచులఁ దేలి తలంపఁడయ్యెనో,
గవ యగురాచకన్దములు గల్గెనొ కాక, చకుక్యమేదిని
ధవుఁ డిటు లేటికిం దడయుఁ దారలు వెల్లదనంబు గూఁగెడుక. ౬౫

అభిసారిక

క. ముంగిటికై నడ సాగ న-పాంగము తిమిరంబై నిగల నడఁపఁగఁ దిమిలో,
జెంగక పతికడకుం జను-నంగన యభిసారికాహ్వామంబుం బడయుక. ౬౬

మ. క్రియ మద్దామిథునాఘనాకలితముం గీలాలధారాళనూక
భయనోద్యచ్ఛలితోటిఘోషణము నై భాసిల్లుఁ బోరాటలో,
బ్రియగీలాదపలావలోకములు శోభిల్లం బ్రసన్నాకృతిక
జనునీమంత్రిని వచ్చి మెచ్చి కలయుం జాకుక్యవిశ్వేశ్వరుక. ౬౭

కలహంతరిత

క. కలహంతరిత యనంగ-వలదనిపాలయల్కఁజేసి వల్లభుతోడం
బలుకక పిచ్చుట మదిలో-నలఁగురునెలఁతుకకు నామ మంద్రు రఁజ్జుల్. ౬౮

చ. తొలితొలి నల్ల విశ్వవిభుతో మననచ్చెలి; రిత్తయల్లకుం
దెలియడ రాజా; దర్పకుడు తీపుల విల్లచె యెక్కుకట్టె; గ్రా
స్మైల వొడతెంచె; నింక గరణీయము సఖ్యము నేయునేర్చు తొ
య్యలి యలికేంగు లేఖకును నవ్విభుపాదపయోజలక్ష్యికిక.

౬౯

విప్రలబ్ధ

క. పంచినయెడ కేలేరక-పంచించిన దయితతో వివాదము సంపా
దించి చెలితోడ గుఱ్ఱో-దంచిత యగు విప్రలబ్ధ తత్పరబుద్ధిక్.

౭౦

కా. చాళుక్యక్షితి నాథ నీ పనుపునా సారాష్ట్ర యెంతెంత; నీ
వేలలో జాలము నేసి రామికి మరుం డిహ్వాసముం దాల్చె; నా
యాలాపంబులు నమ్మ వేనియును, రహస్య మాకు కన్నీటిచే
జాలం బంకిలభాగ మైనవిలనల్సంకేతసదృశలిక.

౭౧

వాసకసజ్జిక

క. భాసురుడై పతి నగడికి-మాసరమున వచ్చు తెఱిగి మణిఃపండిలవి
నాన్యసాలంకృత యగు సతి-వాసకసజ్జిక యనంగ వల నై యెప్పుడు.

౭౨

మ. పరిలేపస్ఫుట సేమకుంధకు గుఱ్ఱ బ్రాలంబముక్తాశలాం
బరవిభ్రాజితమూర్తయుక్ వికసపుష్పగ్రగ్యతా నాంతగ
స్ఫురితాకారయుక్త మొంగు పురి సంకోభిల్ల విశ్వావసీ
వరు డే తెంచె జగత్తులో ననెడు నివారావిశేషస్రలిక.

౭౩

దూతికలు

తే. వీరలకు దూతికలు ప్రతివేళినియును
జెలియు దాసియు ధాత్రియు శిల్పినియును
లింగినియుఁ గారువును వీరు లేక యున్న
దాన యైనను నగు బ్రతులంత్రములకు.

౭౪

క. శ్రీయుతు లగునీ నాయక-నాయక లిరువాగు, భాజనంబులు శృంగా
రాయతెజనమునకు నివి-లో యెఱుంగం దిగినయవి సుబుద్ధుల కెల్లక.

౭౫

సీ. గచితసహాయంగరసపవ్యక్తియుఁ బూజ్యాంగికగసానుసౌమణంబుఁ
గానివిభావాదికష్టకల్పవమును శత్రుభూతరసాదిసంకరమును
సదృకాలాదిరసప్రకోహణమును రసభావనామోచరణపదంబు
ననుచితక్రమశాసనాగ్రహసంచారి భావానుబంధసప్రసరణంబు

తే. పాడముభావరసాభావములు దలంప
వీనిఁ బరికించి తొలగించి విశ్రుతముగఁ

గబ్బ మొనరించు సుకవిపుంగవులఁ గాని
యన్యు మెచ్చఁడు రాజనారాయణుండు.

౭౬

మ. చతురశ్రోతసుఖాకరామృతపరివృందంబు నందంబు నై
క్షితిఁ గావ్యప్రసరంబు వొల్పు నిఖిలక్షేమంకరన్యూర్తితోఁ
బ్రతిభావంతులు మెచ్చ లక్షణము నొప్పం జెప్పడుం బూర్వక
ల్పిత కాస్త్రానుగతంబు సంగతముగాఁ బ్రతిప్రదవ్యక్తిచే.

౭౭

కా. దివ్యం బైనకృతిత్రయంబు వివిధోక్తిం బద్మతాస్త్రంబులున్
భవ్యం బైనపురాణవర్ణమును గుప్తం బైనవిద్యాప్రపం
చవ్యాపారము నేమిటం గలిగి యక్షయ్యంబు లై పేర్పుఁ ద
త్కావ్యం బేరికి నింపుగా జెఱిగినం గల్పాంతరస్థాయి యై.

౭౮

క. సమయజ్ఞుఁడు సమచిత్తుఁడు-సమశబ్దార్థప్రమాణచతురుఁడు భావ
క్రమరసపోషణరచనా-కమనీయప్రతిభుఁ డిల సుకవి యనఁ బరఁగున్.

౭౯

సప్తవిధకవులు

తే. వాచి కారులు శిల్పక రౌచికులును
భూషణార్థయు మాగ్ధవస్ఫురణకరుఁడు
నల వివేకియు ననఁగ సస్తాహ్వయములఁ
గవులు నెగడును రీహితకావ్యములను.

౮౦

వాచికుఁడు

క. ఛలవర్ణగుచ్ఛపిచ్ఛిల-లలితపదాడంబరావలంబనకవితా
సులభవిరచనాచతురుం-ఁడలవడు వాచికుఁడు నా నుదగ్రప్రాధిక్.

౮౧

అనుఁడు

క. మితశబ్ద మయ్యు నర్థము-సతతవ్యాఖ్యానలాలసక్షమవిపుల
స్థితి నొప్పఁ గవిర నెప్పెడు-నరఁ డానం డనఁగ నెగడు నార్యులసభలన్.

౮౨

శిల్పకుఁడు

క. మహితసుశబ్దార్థంబులు-బహువిధయమకార్థబంధురరచనా
నిహితవిచిత్రము లై చన-విహరించున్ శిల్పకుండు విశ్రుతకృతులన్.

౮౩

రౌచికుఁడు

క. ఒడవెడుకృతిపైఁ గలసౌబ-గదలక యెందాఁక నిష్ట మగు నందాఁకన్
మృదుమధురరచన సువిశా-రదుఁ డై సాగించునతఁడు రౌచికుఁ డెందున్.

౮౪

భూషణార్థి

క. తివుటవడి నొడువునప్పుడు-వివిధాలంకారసరణి విడువక వివి గా
నవహారుఁ డై కృతి చెప్పెను-కవి యెందును భూషణార్థి కడుఁ బొగడొందుకా.

మార్దవానుగతుఁడు

క. సరళము లగుశబ్దములను-విరళము లగునర్థములను వీనుల కింపం
దరళిత లేక రసాఘము లయగుఁ గృతి నెప్పు మార్దవానుగుఁ డెఱుఁడు . ౮౬

వివేకి

క. ప్రపంచాస్త్రాలంకార-ప్రతిభుఁడు శబ్దాదిగోపపటుగుఁఘటనా
చతురుఁడు వివేకి నాఁ డను-నల్లఁడు మహాకవిశత్రుములందుఁ జరించుకా . ౮౭

క. ఛందాలంకారాండుల-పాం చెఱిగిన నెన్ని లేక పొంగెడు కవితా
సుందరత శక్తి యడి యా-కిందువఁ దగ నెఱుఁగువాఁడె కివివరుఁ డొందుకా. ౮౮

తే. శక్తి చెలి యైన కావ్యశక్తి సాధనంబు
లెల్లఁ జేకటియింటిలో నిడిననగరు
లెన్ని ఋతువులు గల్గిన నెల్లు పూచి
మహి వసంతెఱుగమను లేక మావిహికా.

౮౯

చ. విమతయాంబునం గలుగు పిత్రత నాకనివాస; నియ్యక
జననము శ్రవ్యకావ్యములసంగతి నొప్పగు; బ్రవ్యకావ్యముం
దనమఁ గపిప్రభావమునఁ; దత్కపిసప్తతి లేనిది నా లే
పున విహరింప; రవిభులు పోయిననాడె లెఱుంగఁ బోలు సే.

౯౦

కావ్యభేదములు

తే. అట్లు కిపికృత మైన కావ్యత్రయంబు
గద్యపద్యవిమిత్రసంపాద్య మంద్రు,
నగరముఖ్యాప్తదశవర్ణ నములచేతఁ
బరఁగు నదియును కృత్యప్రబంధ మనఁగ.

౯౧

అష్టాదశవర్ణనలు

మ. పుర వారాః మహీధరైః పృశతభృత్యావృతః పరాచక్రానాం పు
ష్కరకేఠి మఘపాన మోహన వియోగశేమ యాన స్వయం
వల పుస్తోత్సవ మంత్ర మాత్య గుహ్యోన్మీక్ష్మిత్రాంతి సంకీర్తనా
కిర మష్టాదశవర్ణనాన్వితము తత్కావ్యంబు భవ్యం విలకా.

౯౨

నగరవర్ణనము

క. దుర్గమ పరిభా వకణోని-నగ్గబలారిక చతురచాతుర్వర్ణ్యా
నగ్గశంప ద్వన జల-వర్ణస్తుతి వలయు నగర వర్ణనమునకుకా.

౯౩

సీ. గంభీరపరిఖ నాగస్త్రీల క్రాంతకేళివిహారదీప్తిక యనంగ
 సుత్రాలసాల మన్యుల కుట్టి దవిల బ్రాకఁ జేసినదీర్ఘనిశ్రేణి యనంగఁ
 జతురచాతుర్వర్ణ్య సంఘ మధులపాలిరాశితకల్పకారామ మనంగ
 బ్రాంతకుసిత యైన భవజాటవాహిని భుక్తిముక్తిప్రదన్నూర్తి యనంగ
 తే. నెప్పుడును నొప్పురాజమహేంద్రవరము
 భరణిఁ గల్పించె నేరాజ తనమచేర
 నట్టి రాజమహేంద్రునియనుఁగునునునుఁ
 డెసఁగుఁ జాకుకృత్యనరేశ్వరుండు.

౯౪

సముద్రవర్ణనము

౪. సిరినెలపు, గురుసుధాప్రియు-నరుదారంగ నజనితంజ్ఞియల్లుండు, రత్నా
 కరము దనచేరు, జలధికి-సరి గలరే యరయ ననుచుఁ జను వర్షింపక.
 మ. అలిగాంధీర్యము గోత్రగోపనము సత్త్వైహిపమాహత్తైశ్శముక
 హితలక్ష్మీసదనత్వముక సతతవృద్ధిప్రభావంబు ను
 న్నతసంస్కృతరీతివనోదయము నానావాహినిసౌఖ్యకా
 రితయుం చేర్చుఁ జకుక్య నాథునకుఁబోలెక జూడ సంభోధికిక.

౯౫

౯౬

పర్వతవర్ణనము

౪. అచలతయును సున్నలియును-ఖనిరవిసోదచిలియును గనకాది ఖని
 రుచితయును ముచలుగాఁగల-ప్రచురరలు సులింపవలయుఁ బర్వతమునకుక.
 మ. చెలువారుక నవత్తుపాదకటకీశ్రీచేత, గంధర్వముం
 గళ నాచింబులతోడ నొప్పగు, నధింగ శైశ్శవృత్తిక మహా
 బలు నైనం బ్రహసించు, భూధిగణతోధం దాట్టి మి న్నందుచుక
 గులశైలంబులపెంపు విశ్వవిభుతోఁ గూర్చుం దనుక ధీరతక.

౯౭

వనంశవర్ణనము

౪. అంకురపల్లవప్రసాద-మాంకితముమళప్రమానహరిఘనములక
 బాంకము లగువనములు ని-శృంకముగ నులింపఁబడు వనంశమునందుక.
 మ. స్ఫురదాంబులు వాడు లయ్యె, గుణవిస్ఫారంబు ఘోరంబుగా
 నెరసెం, గీరము లంగ జాతవిరుదానీకంబు గీర్తించె, మిం
 చె రసాలాగ్నులు, పల్లవాక్షులు దలిర్చెక, విశ్వనాథావరీ
 వరుతో నల్లట చెల్లుచే యనత యు నామాక్షి కీచట్టునక.

౯౮

గ్రీష్మవర్ణనము

౪. భారాగృహముల నవఘన-సారాదుల గంధసారసరసపటితో
 కిరవ్యవనాదుల నిం-పారంగ వర్ణింపఁ దగు నిదానాగమముక

౯౯

క. ధారామండిత సాలభద్రజకలచేతః జిత్రయంత్రోద్భవ
త్సారామాదత్తుపారపూరములు విస్తారము లై పద్మః గాం
తామాధేక్షుణ్ణీ ప్రితోడన చకుక్యాధీశుపైఁ జంద్రవం
కారాధ్యుం డని చంద్రికాగనము నిం పై క్రాలుచందంబునకా. ౧౦౨

ప్రావృద్వర్ణనము

క. తటివటిన మేఘపటరీ-ఘటితాంబరశక్రచాపకగకావ్రాత
స్ఫుటధారాసారాదివికటిత నులింపంగవలయు ఘనకాలమునకా. ౧౦౩

మ. చపలాలోకములుం బయోధగగరిష్ణక్రియు సగ్యోలస
ద్విపులానందము నంబరాధరణసద్వేషంబునం గంకణ
సఫటారావము సాంపు మీఱఁ దగువర్షాచేళ విశ్వేశ్వరా
ధిపు సేవించుప్రగల్భకామినిగతిక దీపించు భావింపఁగకా. ౧౦౪

శరద్వర్ణనము

క. వెన్నెల సాంపును జుక్కల-చెన్నును చెలుపాగుడెలచెలువంబులు వి
చ్చిన్నము లగుజలదంబుల-సన్నుతి సేయంగవలయు శారదవేళకా. ౧౦౫

కా. సోమశ్రీలకు వన్నె వెట్టును, ఘనస్తోమంబునం బర్హునా
కామాలిన్యము నౌలఁ ద్రోచు, నవరాజద్రాజహంసావరిం
ప్రేమంబుం బచరించు మానసమునం బెం పై, శరద్విభ్రమం
బాహుదప్రద యైనవిశ్వవిభు నుద్యత్కీర్తికా సాటి యొ. ౧౦౬

హేమంత వర్ణనము

క. బలవత్కాశీయక కం-బళేఘనకాశేయపట్టపటమాంజిష్ఠం
బులఁ జనదు సీరు యువకుల-వలిచన్నులఁ దక్క ననుచు వలయుం బొగడకా. ౧౦౭

మ. తరుణీయావనగర్వజృంభిత కుచోదగ్రోష్మగంధంబులకా
వరకాశ్మీరససాంకవాగురుగవ్యాసక్తులం బట్టికాం
బరమాంజిష్ఠపటారులకా హిమగతిం బ్రాపింప రీవిశ్వరూ
వరు మెచ్చించిన సత్కపింధ్రు లకులావాసంబులం దిమ్ములకా. ౧౦౮

శిశిరవర్ణనము

క. భృశవిచ్చిన్నం బగు దిగ్దశకంబును గమలరుహానితానముఁ బ్రాతః
ప్రశిఖిలరవికరమును గా-శిశిరముఁ బొగడంగఁ దగు విశ్వక్రియలకా. ౧౦౯

చ. వెరవున నాత్మవంశ్యుఁ డగువిశ్వనరేశ్వరుమీఁదిప్రీతిఁ జం
కురుఁడు కుషార సంహతుల దొడ్డుగఁ బంచిన వచ్చి యిచ్చటకా
బరిగానఁ బోలు నలయఁ జెడి పాటినవైరులు భీతిఁ గానలొఁ
దిరముగ నిల్వసేరదొ కడే యని చూతురు పంద లాత్మలకా. ౧౧౦

చంద్రోదయ వర్ణనము

క. మండలశోభయుఁ డైరవ-మండవిలాసంబు జలధిసంజ్యంభణమున్
గొండొకవెన్నెలగ్రోలెడు-నండజముల విఘనిపొడుపున దగుఁ బొగడన్. ౧౧౧
ను, అదై రాద్రాకృతిఁ జూచెఁ జంగుఁడు, మయూఖాటోప మేపారె న
ల్లదె, మున్నాడెఁ జకోరసంఘ మదె జ్యోత్స్నాపానసంక్రీడకై;
యదయుం డంగజఁ డెట్లు గాంగలఁడొ? నీయాలోకసేవీవరా
పడఁ దూలించెను, చంద్రవంశజుని నొప్పుం జూగు రమ్మౌ సఖి. ౧౧౨

సూర్యోదయ వర్ణనము

క. ఎచ్చటఁ జూచిన జగముల-నచ్చటన వెలుంగు ననియు నజ హరి హర తా
నచ్చతురుఁ డనియుమఱియును-నిచ్చకుఁ డగఁబొగడవలయు నినునుడయంబున్.
మ, కనులామోద మెలర్ప నేత్రసుఖ కాకారంబు రంజిల్ల ను
త్తమవందారు శివంకరత్వ మెసంగన్ భ్రాతృకామక్రియా
దిమమూలం బన నొప్పుమిత్రుఁ డుదయోత్సేక్ ప్రభావంబుచే;
సముఁ డగోవున కింగువంశజుడు తచ్చగిచ్చగ్రణేబులన్. ౧౧౪

వనవిహార వర్ణనము

క. చారుతరనైత్రసంప-త్పూరితవిభవముల వేడ్క పొంగుడువడఁగా
నారీజననహదరుఁ డై-యూరామవిహార మొప్పు నధిపతి చేయున్. ౧౧౫
సీ. మానినీగంధూషమగ్రవులఁ బూచిన పొగడను సౌభగ్యంబు బొడి పొగడి
నారీపగూహతి ననిచినకంకేలి పరువంబు నగ్గించి పలికి పలికి
లలనావలోకనంబులఁ బుష్పితం బగు తిలకంబుడై బొడ్డి త్రిప్పి త్రిప్పి
వనితోపగూహనంబునఁ జేర్చుసురసాన్న మేలిపుణ్యమునకు మెచ్చి మెచ్చి
తే. మన్మథారామములసాంత మలసి మలసి
శుకభికాభిహారంబు చూచి చూచి
సతులుఁ దానుఁ జరించు వసంతవేళి
బ్రతునివనమున విశ్వభూపాలవరుడు. ౧౧౬

బలవిహార వర్ణనము

క. నీరజములుఁ శౌంఢలువలు-డైరవములు వీచికలును గరహం త్రవయో
ధానలు నావర్తింబులు-వారివిహారంబులంగు వర్ణము లరయన్. ౧౧౭
స. వరులును వీచికావరులు నానిగుహంబులు వక్త్రపంక్తులున్
చెలు వగు నాథులున్ గుడులుఁ జేరులు రక్తసహాయంబులున్
జలదలకంబులున్ మధుపకాలము వీడ్వడఁ నేలి సల్పి మిం
చులు గొనుచూడులన్ సతులు మాతురు విశ్వనృపాలమన్మథున్. ౧౧౮

మద్యపానవర్జనము

క. సంబోధకరము మదనా-లంబనము నశేషరసవిలసితము నంత
 ర్భింబితవదనము ననుకూ-దంబరి నాపానమునకుఁ దను నొడఁగూర్చుకొ. ౧౧౯
 మ. ఆలిసాదంబులు దానమానములుగా నాలస్థి గావించుఁ దొ
 య్యలి ఘోరొక్కతె పాడు బిశ్వవిధు నేలాదిప్రబంధంబులకా;
 జెలివిం దైకొని యోర్తు సాంగముగ నర్జించుం; గళాసించు ను
 గ్గలి యోర్తిక్కతె వ్రాలు సోలములతోఁ గాదంబరీగోష్ఠిచేకొ. ౧౨౦

సురతవర్జనము

తే. తనదు నెనుబడినాల్గుబంధములయందు
 నమరుఁ బ్రచ్చన్నమును బ్రకటము ననంగ
 సురతములు గెండు; వానికి స్ఫురణసాంపు
 వలయు వర్జింప నిభలకార్యములయంగు. ౧౨౧
 పీ. పాలయ్యుడలఁపులఁ బులికించుఁ, బులికించి బింకంపుఁగొఁగిల్లి బిగి భజించు
 మరుచిన్నె లున్నెడఁ బరికించుఁ, పరికించి చొక్కఁ, జెమర్చినయొక్క లరయుఁ,
 దొర్లిమొక్కు చెలిచెవిఁ జికించుఁ, చికించి మురిపెంపుస్థిగ్గన మూరిఁబోవుఁ,
 బంజరంబునచిల్చుఁ బరికించుఁ, పరికించి నొడువు లాలము లై ననోరు నొక్కు,
 తే సాబగుటడుగులలక్తుక చూచుఁ, నూచి
 యరిగి శయనీయ మారయ నప్పించు,
 తెలఁది యొక్కగ్గు చాకుకృతిధునిచేత
 భావనాకుని గల్పినభావ మొప్పు. ౧౨౨

విప్రలంభ వర్జనము

క. అచ్చపుకెన్నెలచేఁ గడు-కెచ్చుటలును మాన మెల్లి కెడచిల్లనిచే
 నొచ్చుటలును బ్రేముఁ డబ్బని-మచ్చటలును విప్రలంభమునఁ జెప్పఁదగుకొ.
 ఉ. ఎల్లర మయ్యెఁ దాల్చి, తగ నెల్ల వివేకము వింత యయ్యె, మ
 న్నెల్లను జంఘ్రఁ డయ్యె, మన మెల్ల మనోధవురూపు లయ్యె, మే
 నెల్లను నన్న మయ్యె, జెలు లెల్ల వికోధు లైరి, విశ్వభూ
 వల్లభుతోడియొక్కగురుంపుఁజలంబునఁ బువ్వుఁబోడికికొ. ౧౨౩

ప్రయాణవర్జనము

క. గజ రథ హయ నూచిత మగు-విజయమున నుబ్బి నడచువిశ్రుతివిధ
 ధ్వజని విమలించు లెప్పుడు-భజనీయము గురవి నరత్రిబంధములందొ. ౧౨౪
 మ. కర ముద్యత్కరణాలలైరవపతాకాభేలసం లై పరి
 మ్మరదుగ్రాయుధదీప్తిహరితనభోధూభాగ మై సంపర

త్తురగోదూతరత్నోతిహాసరహితక్కులంబు నై యుద్ధతిం
బరిభాసీలుఁ జగుక్యనాథుని చమూర్ధద్రవయాణం బిలకఁ.

౧౨౬

వివాహవర్ణనము

క. ప్రచురస్వయంవశోచిత-రచనలుఁ గన్యానరాభిరమ్యక్రియలుఁ
విచిత్రశుభాత్మకవిధులును-రుచిరవివాహంబులందు రూపింపఁ దగున్.

౧౨౭

ఉ. సంతతమంగళధ్వనులు చామర చూక్తికపుండరీకముల్
వింతవిధూతి గాగురుకవిస్తుతివేళ వరించె బౌత సా
మంతుల నుజ్జగించి కడు మచ్చికనెచ్చెలు లై న నీతి వి
క్రాంతులు మాపఁ గోరి జయకన్యక వచ్చి చగుక్యవల్లభున్.

౧౨౮

పుత్తోదయవర్ణనము

క. మిత్రానందోదయము న-మిత్రత్రసనంబు శుభనిమిత్తంబును స
త్పాత్రకృతవితరణంబును-బుత్తోదయమందుఁ దద్ద పొగడఁగవలయున్.

౧౨౯

ఉ. చిత్రము పోర విశ్వవిభుచే నసిపుత్రికఁ గన్నపుత్రి లు
ద్యుత్తిదశాకృతిం బడసి యావనసంపదఁ జెంది మంగళా
మిత్రము లై వెలుంగునెడ మంజులయుక్తిఁ దనర్చు దివ్యవా
దిత్రవంబు నింపాదవుఁజె మైరలున్ సురపుష్పకృష్టియున్.

౧౩౦

మంత్రవర్ణనము.

క. ఆగవాత్ము నస్తంభము-నగుగూఢాధ్యంతరముల హర్షాగ్రమచో
నగశృంగంబుల మంత్రము-దగు నొనరింపంగ ననుచుఁ దగు వర్ణింపన్.

౧౩౧

పు. అలుకం బోరి నెమ్మిమై దరలుచోఁ బ్రారంభణోపాయమున్
బలసంపత్తియు దేశకాలగతులున్ భంగప్రతీకారమున్
ఫలసంసిద్ధియు నిర్ణయించు టనునీపంచాంగమంత్రక్రమం
బులు తర్కించుచగుక్యనాథు వేర వొప్పన్ బూజ్యరాజ్యక్రియన్.

౧౩౨

దూత్యవర్ణనము

క. ప్రతిభయుఁ బరమంత్రవిధే-దితయునుఁ బతిరక్తియును దితిక్షయు నిర్మా
రతయును నత్యనునీతియుఁ-జతురతయును దూత్యమునను జను నులియింపన్.

౧౩౩

పా. ఉత్తేజం దగువిశ్వధూవిభుని దూత్యోదారసమ్యక్సహో
త్సప్తిక బ్రతుల మైనసంధి గనుధూపశ్రేణియున్ దుర్మదా
యత్రస్వాంతర నిగ్రహించు నరనాథోఘంబై వర్తించు న
కుక్కుటంగాచలచిత్రకూటములయందుం జెంది యక్రాంతమున్.

౧౩౪

సమరవర్ణనము

క. పటురథకరిహరిధటసం-ఘటితవ్యూహాదికములు ఘనఫలకాసి
న్కుట్రుచులు విజయకారణ-పటచోడంబరముఁ గాగడఁబడుఁ బోరాటన్.

౧౩౫

మ. అమ రాహీనరవంబు వీరసుభటాహంపూర్వీకౌనావముక్
విమలాస్త్రిప్రతిహతనధ్వసులు నున్నిద్రంబు లై పర్వ న
గ్రిమవిశ్రాంతికి మెచ్చి నారోడుడు నర్తింపక మహామోధనం
బమరుం జూడఁ జకుక్యవల్ల భువిసూరాటోపముం జూపుచుకొ.

౧౩౬

దోర్వీర్య-వర్ణనము

క. అరులఁ జనఁ దోలి యాత్తుల-నరుదారం గాచి హతులయడియాలములక
విరుదంబులఁ గైకొను న-న్నరపతివిజయంబు కీర్తనము నేయఁ ద-క.

౧౩౭

ఉ. ఆచతురాశ్వసంఘము రణాంగణసంభవ, మా సువర్ణపే
టీచయ మాజి శత్రువులు డించి లొలంగిన వస్తుసంభృతం,
బీచతురంతయానముల యింతుల రాజతనూన, లంచు మెం
దై చని విశ్వనాథువిజయంబు నుతింతురు సౌరకౌమునల్.

౧౩౮

మ. ఇటు లస్తాదశవర్ణ నాకలిత మై యేపారు కావ్యంబు నం
తటఁ బాటించి తదర్థసంఘటనముం దర్శించి భావోదయ
స్ఫుటభేదంబు రెటింగి తద్రసగతుల్ శోధించి యచ్చంపు మె
చ్చుటకుం రావల మై చకుక్యపతి సంశోభిల్లు నెల్లప్పుడుకొ.

౧౩౯

ఉ. రాజనరేంద్రవంశజుడు రాజపటీరసుధాసుధాకర
భ్రాతృకీర్తి రామరఘరామపరాక్రమసంప్రవర్తియం
భోజితప్రతాపుడు రిపుక్షితిభృత్కులిశంబు సత్కృతా
భోజుడు దానధూత సురధూజుడు భూజనసోమణుం డిలక.

౧౪౦

క. సుందరుఁ జభినవవిభవ పు-రందరుఁ డండ్రేశ్వరాభిరాముడు రామా
కందరుఁ డమందయశ-శృంధనపరిప్రస్థజవ్రజుఁ డెపుడుకొ.

౧౪౧

మాలిని

ఆనఘసుక్ష్మతీధర్ముం డార్యసంస్తుత్యశర్ముం
డనలసదృశ శేజుం డగ్ర్యచాతుర్యభోజుం
డనిశరిపుశరణ్యుం డండ్రధూపాగ్రగణ్యుం
డనుగతశివతంత్రుం డాప్తమంత్రుండు బుద్ధికో.

గద్యము.

ఇది క్రిమదుమారమున చరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన విబుధబుధవిధేయ
విన్నకోట పెద్దయనామధేయ విరచితంలైన కావ్యాలంకారమాగామణి
యనునలంకారశాస్త్రంబునందు నాయక నాయికావివిధవిశేషలక్షణ

ప్రబంధలక్షణోదాహరణముకైతం బన్నది
తృతీయోల్లాసము.

చ తు ర్థో ల్లా గ ము

- క. శ్రీవిశ్వేశ్వరకరుణా-శ్రీవిలసిత నిష్కళంక చిత్తుడు శ్రీ
శ్రీ విశద చక్రవాళుడు-శ్రీవిశ్వేశ్వర సరేంద్రశేఖరుఁ డొప్పక. ౧
- క. ఇతైఃఁగున నహదశ-వృత్తం బగు కావ్య మొప్పు విరచింపఁ దగు
మొత్త మగు నఖిలబలసం-పత్తియుఁ గలచేళ గుకవి ప్రతిభ దర్శింపక. ౨
- క. శృతిముఖమున దేవ నమ-స్కృతి యొండె నభీష్టవస్తుకీర్తన మొండె
విరచాఃపద మొండెను-బ్రతిపాదింపంగలయు భద్రాపేక్షక. ౩
- మ. కవిసంసిద్ధపదంబు భావరసవిఖ్యాతంబు లోకోచిత
వ్యవహారంబు నుదాత్తనాయకము శ్రవ్యంబుం జతుర్వర్గ సం
భవసద్భంబును నైవకావ్య మిల నాపకౌద్భవస్థాయి యై
కవీసంస్కృతియు దాతృకీర్తియుఁ దగం గల్పించు నెల్లప్పుడుక. ౪

కావ్యభేదములు

- తే. అట్టికావ్యంబు ప్రవిధ మై యుత్తిశయిల్లు
నవనిఁ బద్యమయంబు గద్యాత్మకంబు;
పద్యమయ మొప్పు ఛందో నిబద్ధ మగుచు
గద్యమయ మొప్పు వాక్యసంకలిత మగుచు. ౧
- క. అపద్యగద్యకృతములు-రూపకములు నాటకములు రూఢము లగు నా
రూపమ చింతాకావ్యర-ప్రాసించును, నాటకములు బహుళము లరయక. ౨
- తే. సర్గబంధంబు కావ్యంబు సంస్కృతమునఁ,
బ్రాకృతంబున నాశ్వాసభాగురింబు,
నాటకము రెల్ల నంకిసనాథకములు,
గద్య ముచ్చాస్యంబు లంబకాంకంబ యండ్రు. ౩
- క. ఇటువలెనే ముక్తి కాది-స్ఫుటితచాటుప్రబంధములలక్షణముల్
పటుమతి నెఱుఁగుట సుయతో-ఘటనంబుల కెల్లఁ గుదురు కవివృత్తులకుక. ౪

ముక్తకాదులు

- సీ. పరఁగు ముక్తక మేకపద్యంబు, పద్యద్వయంబు ద్వికము నాఁగ నలదు, మూడు
పద్యముల్ త్రికము నా భాసిల్లు, లంఛపద్యంబులు పంచరత్నంబు లరయ,

గజమాల పద్మాప్తకము, పద్మనవకంబు నవరత్నమాలిక, నలినమిత్ర
మాలిక పండ్రిండు మధురపద్యము, తిండు కళ షోడశశ్లోక కవిత ధైర్య,
తే. సప్తవింశతి యైన నక్షత్రమాల,
తెలియఁ నుప్పది పద్యముల్ త్రింశదాఖ్య,
మఠలఁ బంచాశదాహ్వానం బైదుపదులు,
శతక మన మోగ్య మతీ సదృశతము గూడ.

క. అష్టోత్తరశతపద్యము-అష్టోత్తరశతక మనఁగ నడరుఁ గనింఁద్రుం
డిప్త మగు సంఖ్యఁ జెప్పిన-గుప్తము గా చదియుఁ గర్ణతుప్తిన చేయుకా. ౧౦

ఉదాహరణ లక్షణము

క. ధరఁ జాటుకృతులలోనం-బరఁగు నుదాహరణ మనుప్రబంధము, తద్వి
స్తరలక్షణంబు బరువడి-బరికింపఁగఁ దగు నశేషభాషాకవులుకా. ౧౧

క. చతురశ్ర త్ర్యక్రాంతి-తతయతి తాళములు గలుగుదళముల నెల్లకా
గృతగుచ్ఛానుప్రాసం-బతులితగతి నిలుపఁ దగు నుదాహరణలకుకా. ౧౨

క. సురభాషాద్విప్రాకృత-పరిభాషల నైన నితరభాషల నైనకా
విరచించుట యుక్త ముదా-హరణ మిలాసుగముఖాదు లగుపుణ్యులకుకా. ౧౩

విభక్తులకు మూఱుపేగులు

సీ. ప్రథమావిధక్తి చొప్పుడు వాణి నాఁగ, రెండవయది ర్భుట నాఁగ నతిశయిల్లుఁ,
గీర్తి మూడవవిధక్తికిఁ చేరు, నాలవయది దేవలాభిని యుక్తు గృతులఁ,
బంచమి పాణి నాఁ బరఁగు, షష్ఠవిధక్తి పాటిల్లు సుకవులు మోటి నాఁగ,
సప్తమి ఘోటికాసంజ్ఞిత, సంబుద్ధి పరపావరీనామ; జగతి వీని

విభక్తుల చేవతలు

తే. కయినవేల్పులు వీరావళియును గీర్తి
మతి సుభగయును మతి భోగమానియును
మహిఁ గళావతియును గాంతిమతియుఁ గమల
యును జయభలియు నాఁగను సొప్ప నెపుడు.

క. ఈవిధితాప్తవిధక్త్యధి-దేశత లాఢ్యయనామధేయసఘము గా -
భావింపఁ దగినసుభములఁ-గాలింతురు కర్తృనాయకద్వయమునకుకా. ౧౪

క. మను శుభగణవర్గతఁ బ-ర్వినమాలిని యుండఁ జండవృత్తము యుండెం
దనరింపవలయుఁ బ్రథమకు-ఘనకలికాప్తకతదగ్ధ కలికాయుక్తికా. ౧౬

క. ఇం బడరఁగఁ బ్రథమాదుల-సంబుద్ధంతములైన సరళవిధక్త్యా
లంబనపద్యంబుల విరు-దంబులు గలిపారుడుములు దగ నిడవలయుకా. ౧౭

తే. కలిక యేతాళమునఁ బరిఘటిత యయ్యె
నుత్కృతికయును దానన య్రానెపవలయు,

- సంస్కృతాక్షరీశోభనకావ్యశాస్త్రము
బడి చతుర్థియః తోరః శాపట్టవలయు ౧౮
- క. ఓజఃపదబహుళము విభ్రాజితపటుగాడరీలిబంధురమును
చ్చాజాతరసవిభావ విరాజితమును గా నుదాహరణ దగుఁ జెప్పెన్, ౧౯
- క. నాయక విధవమునకుఁ గవి-నాయక చతురతకు భావనం బగుపద్యం
బాయిరము సేసి యిడఁ దగు-నాయకాగః దుదలయం దుదాహరణలకున్, ౨౦

స ద్ద రి

- క. సంబుద్ధి విడిచి మును గల-సంబంధం బెడల కుండ సప్తవిధక్త్యా
డంబర మడరించిన నొడి-కం బగు సద్దరి యనంగఁ గవులకుఁ జెప్పెన్, ౨౧

ప ద్ద రి వి ద్ద రి

- తే. సరివిధక్తుల సంబుద్ధిసహిత గాఁగఁ
జెప్ప నొప్పుదుఁ బద్దరి సిద్ధ మగుచు,
ముక్తసంబుద్ధి విషమవిధక్తికరిత
యైనకృతిపేరు విద్దరి యుండెను బుధులు. ౨౨

కల్యాణి ఉత్పల్లకము

- క. శేవలకలికాసంగతిఁ-గావించినకృతికిఁ బేరు కల్యాణి యగ్గఁ
వాది నుత్పల్లక మది-యావల నుత్పల్లికతోన యదికిన యేనిక, ౨౩
- తే. గ్రంథబాహుళ్య భిరుత్వకథన మిదియు,
ధర నుదాహరణాది భేదములు పెక్కు,
తెలియుఁ దొండెడ, మఱి కొన్ని తేటపలుకుఁ
బటుపదార్థాపిఁ బాటుప్రబంధములను. ౨౪

విరుదములు

- క. విరు శబ్దంబు విరోధో-త్కరము మహారాష్ట్రభాషఁ దత్ప్రదవిధులక
విరుదము లనఁ జను వానిన-ధర విరుదావళి యొనర్చుఁ దగు నంలఁబు భువో, ౨౫
- చ. ఆకులకులక్రమాగతము లై భుజవిక్రమ సంధవంబు లై
ప్రతిపదసార్థకంబు లయి పొద్ది వకర్ణకతోరకంబు లై
వితరణశబ్దప్రవృత్తివివర చిహ్నము లై తనర్పు ను
ద్ధృతవిరుదావళితే విరుదార్థము చెప్పట యొప్పు నెప్పుడున్, ౨౬
- క. విషయ భుజవిక్రమక్రమ-ఘనవితరణ రణవిహార కరు జాది కళా
జనన స్థలు లగుగుణములఁ-బెను పొందఁగఁ జెప్పవలయు విరుదావళికిన్, ౨౭
- క. సముచిత తాళదళములు-సమధిక పటుగాడరీలి సుదర్శములున్
సుమనోభావం బాలుపుగ-నమరింపుడు కవులు ప్రాకృతాదులైనన్, ౨౮

తే. పద్మదళ వాక్య తద్దళ పరిసమాప్తి
గదుగుపట్లను నెడ నెడఁ గలుగవలయు
ధీర గంధీర జయ దేవదేవ యనెడు
లలితసంబుదివచనంబు లాలయవలయు.

౨౯

క. ఉచితవిధక్తికమును గుఱుచు రాలంకార రస నిరూఢము నాసీ
ర్వచనంబును నగుపద్మము-రచియింపఁగ వలయు మొదల రింజన మొప్పకా. ౩౦

గుచ్ఛములు

క. మొదగు దళములు నాలుగ-యొండెను పట్కంబు యొండె నుండఁగఁ దుదపై
నుండును గద్యము నెనిమిది-యొండెం బదియాలు నొండె నురుగుచ్ఛము లై. ౩౧
క. ఇడఁ దగు నూతనయతిసం-గడి దళములు నాలుగై గడ నానైనకా
బెడఁ గగువర్ణావృత్తులు-నెడలింపఁగవలయు నంద్రు విరుదావళికా. ౩౨
క. బంధురముగ నిట్లతుల-స్కంధచతుష్కంబుచేరి గది విధుని యశో
గంధాధివాసితా-సింధురముగ నీవనల విశేషింపఁ దగుకా. ౩౩

చక్రవాళము

క. పద్మం బొక్కటి మొదలను-గద్యాప్తక ముచితస్థిగతిఁ గబ్బములకా
హృద్విదళాప్తక మిడిన స-ముద్విత మిగుఁ జక్రవాళ మూహింపంగకా. ౩౪
తే. వరుస నాదిమపద్యాంతవర్ణ యుగళ
మంత్రవాక్యోదిమాత్మరయమళకముగ
నిడి చతుఃస్కంధములయందు నిట్లు కెప్ప
నచ్చుముగఁ జక్రవాళత్వ ముబ్బుఁ గృతికి. ౩౫
క. కదినామనాయకస్వ-స్థిరచైకవిరాద్యపద్మశిఖరంబులఁ బ
ల్లవ మైనవర్ణ యుగళం-బవిరళముగ నాద్యమునకు నాద్యత్వరముల్. ౩౬

గుచ్ఛ రత్న

క. తొలి తొలిపద్యమునఁ జతుర్దళమును నట్ల పల్లవద్విలయ మంతమునకా
గలఘనపద్యము నాలుగ-దళముల నన్నింట గుచ్ఛరత్న యన వలయుకా. ౩౭
క. కలయఁగ సంబుద్ధ్యంతర-ముల నునుపఁగవలయు నందముగ జయ జీవో
జ్వల దేవాదిపదంబులు-నలి నిడుచతురుత్తరంబు నలుమా నైనకా. ౩౮

చతుర్భుద్రము

క. ఇదియె చతుర్భుద్రం బగు-నదమలభర్యాభరణముసహితముతులం
బాదివిధాని సర్వరీతుల-నిడితం బగునైన కాస్త్ర విదులకు నెక్కకా. ౩౯

రగడ

క. సరి యా పదీతీతులచే-బరువడి నుత్సాహవృత్తపడయుగళముచే
నిరవుగ వడిప్రాసంబుల-నరుదుగ రచియింప రగడ యగుఁ దగువృత్తికా. ౪౦

మంజరి

క. శృంగారప్రాయముగా-రంగద్విదళిన పాసంగ రచియింపంగా
శృంగారమంజరికృతి-సంగత యగు సకలరాగ సంభృతరీతికా. ౪౧

దండకము

క. ధంధోభవలక్షణగణ-సంహానవిబద్ధ యగుచు శ్రవణానందా
మందానుప్రాసంబుల-నిందం బగు దండకము మహాకవికృతులకా. ౪౨

క. ఇవి యెల్లను నానావిధ-కవికృతకాస్త్రములచేతఁ గల్గితములు, పె
త్కువిధంబులఁ జాటుకృతి-ప్రవరంబులు పరఁగు నెఱుంగఁబడు నొండెడలకా.

సీ. ఆపూర్ణలక్షణోదాహరణావరి యుల్లంబునకు నింపు నొసఁగఁజేసి
విరుదావళిముఖ్యపృథులప్రబంధాఘములు దిగంతంబుల మ్రోయవేసి
పటుచతుర్భద్రాదిభవ్యచాటూక్తులు స్పృహకులవీనులు నిండవేసి
మధురార్థదండక మంజరిమంజులే ఖుఘుల నింపుల మూరిఁ బుచ్చదేనిఁ

తే. గరలి చని ముక్తకారులు కీర్తిలతలఁ
జక్రవాగ్మిదిమిఁదికిఁ జాఁపవేనిఁ
గడఁగి మెచ్చునె యొకపాటిగంతచాటు
చాటుకృతులకు విశ్వేశచక్రవర్తి.

౪౪

ప్రాధాన్యములు

క. ఆరయ వస్తురసాలం-కారప్రాధాన్యవృత్తిఁ గల్పంబులు పెం
పారుఁ ద్రివిధాగ్ధఘటనల-ధరులు పరికించి వానిఁ జెలియఁగవలయుకా. ౪౫

వస్తుప్రాధాన్యములు

క. వేడుక విశ్వేశుఁడు శివ-చూడామణిమలమునందు సుస్థిరుఁ డ టకా
జూడఁ గనకాద్రికవసుం-గూడక యవ్వెండికొండ కొండిక యయ్యెకా. ౪౬

రసప్రాధాన్యము

క. వలిచన్నులు నగు మొగములు-వెలిగన్నులు మేనిజిగులు తియ్యనిపలుకుల
సరిక పునడుములు మరుతూ-పులఁ బ్రోచుఁ జరుకృతిభునిపాలఁతుల కపుడుకా. ౪౭

అలంకారప్రాధాన్యము

క. రగ విశ్వేశ్వరుచే నీరి-నెగడిన సర్కువులు దాననిపుఁగులఁ గన్లుకా
నగుదురు, కల్పమహాజము-వెగడుదు, రజలితు రమరధేనువు నెనకా. ౪౮

స్మరణములు

తే. తనర శబ్దస్మరణము నర్థస్మరణము
సుభయవిస్మరణము నన సుల్లసిల్లు;
నిత్యైఘంసులు మూడును నెఱుంగవలయుఁ
బారుశబ్దార్థగౌరవశక్తివలన.

౪౯

శబ్దస్మరణము

క. కంఠీరవకరిన భటా-కుంఠితకంఠార వావకుంఠితఁ సో
ల్లంఠనములు సురవనితో-త్కంఠం గావించు విశ్వధరణిపు సేనతో.

౫౦

అర్థస్మరణము

చ. తనరదూఖిద్దధారమును ద్రావినవారి వికోధిభీరులొ
చనముల నుప్పతిల్లి కడుఁ జక్కనివాహిను లయ్యె; వైన న
య్యనవునఁ గ్రొత్తపెండ్లికొడు కై మరి నుబ్బుచునుండు సాగరుం
డనిఁ గరవాలభైరవు మహత్వము చిత్రమ కాచె యెప్పుడుకా.

౫౧

ఉభయస్మరణము

స్మరణ

లాటిగూటివరాటిలలితకుచతటిలగ్న పాటిరవర్చం
బాటించుం, బండ్రకాంతోపలములఁ గరఁచుకా, బర్హిచక్రాగ్రియం దా
ఘాటోడ్వత్తైరవాసక్తములుగ నదులం గట్టు గంధాను బంధిక
బాటు శ్రీతోడ విశ్వేశ్వరుని సితయశశ్చంద్రికాసార మోలిక.

౫౨

శయ్య

క. మృగుతరమై యొం డొంటికిఁ-బడమిట్టితి గలిగె నొడువుపలుకులలోనకా
బాదలెడు నర్థం బెచ్చట-నడలించి శయించు శయ్య యనఁగా నదివో.

౫౩

చ. నితర చిగుక్క విశ్వవిధు చారుగఁబులు లరాతిరాజిరా
జితనయ పేరుభూతము, లశేషవిశేష విహార విక్రమా
చితరతు, లాగ్యచర్యలకు జీవిత, ముంతతనం-చితాగమా
తతమతి భారతీవదనదర్పణ, ముత్తమదర్పసంపదిక.

౫౪

పాకము

క. పాక మనంగా నగ్గని-రాకులగంభీరయ్యక్తి, యది యిరుదెఱుఁ
లోకమునఁ బేర్చు ద్రాక్ష-పాకంబును నాతిశేషపాకము ననఁగక.

౫౫

ద్రాక్షపాకము

క. బహిరంతః స్ఫురితాశో-పహితరసప్రసర మునుఁ బద్యము సుఖసం

శ-గ్రహపద మెచ్చట నదివో-మహి ద్రాక్షపాక మనఁగ, మధురం బెఱుఁడుకా, ౫౬

క. లీలా మ స్తభ మంభరంబులుఁ గచారీ లాఠిత భ్రూలతా
 మాల్మీరిఁ గపోల భేరి దుచి తామతామరాగంబులుఁ
 సాలస్యంబులు నైనకాతుకపరీతారోకజాలంబులఁ
 బాలారత్నము కీలుకొల్పి ముద మొప్పఁ విశ్వభూషాలుపై.
 నారికేళపాకము ౫౭

క. అంతర్నాథార్థసర-స్వంతం బగువాక్యగౌరవంబు మనీష
 కంతులకు నెక్కుఁ గవితా-భ్యంతరముల వారికేళపాక మనంగఁ,
 ౫౮

క. హృష్టాతుండు నటుండు వోలె నక విశ్వేశక్షమాభర్తకుఁ
 లజ్జాకాండపటంబుచాటున నఘా లావణ్య లాస్యంబులఁ
 సజ్జలంబులఁ జేసి చూపెడు లసత్సారాంగహారాభిషేఁ
 బజ్జం గొందఱు కామినీమణులు కృష్ణద్వర్ప లై చూడఁగఁ,
 ౫౯

అ ర్థ వృ త్త లు

అ. ముఖ్యలక్ష్మ్య గాఢములును వ్యంగ్యంబు నా
 నర్థవర్తనంబు లయ్యె నాల్గు
 వానివలనఁ గలుగు వాచ్యభేదంబుల
 నరసి తెలియవలయు నంద్రు బుధులు.
 ౬౦

ముఖ్యార్థము

క. గుర్యక్తము నరళంబును-నవ్యాజము నై న యర్థ మగు ముఖ్య మనఁ,
 శ్రవ్యముగ నదియు జాతి-ద్రవ్య గుణ త్రియలచేతఁ దగు నా ల్లనఁగఁ,
 ౬౧

లత్యార్థము

అ. ఊహనీయ లక్షణోశేత మగునర్థ
 మరయు లక్ష్మ్య మనఁగ నతిశయిల్లు,
 గంగయం దనంగ గంగా లటంబునఁ
 గలిమిఁ జెప్పఁజాలు కారణమున.
 ౬౨

గాఢార్థము

క. గుణ సాదృశ్యంబున నుల్పగా మగునర్థంబు గాఢాభివృద్ధి, గడు భీ
 షణహరి యావృపుఁ దనఁ ద-గ్గఱ మగువిక్రమము చెలియఁ దొంచుట చేతఁ,
 ౬౩

వ్యంగ్యార్థము

అ. ముఖ్యలక్ష్మ్యగాఢముల యర్థములఁ ద్రోచి
 యితర మర్థ మెచట నింపు నొనఁగు
 వ్యంగ్య మంద్రుఁ, కైరవంబులు విడిచి నాఁ
 గమలమైతిపాలుపు గానఁబడుట.
 ౬౪

ధ్వని

- క. పాకాదికృతవ్యంగ్య-వ్యాకీర్ణం లైవ కావ్య మది యుత్తమ మై
చోనఁబడు మధురార్థ-శ్రీకము ధ్వని యనెడునెపముచే తెలు వొందున్. ౭౫
- ఉ. ప్రితిః జగుక్యవల్లభుఁడు పృథ్వి వహించి గుణాఘ్నః దైవహా
కాతమరాష్ట్రదంతులు వకావశతః జరియించె, కూలికిం
జేతుల భూషణస్ఫురణః జేకొనె, వాద్యలు గోత్రభూధర
వ్రాతము నిల్వ నయ్యె, యడు మ్రాన్వడె నిర్జరపాదపంబులున్. ౭౬

శక్తిగ్రాహకములు

- సీ. బహిరసంయోగంబు విప్రయోగంబును సామగ్ధ్యమును సాహచర్యకంబు
నగ్గవికోధ లిం గాచిత్య చేప్తులు పరశబ్ద సన్నిధి ప్రకరణములు
జేశ కాల క్రమాదికములు శబ్దార్థ కలి తానవచ్చేదికల్పనములు
స్మృతి హేతుకములు విశేష వాక్యస్వర వ్యక్తులు వాగ్వి బర్యాయగగుల
- తే. నలరు నన్నింటి నగ్గంబు నవగమింపఁ
దగు ననేకాశ్చర్యము లై తనరుశబ్ద
సంతతుల కగ్గసంధానచతురు లెల్ల;
నింకఁ బద్మవు రెఱిగింతు నెఱుంగవలయు. ౭౭

కావ్యవృత్తులు

- క. భీరసుత కైశికీయును-వారధిటియు సాత్త్వికియును నట భాగలియున్
జాదుతరవృత్తు లివి శృంగారాదిరసంబులందుఁ గరణీయంబుల్. ౭౮

కైశికీ

- తే. సకల సుకుమార మధురార్థ సరళ రచిత
కైశికీవృత్తి; శృంగార కరుణ రసము
లధికసుకుమారములు, వాని నగు నొనర్చు
కైశికీవృత్తిచేతన కవుల కెల్ల. ౭౯

- మ. దశదిండివరసుందరంబులును సంతఃకాతుకాంభారసం
వళితస్నేహములున్ బ్రసన్నములు నై వర్తిల్లు నారోకసం
బు బుచ్చెన్ద్రాక్షణ నిందువంశజఁ గళాపూర్ణార్థకుం జూచుచోఁ
బొలిచెం బొత్తికి సామరాగరసంపూర్ణంబులై యత్తజిన్. ౮౦

ఆరధటి

- క. ఆరధటివృత్తి యనఁగ-నాయాధాభ్యుద్ధతార్థ, యత్యమ్భుతిము
ల్ల రాద్రము బీభత్సము.-వారధిటివృత్తిఁ జెప్ప నగు నీరెండుక. ౮౧

మ. అతిపుష్ప త్వరగండభైరవ మహాద్య భిక్ష ముగ్రాకృతిక
బ్రతిపక్షప్రకరంబు నొంచు నలఁచుకా భంగించు దుడించు ను
ద్ధతి మగ్గించు వధించు శ్రమ్య యమహోర్దండ ప్రచండక్రేయా
గతి రూపించు నటత్వబంధమయ్య సంగ్రామంబు భీమంబు గాక.

౭౨

భారతి

లే. భారతీవృత్తి కై నకల్పనము చూడ
నర్థ మించుక సుకుమార మై తనదృ;
నల్పమృదువులు హాస్య కాంతాద్యుత్తములు
భారతీవృత్తిచే జెప్పబడు నవియును.

౭౩

మ. అతికందర్పము రూప, ముజ్జితసుపర్వానోకహర నీగి, నిం
దితచంద్రద్యుతి కీర్తి, గర్జితసురాదిన్సూర్తి ధైర్యంబు, కుం
దితకంఠీరవ ముగ్రవిక్రమము, వర్ణింపం జకుక్యాదనీ
పతి; కీమద్భుతవృత్త మేనృపులకుకా బాటియునే యెచ్చటకా?

౭౪

సార్వత్రి

లే. సార్వత్రివృత్తి నాఁగ నీవర్సగల్గ
సారరూపిణి; వీర భయానకములు
నీవగు క్షిప్రగల్భసమాహితములు;
సార్వత్రివృత్తిచే వీని జరుపవలయు.

౭౫

మ. అతిద్విపుష్కరవాలభైరవపతాకాభిలకోలధ్వజా
కృతులం కాచినవీరు లుబ్బుదు రొగిక గీర్వాణబోతాద్య లై,
సతతత్రస్తుట దూరిపోదురు మహాశైలాగ్రహూటార్థ లై,
గతవిశ్వేషులు విశ్వనాథ వినుతు ల్లావంతు రాత్మాద్య లై.

౭౬

కావ్యరీతులు

లే. ఆభిల కావ్యంబులమ రీతు లాత్త యండు;
ప్రాణదశకంబు వానికే బ్రాణ మరయ;
ధర నలంకారమతవిభేదముల నవియుఁ
దెక్కు, లొక కొన్ని తగ్గఁ గానిటెందుఁ జెలియ.

౭౭

క. ఈడిత లగు చైదర్శి-గాఢీ పాంచాల లాటికా రీతులు కా
వ్యాచంబరకరుణార్థ-క్రీడలఁ జరురాహ్వయములఁ గృతకృతులచేక.

౭౮

గుణములు

క. క్రమమున నాచార్యశ్లో-షములును సుకుమారతా ప్రపాద మధురతా
ను తార్థవ్య క్రోజ-స్సమాధి కాంతులును దగు దశప్రాణము లై.

౭౯

ఉదారత

క. వినుతసుశబ్దార్థంబులఁ - నరు గుహోత్కర్షణం బుదారత్వ మనఁ
జను; నది పూరణబహుళత - ననఘశ్లాఘోదయమున నగుఁ గల్పింపఁ. ౮౦

శ్లేషము

క. అశిథిలపదబంధం బై - విశదాల్పప్రాణవర్ణ విస్ఫుప్తం బై
కుశలగతి నొప్పు శ్లేషము - విశేషకావ్యముల కెల్ల విభవప్రద మై. ౮౧

సుకుమారత

క. శ్రుతిసుఖకరవర్ణంబుల - నతికోమల మైనరచన మలవడు సుకుమా
రత నాఁగఁ, స్త్రీప్రశాస్త్ర - స్త్రుతివాదపటిష్ఠనుతులఁ జేకొను నదియుఁ. ౮౨
క. లలిఁ బదములతో నర్థము - సలలిత మగు నెచట నది ప్రసాదము కృతులఁ
వలిపపుఁబయ్యెదలొనఁ - దొలఁకొడెడువలుదచన్నువోయిని బోలెఁ. ౮౩

మాధుర్యము

క. పటుబంధంబులు మృగుల - స్ఫుటవిన్యస్తాత్మరములుఁ బూరితరస సం
ఘటిత పదార్థంబులు నెచ్చట నగు మాధుర్య మనఁగఁ జను నది గృతులఁ. ౮౪

సమత

క. దొరఁకొన్నకొలఁది విడువక - చరణపదార్థములనడక సరి సాగెడు నీ
స్ఫురణ యది సమత యనఁ జను; - నరయం గుకవులకు నంద దది పరికింపఁ. ౮౫

అర్థవ్యక్తి

క. తనరఁ గ్రీనూ కారక యోజన మస్తవ్యస్తనరణిఁ జనకుండ యథా
జనితాన్వయముగఁ జెప్పినఁ - గనదగ్ధవ్యక్తి నాఁగఁ గవితల నొప్పుఁ. ౮౬

ఓజస్సు

క. ఓజోగణ మనఁగా విభ్రాజిత మగుఁ బటుసమాగభాషాశృంగము రా
రాజదనుప్రాసాత్మర - భాజన మై యొప్పు శబ్దభాసురఫణిలిఁ. ౮౭

సమాధి

క. స్థావరజంగమధర్మవిభ్రాజితచరితములు వీడుపడక రసార్థ
ప్రావిర్భావము లగుటయ - భావింప సమాధి యనఁగఁ బగఁగం గృతులఁ. ౮౮

కాంతి

క. లోకవ్యతిరిక్తార్థ - శ్రీకలితయు మాతనప్రసిద్ధవిరచనా
పాక కమనీయయునునగు - నాకబ్బముసౌబగు కాంతి యనఁ జనుఁ గృతులఁ. ౮౯

రీతుల లక్షణోదాహరణములు

వై ద ర్భి

అ. ప్రాణదశక యుక్తి నల్ప ఘోషముల వర్ణద్వితీయబహుత గలిగి ద్విత్రి
పదసమాస యైనఁ బరఁగు వైదర్భి స-మాసరహిత యైన మధుర యంద్రుడు. F 0
చ. భుజమున విశ్వధూవరుఁడు భూభరముం దగఁ దాల్చెఁ దాల్చినం
గజ భుజగేంద్రులుకా గుభర కచ్చప ఘోషులుఁ గామిత్రీయా
భజనమునం జరింతు రని ప్రస్తుతులం బ్రసరించుచున్న యా
ద్విజ యజనంబులం ద్విదశర్పిష్ఠి సమాప్తి వహించు నద్దివిక. F 0

గౌ డి

క. ఘటితసమాసోద్భవపద-పటలయు నోజ స్సుకాంతి భరితయు ఘోష
స్ఫుటవర్ణయు నివిడాగో-త్కటయును నా గాడరీతి కల్పితకృతులక. F 1
కా. శుభ్రాద్రభ్రపరిభ్రమత్పటుయశోజ్యోత్స్నాసరిత్సారితా
తిభ్రష్టాధితమస్సయూహు లగుధాత్రిభర్తలం బోరిలో
విభ్రాజిల్లుచకుక్యవిశ్వవిభుదోర్విక్రాంతి పెం పొంది తా
వద్రద్విప్రవతీతరంగములలో నాడించుఁ గ్రీడాగతిక. F 3

పాంచాలి

క. పంచషవదకసమ స్తరః-జంచన్మాధుర్యకాంతిసంచరవోజ
స్సంచితసుమారతలను-మిం చగుఁ బాంచాలితి మృగులాకృతి యై. F 4
కు. చతురోదారచకుక్యనాథకరకృత్కౌశలరేఖాసుధా
లతలం గ్రాలెడుచారుసాయకనటీలాస్యాంగహారగులక
బ్రతిగా నిచ్చటఁ జూచి తత్పరిచితిఁ బ్రాపించు శూరారు ల
శ్రుతరంభాపరిస్మృత్యకృత్యముల నచ్చోఁ జూతు రచ్చంబుగక. F 5

లా టి

తే. ఏతదుక్తత్రిరీతిసమేత యగుచు
నల్ప ఘోషాక్షరములచే నతిశయిల్లి
తనరు సంయుక్త వర్ణముల్ తఱచు లేక
తలసనేనియు లాటికావృత్తి యంద్రు. F 6
మ. అనిశంబుం గరవాలతైరవుని పాదారాధనం బొప్పఁ జే
నీనవారుం ద్విదళాంగనాదయితు లై జీవించు రిచ్చోటఁ జే
యనివారుం ద్విదళాంగనాదయితు లై జీవించు రిచ్చోట నం
చు నిరూపించురు విశ్వనాథవిరుదస్తుత్యప్రభావం బిలక. F 7
తే. తనరు శృంగార హాస్య కాంతములుఁ గృపయుఁ
దనరు మాధుర్యగుణమునఁ దగును జెప్ప

నమ్మతము కాద వీర భయానకములు
నమరు బీభత్సరసము నోజునునఁ జెప్ప.

౯౫

క. సకలరసములుఁ బ్రసాద-ప్రకటితములు దక్కియున్న ప్రాణము లెల్లకా
ముకవుల కుచితనియోజ్యము-లకలంకర నెఱిగి యెవర నమరింప నగుకా.

౯౯

క. ఇప్పగిది సులక్షణముల-విప్రుగుకమనీయకావ్యవిత్తులు గైకొ
నెప్పుడు నీచిత్తమునన-చొప్పుడు శీతాంశువంశచూడారత్నా!

౧౦౦

మ. మనుమోపేంద్రతనూజ నూరిజనతామందారధూమిజ భూ
జనరత్నచతురత్రివర్గ హృదయాసన్నోలసద్భగ్గురు
ర్జనశిక్షాచణముక్తదండ రిపురాజన్యాజ్ఞవేదండ చి
జ్జనితాశేషకళాభిరామ సమరస్థాణుప్రకారక్రమా!

౧౦౧

క. నందకపాణి పరాక్రమ-నందిమహాకాళతుల్యనవతై వకళా
నందోదయపద జగదభి-నందితిస్త్రిర్తి శోభనస్థిరమూర్తి!

౧౦౨

మాలిని

చతురగుణగరిష్ఠా సర్వవిద్యావరిష్ఠా
శ్రుతివిహితచరిత్రా శూరపైన్యార్థిశైత్రా
ధృతవిధవజయంతా ధీరవన్యావసంతా
వితతధృతిసగంధ్రా విశ్వభూపాలచంద్రా.

౧౦౩

గద్యము

ఇది శ్రీమదుమారణ చరణారవింద వందన గోవిందాచార్యనందన వివిధబుధ విధేయ
విన్నకోట పెద్దయనాసుధేయ విరచితంబైన కావ్యాలంకారచూడామణి
యను నలంకారశాస్త్రంబునం ద్రివిధకావ్యచాటుప్రబంధలక్షణ
వృత్తి రీతి ప్రముఖ నానావిధ విశేష సముద్దేశంబన్నది
చతుర్థోల్లాసము.

పంచమోల్లాసము

అలంకారములు

- క. శ్రీకాశీపతిపదనా-శ్రీకస్తూతిబోలచిత్ర నీలావిజయ
శ్రీకర కులజలరాశిను-ధాకర చాకుక్యవిశ్వధరణీనాథా! ౧
- కా. కావ్యశ్రీల నలంకరించుట నలంకారంబు లై చాల శ్రో
తవ్యార్థంబుల నొప్పి పూర్వకృతసందర్భంబులం బెక్కులు
దావ్యప్రోక్షల నాటు ముప్పదియు నై భాసిల్లు వానిం గవి
స్తవ్యాన్వయైకపదస్వరూపములుగా సాగింతు శాస్త్రక్రియకా. ౨
- చ. అది యెవ్వని యనఁగా--స్వభావాఖ్యానంబును, నుపమయు, రూపకంబును,
దీపకంబును, నావృత్తియు, నాక్షేపంబును, నర్థాంతరన్యాసంబును, వ్యతిరే
కంబును, విభావనయు, సమాసోక్తియు, నతిశయోక్తియు, నుల్లేక్షయు, హే
తువును, నుదారంబును, నూత్నంబును, లవంబును, గ్రమంబును, ప్రేయస్కం
బును, రసవంతంబును, నూనస్త్వియు, పర్యాయోక్తియు, సమాహితంబును,
నుదాతంబును, నపహ్నుతియు, శ్లిష్టంబును, విశేషోక్తియు, గుల్మయోగితయు,
విరోధంబును, నప్రస్తుతస్తుతియు, వ్యాజస్తుతియు, నిదర్శనంబును, సహో
క్తియు, పరివృత్తియు, నావీర్యదనంబును, వక్రోక్తియు, భావికంబును, నన
నర్థాలంకారంబులు షష్టింశత్ప్రకారంబు లై వర్తిల్లు దత్తస్వరూపోదాహర
ణంబుల పరిపాటిం బెప్పును. నందు స్వభావాఖ్యానం బెట్టి దనిన. ౩

స్వభావాఖ్యానము

- క. జాతి గుణ ద్రవ్య క్రియ-లేతెఱుగున నుండు నట్ల యింపుగఁ జెప్పక
శ్రీతి స్వభావాఖ్యానము-జాతి యనం బరఁగు నదియు శాస్త్రజ్ఞులచేక. ౪
- కా. నీలశ్రీలఁ దనర్చి నిర్మలమునై నిష్కంఠసారభ్యమై
చాలం బేళలరూప మై చులుకనై శాతోగ్రధారాగ్రరే
ఖాలంకారితమై దృఢత్వసమద్య స్థేఖలాబద్ధమై
వా లూప్యం గరవాలఁదై రవజయావాలక్రియాశీలమై. ౫
- క. జాతి గుణ ద్రవ్య క్రియ-లాతతశీచితము లందు రార్యులు శాస్త్ర
వ్రాతములకు సత్కించితా-జాతములకు; వీనిఁ బాసఁగఁ జనుఁబో నొకువకా. ౬

ఉపమ

- క. గుణ ధర్మ కర్మముల ను-ల్పణ మయ్యెడువస్తువునకుఁ బరువడిఁ దుల్య
ప్రమాదనముఁ జేయు నెవ్వని-గణులింతురు దాని నుపమగా బహువిధులకా. ౭

కా. చాళుక్యక్షీతిపాలుఁ డొప్పు ననిలో శక్రండునుంబోలె, దం
భోభీక్షిడఁ దనర్చు ఖడ్గ, మసుహృద్భూపాలకశ్రేణులుం
గూలుం గొండలభంగి, నంబరనటలై కలధ్వజంబుం బారిం
గ్రాలుం గాలవలాహకౌక్యతి, సురవ్రాతంబు గీర్తింపఁగఁక.

౮

క. సతతప్రతిభోదయసం-గతి నుపమానోపమేయకల్పనములయం
దలిచతురకపులతలఁపులఁ బ్రతిపాగ్యోపమలు పెక్కుగ్రంథు లెలుంగఁక.

౯

క. లింగంబుల వచనంబుల-భంగలు హీనాధికతలపాటియు వీడ్చా
టుం గదిసిన నుపమకు నిం-పుం గలుగం జేయు నండ్లు బుధు బుచ్చిత్తోక్తిక.

తే. అరుగుచున్నాఁడు పేడివార డతివపోలె,
బలుకుచున్నది పురుషునిపగిది నింతి,
ప్రాణములు నాకు నీతఁ, డుహరి తాగ
మిన్నివిద్యలు ననినను నెసఁగు నుపమ.

౧౧

క. దేవా, నీ చండింబున-దేవేంద్రుం డొప్పు నచట దినకగుగతి ను
ర్వీవరుఁడు తేజమున సం భావితుఁడైన నుపమ చెల్లఁ జౌఢప్రియ మై.

౧౨

క. నిఘంటులచెది కెఱబట మగు-నుపమలు నొకకొన్ని గలవ యొక్కొకచోటఁ
క్షువవోలె జముఁడు కృష్ణుఁడు. వివేచనంబునబోలె వనధి విఘ్నంబు ననఁగఁక.

౧౩

ఆ. హంసివోలె జంగ్రుఁ డవదాతుఁడు, నధంబు
కొలఁకులట్లు సిడము, కుక్కవోలె
నించు బంటు పతికి, నినుఁబోలె ఖగ్యోత,
మనెడు నుపమ లవహసనకరములు.

౧౪

సీ. సంకాశ నీకాశ సన్నిధ ప్రతిరూప తుల్య ప్రకాశాధ తులితములును
ప్రత్యేక ప్రతిపక్ష సమాన ప్రతిద్వంద్వ నిధ సజాతీయములును
సదృశ సదృ కన్ను సంవాది సప్రభ ప్రతిబింబజ కోపమా ప్రఖ్యములును
* సహలక్షణ ప్రతిచ్ఛంద విరోధి సదృశ సవగ్న సపక్షములును

ఆ. నుపమితానువాది యులే సరూప ప్రతి
నిధులు ననఁగఁ లెక్కువిధములైన
శబ్దములును నట్టి సత్ప్రకాశములుఁ
బాలుచుచోటఁ జెప్పఁ బాసఁగు నండ్లు.

౧౫

క. దొరయు గడ జోడు పాలిక-సరి సంగడి యుద్ది యాడు సాటి పగిది నాఁ
గరణి యనఁ జాడ్పు చందం-బారసు పరుసు నాఁగ నుపమ కొప్పుం జెప్పఁక.

రూపకము

క. ఉపమానంబునకును న-య్యుపమేయంబునకు రూపయోజన మేకొ
ల్లపిత మయి వెలుఁగు నెచ్చటఁ-బ్రపంచితము రూపకంబు బహువిధలీలక.

౧౬

* తద్వ దేకార్థ సాంతత్య సాధర్మాను రూపకాధేదినరూపణములు—పా.

- ఉ. చారుచకుక్కువిశ్వవృషచంద్రుని నిర్మలకీర్తిచంద్రికా
సారముచే సుహృత్కుముదసంచయముల్ విలసిల్లు గర్వన
ర్యారవిశోధివారిరుహవారములుక్ ముకుళించు నుల్లస
తూర్ణిచకోరసంఘములు సాంపు వహించు ధరాతలంబునక. ౧౮
- వ. ఇది ప్రసిద్ధరూపతాలంకారం; లిందు భ్రాంతిమదలం కారంబునం గల; దది
యెట్లనిన:— ౧౯

భ్రాంతిమంతము

- క. కవిసత్తుతి నాకోప్య-ప్రవణానుభవంబు భ్రాంతిపద మగుఁ దత్సం
భవ మయ్యెడుదానికఁ దే-రవిరళముగ భ్రాంతిమంత మనఁగఁ బరఁగుక. ౨౦
- క. చంద్రాన్వయుఁ డగువిశ్వన-రేంద్రుని సత్కీర్తిసీపు లేపారుటయుక్
సాంద్రితరంబుగ నెల్లడఁ-జంద్రశలాతతులు పరఁగు సద్రవ లగుచుక. ౨౧
- క. గుకవినిరూపణములచేఁ-బ్రకటిల్లుచు రూపకములు బహులాకృతు లై
వికసిల్లు వాని లేతఁగులు-వికటంబులు చెలియవలయు వివిధ స్పృతులక. ౨౨

దీపకము

ఆదిదీపకము

- క. మొదలను నడుమను నొండె-గఁదిసి క్రియాపదమ యొండె గారకమొండె
బొదలి తదర్థము చెలిపెడు-నది దీపకమనఁగఁ గృతుల నందం దెఱుకుక. ౨౩
- కా. కావించుం గులధర్మ మెప్పుడుఁ జకుక్కువైవిధం డొప్పుగా
దేవశ్రేణి మఱింప నిక్కరులు మోసింపక ధరాభారధృ
ద్ధ్రావవ్రాతము సంతసిల్ల భుజగేంద్రప్రీతి సంతిల్ల న
వ్యావిరూపపుష్పం డితం డనఁగ భవ్యశ్రవ్యకీర్తితుఁ డై. ౨౪

ఆంత్యదీపకము

- క. నల నహుష భరత భానుజ-బలి బలిభేదులకు సాటి పాటి తులితుఁ డ
గ్గలితుఁడు గడ సదృశం డన-వలయుం జాకుక్కువిశ్వవిభుఁ డెల్లడలక. ౨౫

మధ్యదీపకము

- మ. కవిసంఘంబునకుం బరీర పటికా కష్టారికా చేటికా
వివిధశ్రీల విధూలియుక్ విజయముక్ విశ్వేశ్వరుం డిచ్చు బో;
భువి సర్వజ్ఞుఁడు శంకరుండు నగుట బోలింపి కీర్తిచినక
భరనామస్తుతి భద్రదాయని గదా భావింప నెవ్వారికె. ౨౬

ఆవృత్తి

- క. చెప్పినమాటయ పెక్కుగఁ-లేప్పుట యావృత్తి యనఁగ తెలు వగు; నదియుక్
దప్పక మూఁడు దెఱుంపల-విప్పఁ బదాశోభయానువృత్తులఁ బరఁగుక. ౨౭

శబ్దావృత్తి

క. అరు లని విశ్వేశ్వరునకుఁ-దిరుగక క్రిడింతు రమరస్థిరి కలఁ ద
త్స్వరవరపరిభాతాయత-సరసులఁ గ్రిడించుఁ గ్రోడసంభతు లెపుడున్. ౨౫

అర్థావృత్తి

క. క్రివిశ్వవిభుని వేడిన-యావిప్రులు విత్తవంతు లగుదురు, వారిన్
వావిరి నడిగినవారును-నావల ధనవంతు లగుదు రలిచిత్రముగాన్. ౨౬

ఉభయావృత్తి

క. ధరణివరాహం బగుపతి-ధరణి వరాహంబవోరె దాల్చిన నేకా
తురచరణ మైనధర్మము-కరిగతి నలు గాల నిలిచెఁ గలియుగ వేశన్. ౩౦

ఆక్షేపము

క. తొడఁగినకృతకృత్యంబుల నడఁచునిషేధోక్తి దిలప నాక్షేప మగున్
బెడఁ గగు సుకవులతలఁపుల-బడిఁ గాలత్రితయవిధుల బహుగతు లగుచున్. ౩౧

ఉ. 'వారక విశ్వభూవిభునివాఁన కగ్గము గాకుఁ, దైతికే
నీరస మబ్బు మిచ్చు వరియించినవేలుపుఁబువ్వుఁబొండ్లమన్
ధీరత మంటఁజంట నరుచెంచినతెంపున మాకు,' నంచు వా
గ్విరము వీరభార్య రెఱిగింతురు భర్తల కాహవంబునన్. ౩౨

అర్థాంతరన్యాసము

తే. చెప్పఁ దొడఁగినయగ్గసంస్థితాఽఽతు
వేఱ యగ్గము యోజించి వేలయఁ బలుప
నదియ యర్థాంతరన్యాస మనఁగఁబరఁగుఁ
దలఁప నేర్చినఁ బెక్కుఁదెదముల నెగడు. ౩౩

మ. త్తమలో వేడనివారికేనియును విశ్వత్సావిభం డిచ్చు న
చ్చములై పాచ్చెము లేనిసంపదల శశ్వత్సర్వలోకాశ్రయ
త్వము, నైజంబుగ నట్ల కాదె తలఁపన్ వాంఛాన్గీననస్ఫుర
త్కమలోజ్జ్వంభణకల్పనంబు రవిన్ గర్జంబు మి న్నందియున్. ౩౪

వ్యతిరేకము

క. అమరఁగ శస్త్రార్థంబులు-క్రమగుల్మము లయ్యె ధేదికథనముచే వ
ర్జ్యము నతిరిక్తిమఁ జేయట-నమితవ్యతిరేక మనఁగ నగుఁ బలుకుబడిన్. ౩౫

మ. సుమనోరత్న-వైభవంబులను జిహ్మత్వంబునం గ్రూరవి
క్రమవిద్విద్యలమర్దనంబున సుధుర్వత్వంబు తుల్యంబహా,
యమరాధీశుఁడు గోత్రధంజనుఁడు గోత్రానందసంపాది వి
శ్వమహీపాలుఁడు, పరికిన్ గుణకథా సాదృశ్య మేచందమో. ౩౬

విభావన

లే. సహజ విభావన హేతువు జాతి విడిచి

కారణాంతరకల్పనకథన మొండె

గామవిహితస్వభావసంగతియ యొండె

నమరఁ బల్క విభావన యనఁగఁ బరఁగు,

౭౩

మ, స్ఫురదాధ్యాతకరాశకీలమును దంభోలిప్రభాభీలముఁ

జల దస్పష్ట కృతాంతదండమును నై సంగ్రామరంగంబులఁ

గరవాలంబు చటక్యవల్లభునిచేఁ గ్రాలుం బరప్రాణసం

హరణక్రీడనన్యప్రమృత్యురసనాహంకారఘోరంబుగఁ.

౭౪

సమాసోక్తి

క. తగు వినిహితాగ్గర్భిత-యగు నన్యార్థోక్తి గలి సమాసోక్తి యగుఁ

కుగమాగ్గోపనముచే-నెఁడిన నన్యార్థదేశనియతిం బడయుఁ.

౭౫

మ, స్ఫుటపున్నాగములం దొఱంగి కిరవర్తమంబుఁ బొటించి యు

త్కటపంకాంకితమూర్తులం గదిసి భద్ర శ్రీలవై గూర్చి దు

ర్కటముం జేసి సువర్ణముం : గడి దుర్వర్గంబు నర్చించి యె

మటలం జేరిన మెచ్చునే నృపతులఁ సోమాన్వయుం దుర్వరఁ.

౭౬

అశయోక్తి

క. తనతలఁచిన యగము సాం-పున నింపున లోకవృత్తిమున కతికయిత

ధ్వని గలిగి కవులచెవులకు-నొనరిన యది అశయోక్తి యొప్పునుఁ గృతులఁ.

క. ఉల్లసితాలంకృతులకు-నెల్ల బరాహుణము, కవుల కేలమి యనఁగ శో

భిల్లుం, బ్రహ్మతెఱంగులఁ-జెల్లుం బారి నేకపదముచే నొడఁగూర్పఁ.

౭౭

మ, భరితార్థం బరగండభైరవునిచే నిగ్నాంగు నై పాలు త

త్పరిపంథి ప్రమరావలోకనగళి ద్వాష్పంబుధారాపరం

పరపెల్ల మనిచెప్ప నంతయు జలాభావంబు నై యుండు న

న్మరుదేశంబు లనూపభూము లగు సీమామానహీనాకృతిఁ.

౭౮

ఉత్పేక్ష

క. అలవడ శబ్దార్థములకుఁ-జెలువంబగునన్యర్థప్తి సృజించి నము

జ్వల దుత్పేక్షావ్యంజన-ములచే నుత్పేక్ష యనఁగ మొనయుం గృతులఁ.

చ. కెరలు చటక్యవిశ్వవిభుకేతువరాహము నన్యభీతికృ

గ్గరతరకృత్య యంగు లొకకొందఱు, కొందఱు వైరివాహిని

నిరుపమమృత్యు వండు, రిట నే నయినకొ రిపురాజమండలా

హరణము నేయ చేడి పాలుపారెడిరాహువుగాఁ దలంచెడఁ.

౭౯

క. గజభుజగాదులజనఁ గల-గుజలిజకిం గాక వీడుకొన్నదివోరక
భజియించి నిలిచె వలపటి-భుజమున విశ్వేశ్వరునకు భూసలి ప్రీతిక.

౪౬

హేతువు

క. కారకమును గ్రియయును న-రారంభంబునకు బీజ మగు నేమిట నిం
పార నది హేతు వనఁ జను-భూరిప్రతిభావిశేషములఁ బె క్కరయన్.

౪౭

కా. సంపల్లంపటమందహాసములు సంజాతానుకంపాకళా
సంపన్నంబులు సాదరప్రియనయసానంబు లిష్టక్రియా
సంపూర్ణంబులు నాఁగ విశ్వార్థరక్షిత శ్రీకటాక్షంకుపురో
సాంపుం బెంపును నింపు నేయు నెపుడుకా నూరీశ్వరశ్రేణికిఁ.

౪౮

ఉదారము

క. ఆయాసోపాల్లితము ని-దేయమును మనోహరాభిధేయమును శ్ర
దేయము నగుగన మొనఁగును-సాయ ముదారంబు నాఁగ నవనిం బర్హన్.

౪౯

కా. విశ్వేశావనిపాలపాలకునిచే విస్తాభ్యులుకా సత్యభా
గశ్యామాధులు సంబరాధరణచిహ్నీకాపులుం గామినీ
శశ్వతస్సఖ్యసమగ్రమానసులు నై చారుసిలికాసత్కపురో
నైశ్వకోన్నతిఁ బేర్చు రెప్పడు తనదాగ్యం బవార్యంబుగఁ.

౫౦

సూక్ష్మము

క. ఆకారేంగితకృతచే-స్థాకల్పితసూక్ష్మగుల సంలక్షిత మై
కైకానఁ దననంతర్గత-పాకాల్పిత సూక్ష్మ మనఁగఁ బరఁగుం గృతులక.

౫౧

ఉ. శ్రీల జగుకృతాధుఁ డొనరించెను నేఁ డని గారవించుచో,
బాలకు లేతన వృధరపల్లవకొలది నలంకరించె, నై
మాలపుస్పి చూపులకు మాటుగఁగోఁడె, గుహోత్తరీయముకా
నే బాడికంబు నేసె, దిలకించిరి నెచ్చెలు లట్టిచేష్టలక.

౫౨

లవము

తే. సూక్ష్మభావంబు విశువనిసాబగుతోడ
భావమునఁ దోచువస్తుగోపనముచేరు
లవము నాఁ జను; దేశకల్పనముతోడి
విమతినిండలు లవమున విస్తరిలు.

౫౩

చ. సుదతి యొకర్తు విశ్వవిధుఁ జూచి వడిం బులకించి లజ్జ లోఁ
గనిసిన నేర్పుతోడఁ జరికత్తెల కిట్లను నింత యొప్పునే

మృదులవనానిలం బనుగమించుచుగ్రువరపంక్తితోన నిం
పొదవఁగ వీచె డిగ్గియలమండి సరోజరజోవిలాసి యై.

౫౪

క్రమము

క. ఉపహాసము నుపమేయము-నుపమలఁ బరిపాటి తప్ప కుండఁగ నొడువఁ
నిపుణత్వము క్రమ మనఁ జను-ప్రపటుప్ర భ్యుతశబ్దపంక్తులచేతఁ.

౫౫

ఉ. శ్రీరుచి వైభవోదయ శరీరవిలాసములందుఁ జాడఁగా
శారి శకాంక జంభరిపు శంబరశక్రులతోడ నెప్పుడుఁ
దోరపుట్రీడు జోడు సరి దోయి చతుక్త్యనరేంద్రుఁ డంచు నిం
పారఁగఁ జాటునత్కరు బుదారత మ్రోయు సభాంతరంబులఁ.

౫౬

ప్రేయము

క. ప్రేమాలంకారంబు వి-ధేయం బగుఁ బ్రియతరాభిధేయోక్తులచే
నే యెగ్గు లేక కర్ణ ర-సాయన మై యుండెనేని నత్కవికృతులఁ.

౫౭

మ. భవమద్యత్కరుణాకటాక్షకిరణోత్పన్నంబు లన్నప్రహా
త్సవసంపత్ప్రకరంబు లెల్ల నని శస్త్రస్తోత్రులై విశ్వధూ
భవు ధూపాలగుణప్రకీర్తనలఁ బ్రీతస్వాంతు లై కాంచి కా
త్రవు లర్చింతురు పాదపద్మల నిర్యన్మోహితృదుభయిఁ.

౫౮

రసవదలంకారములు

క. అనితం బగురత్నాది-ప్రసరణములఁ దేజిల్లి ప్రథమరసాదుల్
పొనఁగఁ బడు నెచట నది వో-రసవదలంకార మనఁగ రసికుల కెక్కుఁ.

౫౯

శృంగారరసము

చ. ఇల వలరాజుచూపునకు నెక్కువ యయ్యెడువిశ్వమేదిని
లలనునిరూపయావనవిలాసములం జెలిమాటు చేరి య
గ్గలికపునీర్లు వేడుకలక్రంగున కడ్డపడంగ నిచ్చులఁ
మెలఁతుక వాలుఁజూపులకు మేపులు వెట్టెడుఁ జూచితే సఖి!

౬౦

హాస్యరసము

క. నీనాచారుల బహుకా-నీనాత్తుల సతతవ్యగ్రీకులఁ జాడం
బూనెడువిశ్వేశ్వరుని న-వీనదర్శిత్వము లచ్చవెన్నెలఁ బోలుఁ.

౬౧

కరుణారసము

క. అనిఁ దృణము గజచి జేయని-నిననించుచుఁ బొరలు విమతనికరముఁ గరుణా
గనుఁగొని కాచుట నైజను-గొనకొని యరిరాయగండగోపాలునకుఁ.

౬౨

రాద్రసము

క. రుద్రుం డగు విమలనరో-పద్రవకరణములఁ గుసితబలభద్రుఁ డగున్,
ముద్రణితకదనగతి ను-న్నద్రాకృతి విశ్వమేదినిపతి చూడన్. ౬౩

వీరసము

క. ఆరివీరుల నమరావతి-కరిగించుచు వివిధధనము లర్చి వరుల కై
యరవడి నొసఁగుచుఁ బరగెడు నిరతోత్సాహంబు విశ్వనృపునక యొప్పున్.

భయానకరసము

క. రిపునృపులు విశ్వనాథ-ప్రపటుధ్వజదంష్ట్రీజూచి పరఁగినభీతిన్
విపినవరాహంబుల నిల-నిపుడుం గనుఁగొనఁగ వెఱుకు రెట్టిరలఁపులన్. ౬౪

బీభత్సరసము

మ. అతిదృష్టతర్గండశైరవభుజోద్భృతైర్ద్రాపిత
చ్యుతభూరితజప్రవాహములలో శుండాలయండావరీ
కృతరీలాచరయానపాత్రములలో గ్రీడించు నాయోధన
క్షీలి భూతంబులు మజ్జమాంసరసమ స్తిష్కప్రమత్తంబు లై. ౬౫

అద్భుతరసము

క. సమధిక మగు న చ్చెరు వచ్చుముగా విశ్వేశుడానశలధారాపూ
రముచేతఁ జేలి కంఠను-విమలాంబరకనకహరులు విద్వత్తలికిన్. ౬౬

శాంతరసము

క. విశ్వేశుమహిమ విని కని-విశ్వంధర విడిచి మదము వీడ్కొని విమతుల్
శశ్వద్దమశమయుక్తి ననశ్యరు లై నిలుతు రమరనగముల నడులన్. ౬౭

ఊర్జస్వి

క. అతులితబలవదహంకృతి-యుత మగువాక్యంబు డలఁప నూర్జస్వి యగున్
బ్రలిభటతర్జనగజన-వితతాక్షేపములచేత విస్ఫుట మెపుడున్. ౬౮

మ. కపటద్విట్కరవాల భైరవుఁడు ఖణాఖణ్డింక్రిడలన్
గుసితాటోపనిరూఢి సుగ్రహిపుర ధీరాజనారాయణుం
డపరావిష్కృతరుద్రుఁ డనృపురదాహప్రాధిచే విశ్వభూ
మిపుఁ డమ్రేటి నెదుర్చుటల్ జమునితో మేలంబు గావించుటల్. ౭౦

పర్యాయోక్తి

క. కార్యార్థకృష్టిచేఁ ద-త్కార్యార్థప్రాప్తికాఙ్క్ష గల్పించిన మా
ధుర్యయోధాపితం బది-పర్యాయోక్తంబు వాఁగఁ బరఁగుంగ విత్. ౭౧

చ. సురుచిరరత్నకీలతము నూతము బన్న సరంబు నూపు, క
 ప్పరపుఁగరండముం చెఱచి పుచ్చు వెలుంగున, నంచు విశ్వభూ
 వరుఁ డొకయింటిఁ బల్కుటయు వచ్చిన నెచ్చెలు లంతటంతటఁ
 సురుచిరసాలభంజికలచొక్కపుజోటులువోలెఁ జూడఁగన్.

౭౨

సమాహితము

తే. కడఁకతో మున్ను చొరకొన్న కగమునకు-సాధనము నై వవశమునఁ బాగేనేని
 యది సమాహిత మని చెప్ప నలిశయిల్లుఁ-గార్యకర్తకు నానందకరణ మగుచు.
 ఉ. మానిని విశ్వనాథుపదమంజరులుక దనఘాలపట్టముక
 మానుగఁ గూర్చు నంచు నభిమానము మానఁ దలంచుచోట న
 హ్మనవనాథుఁ డచ్చ మగుమిక్కున నచ్చటి కేగుచెంచిత
 తొన్ననశరాసనాస్రములు మాఱగొనుం గరుణాన మేరుఁడై.

౭౩

ఉదాత్తము

క. అరులై శ్వర్యాశ్రయముల-విరతత్వ ముదాత్త మనఁగ విశ్రుత మగు నం
 చితసంపద్యహుళము నూర్జితపదమును నగుచుఁ గార్యరీతులయందున్.
 శా.వంశం బీశ్వరచూళి మండినమహాఽవార్యంబు, నిర్మిద్రని
 స్త్రీంశం బింద్రపురస్థి శాపితనులిక్రికంబు, చక్రాచల
 ప్రాంశుధ్వాంతనిహంత్రీ క్షీణి, వినమద్రాజన్యకోటిరగ
 త్నాంశూదంచిత మంఘ్రియుగ్మము, చతుక్యస్వామి కెల్లప్పుడున్.

౭౬

అపహ్నుతి

క. కలయగ నిరసనంబున-నలవడునన్యప్రకార మగునన్యముచే
 వెలయు నపహ్నుతి యనఁగాఁ-బలికెడువెరవులను కైక్కుపాకిము లగుచున్.

మ. ఘననే ఘం బది వాజిగా నితఁడు నిక్కిం బిండు. దానోహకుం
 డనరా దింగమరీచి గాద ని తటిక్వాపారి ముద్యోగి
 ధ్వని గా దంబుపిఘ్నిమణి బది ధరన్ దిక్కింట నీసాంపు లే
 దిని భావించురు విశ్వభూవిభుని యశ్వానోహణక్షీణిన్.

౭౮

శ్లేషము

క. ఏకానోక్త్యం బయ్య న-నేకాంశము చిలుకుచుండు నెయ్యది యదివో
 లోకమున శ్లేషమనఁగాఁ-పైకొనఁ దిగు బడవిచిత్రకల్పనవిఘ్నలన్.

౭౯

మ. పరుగు శ్లేషదశోకపల్లవయు సమ్యక్ప్రస్థిగంధోహయన్
 భరితామోదయు జృంభమాణ సుమనో భద్రప్రదేశంబునై
 యరున్ యుప్పెడవిశ్వభూపవిభులోద్యానావఁద జూడఁ ద
 త్పరియుం బోలె దిదర్శ నింతి మహిళా పున్నాగపూగంబులన్.

౮౦

విశేషాక్షి

క. జాతిక్రియాగుణాదుల-యాతతహీనత్వకథన మలవడు నెచటక
బ్రీలివిషయేతరార్థ-స్థితతకై యదియ తగు విశేషాక్షి యనక. ౮౧

మ. చటులక్రోడపతాక యైత్తరు బృహతై స్సన్యంబు పైఁ ద్రోవరు
దృటనిస్సాణరవం బెలర్ప రతిదృష్టద్గండగోసాలు భూ)
కుటిమాత్రోదితచేష్టచేతన రిపుక్షోణీసు లంతంతటక
స్ఫుటజూటంబులు దాల్తు రెక్కువ గదా భూరిప్రభావం బిలక. ౮౨

తుల్యయోగిత

క. భ్యాతగణంబులచే ను-ద్యోతితద్యోక్షి తుల్యయోగిత యగుఁ బ్ర
స్థితస్తుతి నిందనములు-జాతియముగాఁగఁ జెప్పఁ జను నంద్రు బుధున్. ౮౩

కా. కౌలవ్యాలముఁ గాలహటమును నిర్భుతంబు ఘోరానల
బ్వాలాజాలము నీకృపాణమును దుర్వారంబు లుగ్రక్రియా
లోలక్రీడల నంచు నెన్నుదురు భూలోకాదిలోకంబులక
జాళుక్యాన్వయవిశ్వభూప సమిదిజ్యాశీలమంత్రోజ్జ్వలా! ౮౪

విరోధము

క. తమలో నొంటను రెంటఁ బ-పములకు సంభావితార్థ పర్యన మెచటక
గ్రమమున విరుద్ధ మగు నది-యమరు విరోధంబు వాఁగ నన్యుయొడలక . ౮౫

చ. అనిమొన విశ్వగూఢభునిహస్తకృపాణము చంద్రహాస ము
య్యను మఱి శత్రుభౌను వన నుజ్జ్వల మయ్యడుచోట నప్పగో
వనితలచన్నులం బులకవగ్రము నెక్కిను పైరిభీరు లో
చినముల నశ్రువానిములు సాల్పడు నంగ ను నింగనం బొరక. ౮౬

ఆప్రస్తుతస్థితి

తే. వివిధనేపాది కంబుల విసువుచేత-నడిరి యప్రస్తుతస్థితి యనఁగ బరఁగు;
ననుచితార్థప్రశంసమయ్యు నదియు-నొనరనొక్కొక్కచోటున నొప్పనొసఁగు. ౮౭

చ. కన వశనంబు శేయ ముదకంబు విహారము గానలోపలక
వసుమతి శయ్యపట్టారులవంకఁ జరింపమి సంతసం బిలక
బసులకు నెల్ల వృత్తి, జనపంక్తుల కైన నభీష్టిశేరిరా
వసుమతి యైన విశ్వజనవల్లభుదృష్టియ వృత్తి నిచ్చులుక. ౮౮

వ్యాజస్తుతి

క. వ్యాజస్తుతి యనఁగఁ బరి-భౌజిత మగు నిందివోరె బ్రణులింపంగాఁ
దేజం దెనఁగెడు కథనము-రాజులెడు మధురవచనరచలచేతక. ౮౯

ఉ. ఈశః కుపేంద్రపుత్రుః డటె యింతుల నేపక యేలమానుః? బ్ర
భాగ్యత విమాత్మ భద్రుః డటె కాంతల నేపక యేల తక్కు? వి
ద్యోతకభాధరుం డటె వధూటుల నేపక యేల యుండు నే
రీతి? నటించు విశ్వవిధుః బ్రీతి నులింపుదు రంగ నాజనుల్.

౯౦

నిదర్శనము

క. తిర మగునొకయగముతో-సరి యగునరాంతరంబు సమకొల్పి తగ్గ
బర మైన నవర మైనను-ధరణి నిరూపింపఁగా నిదర్శన మయ్యెన్.
ఉ. ఇవ్వసుధం గవిప్రవరు లెచ్చట నుండియుఁ జెంది కుండినక
మవ్వ మెలర్ప విశ్వస్యపనుస్థుఁ డిచ్చు నభీష్టసంపదల్
నివ్వటిలంగ, నత్తెఱఁగు నిశ్చితకృత్యము, యొక తక్కు నే
దవ్వలనుండి యైన రవి తమ్ముల కమ్ముల సద్వికాసముల్.

౯౧

౯౨

సహాక్షి

క. సమగుణధర్మము లగుభా-వములఁ గ్రియాసదృశ యగుచు వచనాగ్ధముతో
నమరిన సహాక్షి యనఁ జను-సముచితచతు రాగ్ధశబ్దసంఘటనమునక.
చ. వసుధ జగిషుఁ డైనశశివంశుని కీన్దులతోన చంద్రికా
విసరము సాగె డిక్కులను, విభ్రమదశ్యులొన్నమద్రజః
ప్రసరముతోన లోయజపరాగము వ్రాఁకె నభంబు, మిత్రమా
నసపరిశుద్ధితోన మలినత్వము వీడ్కొనె వారిపూరముల్.

౯౩

౯౪

పరివృత్తి

క. సరి నన్యోన్యార్థములం-బరువడినో మాత్పుకొనుట పరివృత్తి యనిం
గరఁగుం బలికడువెరవుల;- నరయనలంకారకరణ మగునత్కృతులక.

౯౫

కా. సవ్యాసవ్యవిఘాతశాలి యగు నీ చాళుక్య విశ్వేష హ
స్తవ్యావల్లిదసిప్రభావము ప్రశస్తప్రాధి దీపింపఁగా
భవ్యాంగంబుల నాహరించి యనిలో భస్మక్రియాపాది యై
దివ్యాంగంబుల నిచ్చుఁ చేర్చి మదవద్వీరాసీతశ్రేణికెక.

౯౬

ఆశీర్వచనము

క. ఆశీర్వచన మనంగా-నాశాస్త్రపదార్థసమ్యగాశంసన మి
ద్ధాశయము భద్రములకుఁ బ్ర-కాశింపఁగఁ దగు నశేష కావ్యముఖములక.
ఉ. వెలుపుట్లుట్లు వెడ వీరకలపోకలనారి, గెండుచే
వోల వెలుంగుతూ పెచటఁ వొలినఁ బాఱనిలేడు మాటలై
గ్రారెడులేజా రెవ్వనికె గల్లు నతండు చళుక్యవిశ్వభూ
పాలుమనంబునం బరవిభంజనుఁ డై విహరించుచుండెడుక.

౯౭

౯౮

వక్రొక్తి

తే. స్తుతియు నభయంబుగా మున్ను దోచి పిదపఁ
దోడుతో వంకవంకయై దొరకుపలుకు
కవులు వక్రొక్తి యన నొప్పుఁ గల్గుములను
గల్పనీయార్థవశమునఁ గానవలయు.

౯౯

మ. పరపుష్టంబులు కోకిలంబు లనిశభ్రాంతులడు చంద్రుండు క్రొ
వ్విరు లస్త్రంబు లనంగుఁ డంగభవుఁ డీవీతిండ్లు నిన్నేఁచె ను
ర్వరలో నెంతటివారు? వారక సఖుల్ వారింపఁగాఁ బోయి సుం
డరి విశ్వేశ్వరుఁ జూచి, తప్పిభుమహత్త్వం బీచితాధేనముల్.

౧౦౦

సంకరము

క. వివిధాలంకృతి సమృద్ధిఁజవిగా నొనరించు నగ్గసంగతిచేతఁ
సవర నయి కన్గముల కుత్సవపద మొకబ్బ మరయ సంకర మయ్యెన్.

౧౦౧

మ. అనిలోనం గరవాలభైరవుఁడు పీఠారాతులం గొల్పు న
ర్జునుఁ డీతం డనఁగా, సురాంగనలకుఁ శూరాసిత శ్రేణికిఁ
డినరించుం దగులంబు లచ్చుపడ నుద్యుతాజకంజర్వుఁ డే,
ఘనకీలాలము లుబ్బ జేయు ఘనవిఖ్యాతిం బ్రహ్మగ్గుంబుగాన్.

౧౦౨

భావికము

తే. భావ మనఁగను గవియభిప్రాయ మగద్రు,
భావభేదనియ్యంబు భావికంబు
వివిధరూప్రబంధోక్తివిషయగణము;
దను వివేకింప నూత్న సందర్శనమున.

౧౦౩

చ. వివిధపరార్థభావరసవృత్తుల రీతులఁ గావ్యపాకసం
భవ మగునూత్న బంధమునఁ బద్మనలంకృతు లెల్లఁ జూచి స
త్కవులవివేక మెల్లఁ బొడ గానఁగ నేర్పు చతుకృతివ్యభూ
ధవుఁ డనుమాట లొజ్జల విదర్ప మెలర్ప సభాంతరంబులన్.

౧౦౪

ఉ. చంద్రకులాగ్రగణ్యుడు ప్రశంసితపుణ్యుఁడు సత్యధీహరి
శృంగ్రుఁడు శైవతంత్రవిలసద్వృషభేంద్రుఁడు నీతితత్త్వని
ష్ఠుఁడు శార్దూలీలుఁడు బుధప్రియశీలుఁడు భూరివిక్రమా
పేంద్రుఁ డుపేంద్రనందనుఁడు భీమపదానిశవందనుం డిలన్.

౧౦౫

క. గంధర్వకళావినుఁ డరి-గంధద్విపమదవిమర్తకంఠీరవుఁ డు
ద్బంధురవరాహకేతుఁడు-బంధుపయారాశిమముదబాంధవుఁ డెపుడున్.

౧౦౬

మాలిని

అహలనిగరయద్రుం డంగనాసంఘభద్రుం
 డహిమకిరణతేజం డర్చ్యవిద్యత్యమాజం
 డహసితకులశీలం డగ్ధి వర్గానుకూలుం
 డహరహరుదిత్యం డాజిపార్థుండు శక్తికే.

౧౦౭

గద్యము

ఇది శ్రీమదుమారమున చరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన వివిధ
 బుధవిధేయ విన్నకోట పెద్దయానామధేయ విరచితంబైన కావ్యాలంకార
 చూడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబునందు నర్థా
 లంకారసముద్దేశం బన్నది పంచమోష్ఠాసము.

—

ప ప్తో ల్లా స ము

శబ్దాలంకారములు

- క. శ్రీశుండు హృదయాంతరిత గి-రీశుండు పదవినమదరినరేశుండు విజయా
ధీశుండు విజయతత్పర-వేశుండు చాశుక్యవంశవిశ్వేశుఁ డిలక. ౧
- క. తీరింపవలయు మది శ-బ్దాలంకారంబు లై నయనుకొనివిచి
త్రానిభుతబంధభేదము. బోలిన యొకకొన్ని వాని నొనరింతుఁ దగక. ౨
- క. కలయఁబడి రూపకాదుల-కలవడు సంస్పృష్టిసంకరాఖ్యలు కృతులక
విలసిలమణికనకమరీ-చులకు విమిశ్రమును బోలె శోభాధికతః. ౩

శబ్దసంస్కృప్తి

- క. తిలరండులములు సరి సరి-గలసినగతి రూపకాదికంబులు తమబో
పల బెరసి యుండు నెచ్చట-లలి నది సంస్కృప్తి యను నలంకృతి యయ్యెక. ౪
- తే. వృత్త్యనుప్రాసపదసమావృత్త మైన-శబ్దసంస్కృప్త్యలంకారసంజ్ఞ తంబు
వినుమర్దళమంజులధ్వనియుఁబోలె-గర్భములకెఱ్ఱ నానందకరణ మగును. ౫
- చ. గుహ భృగురామ రామ సమకౌపవిధూషితవిశ్వగూమిభృ
దృహుబలబాహురాహువు కృపాణముభోష్టతిఁ బేర్చి తత్సమి
న్యహి విహరించుచో నహితమండల మైందవమండలంబుగా
విహితవిచేకు లై గగనవీధిఁ దలంతురు వేల్పు లాత్మలక. ౬

శ్రీరసీరన్యాయసంకరము

- తే. పాలు నీరును గలసి యేర్పడకయున్న
కరణిఁ ద్రదూపకాదులు బెరయు నెచ్చట
దొరసి యడి శ్రీరసీరసంకరము నాఁగఁ
గబ్బముల నుండు నంగాంగికములచేత. ౭
- కా. సత్రాచారము చెప్ప నొప్పు నిల విశ్వస్వామి కెట్లన్న న
ర్థాత్రీకాధ్వరభోజనంబులను దత్తధావతాఃప్రియా
మత్రక్రీడల నిత్యదానముల సమ్యక్ప్రీతి వర్తింతు రా
సుత్రామాదులు నప్పకోగణములుక నూరింద్రులుం దద్దయుక. ౮

నరసింహసంకరము

- క. లసితాలంకృతీసంధులు-గనిదిసి యై చెడరకుండఁ గల్పించినఁ బొం
దసఁగడు సంయోగం బడి-రసికులు నరసింహసంకరం బనఁబరఁగుక. ౯

మ. పనితోదగ్గుఁడు విశ్వనాథుఁ డనిలోఁ బన్నమృచందంబుచే
గనుపట్టం బటహారవంబు మొరయం గగోపమానోద్ధతి
దనరించుకొ రుధిరాపగానికరముం దవ్యోధబాహుభ్రమ
ద నతోదండపయోధురప్రవిగళ త్కాండావలీతన ముగ్ధ.

౧౦

క. ఒక లేఱఁ గిడి శబ్దార్థ ప్రకటనములసంకరములు బహువిధము లిలకొ
సుకవులు ప్రతిభాఫణితులనకలంబు నెఱుంగవలయు శాస్త్రములందుకొ.

౧౧

అనుప్రాసములు

ఆ. ఛేక వృత్తి లాట సిద్ధింబులగు నను
సంగములు ధర్మిత బరగు మూఁడు
లశతవృత్తి; వానిలక్షణోదాహరణ
సముదాయ తెలియవలయు యుక్తి విధుల.

౧౨

చేకానుప్రాసము

క. చేకాను ప్రాసం బనఁ-నాకర్త త మగుచుకొప్ప నగ్రము చేశె
చేకొన్నవ్రాల యెప్పటి-చేకొనఁబడు నేని గృతుల సిగులకు నెల్లనె.

౧౩

క. కందర్పదర్పనము లగు-సుందరతిహారముల సుండిరి యందం
బందముగూరంగ శంకర-వందానూదారు విశ్వవరు నర్పించెకొ.

౧౪

వృత్త్యనుప్రాసము

శ్లో. ఒకటి గెండును మూఁడునె యెలయువ్రాలు
సంగమున నచ్చటచ్చటఁ బరగు నేని
వృత్త్యనుప్రాస మన నది విస్తరిల్లు
లలితరతుల కెల్ల విలాస మగుచు.

౧౫

ఉ. చొక్కపుటుక్కు క్రిక్కిరిసి సుక్కన పెక్కుక నక్కజంపుట
న్నెక్కక చక్కనై బ్రగుతునిక్క నెఱింగితిలేని శాస్త్రివుల్
మొక్కల మేది ప్రక్క యని మొక్కుడు, మొక్కక నిక్కుచున్న మీ
పెక్కులు చక్కఁ బట్టు విఘటించి చుక్కవరేంద్రుఁ డిక్కడకొ.

౧౬

లాటానుప్రాసము

క. పాటిగఁ జెప్పిన శబ్దమ-చాటుగలిక సారిది బల్కు చక్కది మర్కా
ఘాటోల్కర్నము చేసిన-లాటానుప్రాస మనఁగ లలితం బయ్యెకొ.

౧౭

చ. ధరణిఁ జరుక్యవిశ్వవిధుదానము దానము కీర్తి కీర్తి భీ
కరమగువాలు వాలు రణగర్వము గర్వము గాక కల్పితే
తరన్యపనామధారకులదానము దానమె కీర్తి కీర్తియే
కరమున వాలు వారి రణగర్వము గర్వమె పాదుషక్రియకొ.

౧౮

శృంఖలన్యాయబంధము

- క. మొదలిపదం బటమీదటి - పదయుక్తికి పేరు వగును బరువడి గలయుక్
దుదపదముతోడ నదికిన - నది శృంఖలమూలబంధనాఖ్యుక్ బెరయుక్. ౧౯
- చ. ధరణి శ్రుతంబుచే నఖిలధర్మము ధర్మముచేత నర్థము
నిరతయు నర్థమునిరతచేత బలాదయుముక్ బలాదయా
ధిరణముచే జయావహము సంపదయుం బ్రభవించు విశ్వభూ
వరునకు, నీతిమాన్దమున నావిన చేరవె నిత్యధిప్రముల్. ౨౦

ఏ కావళి

- తే. ఆదిశబ్దంబునకు మీద నడియపదము
దగుని శేషణములతోడ దలిలి వసున
గొలుసుగొని యర్థసంగతిఁ గూడెనేని
యదియు నేకావళిసంస్థ నడరు నంద్రు. ౨౧
- చ. మదిఁ దలపోయ విశ్వవిభుమంజులభాషలు సర్వసంపదా
స్పదములు సర్వసంపదలు సజ్జనసేవ్యలు సజ్జనాభుముక్
బాదలు విభూతియు క్తము విభూతియు నిత్యసముక్త యిట్టిధ
ద్రదధరితానుభావ మొకరాజనకుం గలుగంగ నేర్పునే. ౨౨

ప్రతిషేధబంధము

- తే. ఇవియె కవితలఁ దగఁ జెప్ప నెఱిఁగెనేనిఁ
బరఁగుఁ బ్రతిషేధశృంఖలబంధ మనఁగఁ
బుము పదమునఁ బ్రతిషేధఫణితి గలిగి
పటుపదాలంకృతులచేతఁ బొటి యగుచు. ౨౩
- తే. ఎచటఁ బ్రజ బూర్జితశ్రీల నెనక మెనఁగ
రది దలంపఁగ నెపుడు రాజ్యంబు గాదు,
విశ్వభూవిభుఁ డేరికి విభుఁడు గాఁడు
పట్టి మాడంగ వారలు ప్రజలు గారు. ౨౪

మూలాదీపకము

- క. మొదలిపదంబుననుండియు - నుదయోల్క్లంబు లుత్తరో భగముగ ని
పాదవఁగఁ బరువడి నెలకొను - నది మూలాదీపిక్ఖ్య మనఁ జను గృతులక్. ౨౫
- చ. ప్రకటిత మైనవిశ్వవిభుపాణికిఁ బుట్టె విత్తిర్లి, యా విత్తి
ర్లి కనితక్తిర్లి గల్గె, నతినిర్మలక్తిర్లి నుద్భవించె నీ
నకలవికర్మ విశ్రుతులు నల్లనకర్మ విభూషణంబులై,
యొకనికి నేల యబ్బు నిటు లొప్పడు నుల్లమనిత్యసంపదల్. ౨౬

సారాలంకారము

తే. పలుకుపలుకున కుత్కర్ష బంధసిద్ధి - యుత్తరోత్తరసారమై యోలి నమరు,
నయ్యలంకృతి సారనామాఖ్యఁ జెందుఁ - జెవులకింపుగ సుకవులు చెప్పిరేని.

క. దేవతలకు వరుఁడు మహా - దేవుం డదేవుఁడనివెనుఁ జరియించున్
జై వాల్మీకుఁ డాదనికుల - పావనుఁడు చకుక్యవిశ్వపతి యిల నొప్పన్. ౨౮

యమకములు

క. యమకాదిచిత్రబంధ - క్రమములు బహులములు, కాని గతి భాషాకా
వ్యములకు నుచితములై చన - నమరింతుం గొన్ని వరుసఁ నగుఁ జెలియంగన్.

క. వచ్చినవర్ణంబులు కడు - నచ్చములై మొదల నడుమ నంతమునఁ గవున్
మెచ్చఁ దదర్థము లలవడి - యచ్చెరువులు గాఁగఁ జెప్ప నగు యమకంబుల్.

తే. ఆది ను ధ్యాంత గోచరాఖ్యత్రయంబు

నాదికుధ్యగతంబు మధ్యాంతగతము

వరుస నాద్యంతగతము సర్వగము ననఁగ

యమకములు సస్తవిధముల నమరు నండు.

౩౦

ఆది యమకము

తే. ఉక్తశబ్దంబు తుదశబ్ద ముక్త శబ్ద
విధముననె లోచి యర్థంబు వేరై యగుచు

నీనులకు నింపు సొంపును నీనెనేని

నాదియమకంబు నాఁ జను నండు బుధులు.

౩౧

క. వాసవవాసవధూ గువి - లాసములం దెగడి దెగడులలనలమనమున్

తాసింపు నాత్మగుణముల - భాగురుఁ డగువిశ్వవిభునిపటువిక్రమముల్.

౩౩

మధ్య యమకము

క. హృద్యాగ్రంధంబై పరఁగెడు - పద్యమునకు నిట్ల యమకబంధము నిడుమం

బ్రహ్మాతీంచిన నది యన - వద్యంబుగ మధ్యయమకవైభవ మెఁగఁగన్.

౩౪

క. ప్రీతిరీచంద్రికల వి - ద్యాకైరవవితరు లలరఁ దలకొలిపెడు నీ

పోకుల పో కులపారుష - మా కుమునిహితాన్యవాయుఁ డగు భూపతికన్.

౩౫

అంత్య యమకము

క. పాదము లుక్తిక్రమ గం - పాదితగతి నొప్ప తుదను భావాలంకా

రోదయకరమై యమకం - బాద్యత మగు నేని యంత్యయమకం బయ్యెన్.

౩౬

తే. లీలఁ జాకుక్య విశ్వభూపాలవరుని

విజయలక్ష్మీకర్తగాహ వేళలందుఁ

జెవుల కింపుగఁ దొడరి ఘోషింపఁ దొడఁగ

గతుల కళ్యాణకళ్యాణగారవములు.

౩౭

ఆదిమధ్యయుమకము

శ. పరపుగఁ బద్మాకర మనఁ - బరికల్పిత మగుచుఁ బరఁగుఁ బద్మాకర మై
ధర నెగడు విశ్వభూవరు - వర సదనము బుధులపాలివైభవ పవమై. 3౨

మధ్యాంత్యయుమకము

క. పరగండఁదైరవుని యరి - వరులును ముక్తాతప త్రివైభవు లెపుడుకా
పరగండఁదైరవుని కవి - వరులును ముక్తాతప త్రివైభవు లెపుడుకా. 3౩

ఆద్యంత్య యుమకము

క. హరిదంబర విక్రముఁ డనఁ - బరఁగుం బాకుక్యవిశ్వపార్థివుఁ డనుచుకా
బారిఁ బొగడుచు రరిన్యపతులు - హరిదంబర విక్రమప్రయత్నయశస్సుకా. ౪౦

సర్వయుమకము

క. వనవర్గనివసదహితుఁడు - వనవర్గప్రీతివిజవల్లభుఁడు సకృ
ద్వివర్గశివవయస్కుఁడు - వనవర్గార్కుండు విశ్వవగుధేకుఁ డిలకా. ౪౧

పాదత్రయ యుమకము

శా. శస్త్రోన్మంచిరుఁ డైన యవ్విభు విపక్షశ్రేణికి న్విద్రుమ
త్స్వస్త్రితస్ఫుటకంకణధ్వని రుసానంబున న్విద్రుమ
త్స్వస్త్రితస్ఫుటకంకణధ్వని మరుత్సంధంబుల న్విద్రుమ
త్స్వస్త్రితస్ఫుటకంకణధ్వని సరిత్యంగంబులం జేయుకా. ౪౨

ద్వితీయాపమానగోపనము

సీ. విద్యావిధూతి వివేకసంపన్నత వాణీశ వాణీశ వైభవంబు
శాచ ప్రతాపాలిన త్వసమగ్రత శిఖిమిత్ర శిఖిమిత్ర శీలనంబు
గాంధీర్య భోగ రంగద్రత్నసామగ్రి జలధీంద్ర జలధీంద్ర విలసనంబు
విక్రమ సౌందర్య విపులదర్శిన్మతి బలధన్ర బలధన్ర బంధురంబు
తే. దాల్చి తెలుఁగొందు విష్ణువర్ధనకులాభి
చంద్రుతో విశ్వభూపాలచంద్రుతోడ
చంద్రధరపాదభక్తిని చంద్రుతోడ
నితరన్యపునకుఁ దుల్యత్వ మెట్లు గల్గు. ౪౩

నిరోష్ఠ్యము

క. పంచమ వర్ణాక్షరములు - పంచించి హిలోచితారవంతంబులు గా
పించినకల్పము వీనుల - కంచిత మై యది నిరోష్ఠ్య మన నొప్పారుకా. ౪౪

శా. బాకుక్యతీరినాధునూర్జితయశస్సంక్రాంతిచే మాలు లొ
కాలోకాద్రి దనర్చుచేకటులు, కైలాసోల్ల సద్దీధిరుగ

సాలం జల్లనిచాయలం దనరు, నాశాదంతు లంతంతముకొ
గాలాకారత నుజ్జగించు ననుచుం గాంక్షింతు రత్యుక్తలకొ.

౪౫.

గూఢ చతురము

క. మొదలిచరణత్రయములోఁ - బరిలముగాఁ గవిత నంత్యభౌగాక్షరముల
గదియం గ్రమ్మున నిల్విన - నది గూఢచతుర్థ మనఁగ నన్యుత మయ్యెకొ. ౪౬
చ. చతురుఁ బరార్థ్యశీలుఁ గవిశశ్వదభీష్పితభూరిదానముకొ
వితతిభుజానిసగ్గబలు విక్రమఁన్నుతి సేవితోదయుకొ
మతి కను గెల్ల సేసికొని మాన్యుల కాలము కాని మాన్యులై
చతురులు విశ్వభూవిభుని సన్నుతి సేయును గెల్ల కాలముకొ

౪౭

చతుర్విధకందము

తే. ప్రథమకందంబు రెండవపాదయుగము
నందు రెండవ గణవర్గ మాదిగాఁగఁ
గడయు మొదలును వరుసతోఁగలిపి చదువ
నగుఁ జతుర్విధకందమై యార్యసభల.

౪౮

మొదటికందము

క. చాళుక్య విశ్వవిభునకు - చాలుకొ బుగనుతియు సుగుణ వర్ణము నిఘలుకొ
బాలుటయు నీతినిరతియు - మేలుకొ మధురతయు నీగి మీఠినవిధముకొ. ౪౯

రెండవకందము

క. బుగనుతియు సుగుణవర్ణము - నిఘలుం బాలుటయు నీతినిరతియు మేలుకొ
మధురతయు నీగి మీఠిన - విధముం బాళుక్య విశ్వవిభునకు చాలుకొ. ౫౦

మూడవకందము

క. చాలుటయు నీతినిరతియు - మేలును మధురతయు నీగి మీఠినవిధముకొ
బాళుక్యవిశ్వవిభునకు - చాలుకొ బుగనుతియు సుగుణవర్ణము నిఘలుకొ. ౫౧

చతురకందము

క. మధురతయు నీగి మీఠిన - విధముం బాళుక్యవిశ్వవిభునకు చాలుకొ
బుగనుతియు సుగుణవర్ణము - నిఘలుకొ బాలుటయు నీతినిరతియు మేలుకొ.

క. సరసిజముఁ గంపియుగళిము, - సరి మొదలినవాక్షరముల సమవృత్తియుఁ, ద
త్పరమున మణిగణనికరము, - వెరవున రచియింపఁ బంచవిధవృత్త మనుకొ.

సరసిజవృత్తము

శ్రీవిశ్వేశశ్చవరు సేవాశ్రతులు వొగడుదురు సిరి వరఃగుట్టకై
ధీవిద్యాసంభావితదేవుఁ ధృతియుతు హితజననివసనికరుఁ
శ్రీవర్ణింతుఁ భావనజీవుఁ జిత్తిపు శశికులశిఖరిమృగపతిఁ
భావోదంచద్యావితభావుఁ బ్రతినినసముదితబహుతరవిధవుఁ.

౫౪

ప్రథమకండము

శ్రీవిశ్వేశశ్చవరు - సేవాశ్రతులు వొగడుదురు సిరి వరఃగుట్టకై
ధీవిద్యాసంభావిత - దేవుఁ ధృతియుతు హితజననివసనికరుఁ.

౫౫

ద్వితీయకండము

శ్రీవర్ణింతుఁ భావన - శీవుఁ శిత్తిపు శశికులశిఖరిమృగపతిఁ
భావోదంచద్యావిత - భావుఁ బ్రతినినసముదితబహుతరవిధవుఁ.

౫౬

సవాక్షరవృత్తము

శ్రీవిశ్వేశశ్చవరు సేవా - ధీవిద్యాసంభావితదేవుఁ
శ్రీవర్ణింతుఁ భావనజీవుఁ - భావోదంచద్యావితభావుఁ.

౫౭

మణిగణనికరము

శ్రుతులు వొగడుదురు సిరి వరఃగుట్టకై - ధృతియుతు హితజననివసనికరుఁ
శిత్తిపు శశికులశిఖరిమృగపతిఁ - బ్రతినినసముదితబహుతరవిధవుఁ.

౫౮

క. తలకట్టు బోడలుం నొ - ములు గలవచ్చ ములతోడి ముఖ్యపదములుఁ
గలకట్టును ప్రాస్వస్వర - కలితం బగుఁ గృతుల నరయఁ గవియనుమతులఁ.

తలకట్టు

క. వనదఘనవర్యచర్యక - మనవరత ప్రసర దను నయ క్రమ మఘను
ర్దనకర మనత మనః కం - పన మగయ శశధరవంశధివమహ మగయఁ.

౬౦

బోడలు

క. స్థితి నిలిచిరి సిరి నించిరి - ధితి మించి చరించినధికిఁ నిలిచి శ్రుతి ని
ర్మితికి నిలియచ్చిరి మితిని - శీతి నిగడిరి గిరిపతాకాంకగిరివిమతుడ.

౬౧

కొమ్ములు

క. ఉరుగులులుఁ గురులుఁ గురులు
గురులును బుణ్యులును బుధులుఁ గురుకులు శ్రుతులుఁ
సురుచులు సుముఖులు సుఖులును
బురుసురు. బుధురజవంశ్యుఁ బూన్మును గెపుడుఁ.

౬౨

సరిగమపధనులు

క. సీసరి పని సీసరి ధని - సీసరిమాధారిగరిమ సీసరిగా రీ
సీసరిగా నిగమాగమ - గోసారులును జకుక్యకులవిశ్వేణా. ౬౩

గోమూత్రికాబంధము

తే వగ్గములు నాల్గుపంక్తుల వరుస వ్రాసి
మూలలం దోలి గోమూత్రలిలఁ జనువ
సుక్తపద్ధంబు దా నగు చుండెనేని
దనగు గోమూత్రికాఖ్యబంధంబు నాఁగ. ౬౪

మూలిని

వివిధ నయ విధిజ్ఞాన్ విదవీరారిగర్వన్
భువి ధనద విధిజ్ఞాన్ బుద్ధసారాభిగమ్యన్
బ్రవరగుణ గరిష్ఠన్ భాతవిశ్వేశుఁ గాంచున్
ధవళగుణగరిష్ఠన్ ధాత విశ్వేశుఁ గాంచున్. ౬౫

చక్రబంధము

తే వలయనవకంబు నాణురేఖలు లిఖించి
యందు శార్దూల విక్రీడితాక్షరములు
వెట్టి నడుచుట్టఁ గవి కృతి చేర్చు గెందు
చక్రబంధంబునకు నిడి చగువవలయు. ౬౬

కా. చిహ్నోపేతవికస్వరోత్తమగుణైః శ్రీలంపటుఁ సత్ప్రియా
విహ్నోద్ధందును విశ్వభూరమణు సుర్యకృత్యసత్కృత్యదుక్
విత్తాయత్తమతావిధిజ్ఞా మహితుఁ వీతిక్రమాలిప్రియా ...
యత్తుం జూచి నినున్ విశేషవిగుఁగా యాచింపుదుక్ దుర్జయా. ౬౭

కుండలిబంధము

క. ఎనుబది పదములుగాఁ - దెనఁ గొని యుపదేశమునఁ జెలియఁ గుండలిబంధం
బనఁజనుఁ దత్పదములఁ జ-క్రనివ్రాలిడి వరుసఁ జగువఁ గల్పం బమరున్. ౬౮
మ. సతతోద్యత్కరచాలభైరవు విరాజద్రాజలేజస్సుఁ జ
ద్గతసత్యస్వరపూతకౌర్య వరదున్ దత్కలఘేలద్ద్యజ
ప్రతిభీతద్విడధీశమత్యచరణున్ భావార్థసారజ్ఞా ను
చ్చితసారస్వతభూతిసారవిషయున్ జింతింతు సంతుష్టితోన్. ౬౯

ఖడ్గబంధము

క. కరకరిమ పూసనుడియుఁ - బరుజాలు దట్టాడి మధ్యపద్ధతి ధారా
పరివృతి నుపదేశ క్రమ - పరిచితిఁ బరియింప ఖడ్గబంధం బయ్యున్. ౭౦

క. సమరమహీ మధుమత్సమ - సమధికతం ద్రుంచ విమతశమలకా లీలకా
హిమరుక్మిలుఁడు మధుత్స - త్సమసత్త్వతః తేన్మచుండు సర్వజగములకా. ౭౦

ఆ. ప్రథమ యమక చిత్రబంధాదు లాకాకొన్ని
తేలుపఁ బడియె బుధులు వెలియవలయు
నుర్విఁ బద్మబంధ సర్వతోభ ద్రాదు
లంధ్రభాషఁ జెప్ప నది యంద్రుడు.

౭౨

పదదోషములు

మ. ప్రతిభాకంపన మబ్బినం గవులచేఁ బాటిల్లు శబ్దార్థసం
గతదోషంబులు కొన్ని, కొన్ని ధర సత్కావ్యంబులం నైన ను
త్తితవేగాకులితాపగాచితలిలో డిండిరపిండాకృతికా,
ధృతి సందర్భముచోట వానిఁ దగ జింతింపం దగుకా సత్కావు. ౭౩

క. పద వా క్యార్థ త్రితయ స- ముదితములై వివిధదోషములు చెవి కనుఱు
స్పదము లగు;వాని తెఱఁగులు-మది సుకవుల తెఱఁగవలయు మఱువక యెఱుదుకా ౭౪

సీ. ఆప్రయుక్తము నపుష్టార్థకంబును నసమర్థకంబును నిరర్థాహ్వయంబు
నవసంస్కృతంబు నేయాగంబు సందిగనప్రయోజనశీఘ్రములును
గాఢపరికిష్ట గూఢాగకంబులు నప్రతీతికము నన్యార్థకంబు
నవిమృష్టకవిధేయకాంశంబు నశ్లిల పరుష విరుద్ధార్థాపిరములు

తే. ననఁగఁ బదియేడ్చువిధము లై యతిశయిల్లుఁ (మ)

గావ్యముల దోషములు పదగతము లగుచు;

వాని నెఱుఁగక రచించుచు వట్టికవుల

వేడ్క మెచ్చుడు చాళుక్యవిశ్వవిభుఁడు.

౭౫

ఆప్రయుక్తము

క. నైవత్యుఁడు గాచుఁ గడుసం - భావన నన ప్రయుక్తి పదమునఁ బరఁగుకా
చాచిరిఁ బుల్లింగత్వము - నైవత్యపదమునకుఁ దఱచు దనరక యునికికా. ౭౬

అపుష్టార్థము

ఆ. జగతి నెనిమిదింటిసగములో సగ మగు

భుజము లాహవములఁ బొల్లు లగునె

భూపతులకు నన నపుష్టార్థ, మర్థార్థ

పదము లర్థపుష్టిపదము గామ,

౭౭

అసమరము

క. జనపతి వనధర పరివృత - యనఁ జనుధర శీలె ననఁగ నసమర్థ మగున్
వనధికి నీవనధరపద - మొనరించుట శబ్దసంపదానత యగుటన్. ౭౮

అనరకము

క. నలి నొప్పై బురుషుఁ డొగిఁ-గడు-నలవడియెం బడఁలి యన ననరక మయ్యెన్
నలి ననియెడునది యొగినన్ - పలుకును బూరణము లంధ్రభాషకు నగుటన్.

అపసంస్కృతము

క. స్వరిజన మతివకు నీతకు - దరిశనము మనోహరంబు డబుణికి ననఁగా
ధర నపసంస్కృత మగుఁ డి - గ్గగుత్వ మాద్యక్షరములఁ గూడక యునికిన్.

నేయాదము

క. వరునిపయిఁ గూర్చి వనితకు - నిరవగ్రహ మెపుడు ననిన నేయాద మగున్
నిరవగ్రహాశ్చారము - తిరముగ నేతవ్యసరణిఁ జెలియుటచేతన్. ౮౧

సందిగము

క. అవసీధ్యర్కటకం బు - త్వవపద మెల్లపుడు ననిన సందిగానం
బవిరళ మగు నగతట మా - నవపతిపుర సంశయంబు నరుల కొదవుటన్. ౮౨

అప్రయోజనసంశ్లిష్టము

తే. అప్రయోజనసంశ్లిష్ట మగు హిర - తాశనారాతికృతకేతవాగ్రజన్మ
శత్రుతటముల నిట్లుదు శత్రు లనిన - నేతదగ్గంబు గిరులకు నేగి రనుట, ౮౩

క్షిప్తగూఢార్థము

తే. త్తరజ కంఠేక్షణులు తామగల్గకటలు - ఘనవిష కాశికలుఁ బురికొంతఁ లనఁగఁ
క్షిప్తగూఢార్థ మనఁ జనుఁ గ్గేశసరణిఁ - దత్తదగ్గంబు నెఱిగెడి తలఁపుచేత,

అప్రతీతికము

క. తీతి బాడబాలకు మన్యు - సితి యుచిత మనంగ నప్రతీతిక మగు వి
శ్రుతబాడవిమన్యువులకు - వితత్కాము లెండుఁ జెక్కుచిగ్గము లగుటచేన్. ౮౪

అన్యార్థము

క. ఆదట నింగ్రుని జగదా - హ్లాదంబునఁ జంగ్రుఁ డనిన నన్యార్థము సం
పాదిల్లు నియతనామ - ప్రాదుర్భావముల నెన్నఁబడ వుండుటచేన్. ౮౫

అవిమృష్టవిధేయాంశము

క. ఉచితకు మొలనూలు మనో - భవురెండవనారివోలెఁ బరఁగె ననంగా
నవిమృష్టవిధేయాంశం - బవు నతనికి రెండునారు లధరక యునికిన్, ౮౬

అశ్లీలము

క. ప్రేమమంగళ కుత్సలు - వోడుగ నశ్లీల మనెడువోషము మూడై
బాడపడు గ్రామ్యవచన - క్షీణల; నల్లజిగు కృతుల శేలిం జేయుకా. ౮౮

ప్రేమాశ్లీలము

క. జనపతికృప మదయుతులై - చనుకుజనులు గుహ్యకేశ సన్నిభులును మో
హనరసరుచిపరిపూర్ణులు - నన ప్రేమాశ్లీలవోష మగు వినుచోటకా. ౮౯

అమంగళాశ్లీలము

క. అన్నన కధిపతి యలుకం - గన్నుల నీరొలుక బట్ట గడుఁ దడిపె ననం
గ్నిన్నశ్మశాన మన్న - ట్లన్నేరనిపలు కమంగళాశ్లీల మగుకా. ౯౦

జాగుప్రాశ్నీలము

తే. నాతి గనయంబు వదలింప నాగుమోద
నాభిపంకజగంధ మున్నులిఁ జరించె
నన జాగుప్రాశ్నీల మయ్యె నింతి
కపుడు పాక్కిరింపింపింకం పగ్గ మగుట. ౯౧

పరుషము

క. కురుక్షర కర్కశ బర్బర-తర్కిత మద్విటునిసురతతంత్రం బనుమకా
బేర్కొన్నఁ బరుష మనఁ జనుఁ-దార్కొను శ్రుతికటువు ననఁగఁ దక్షిణ్ణులచేతకా. ౯౨

విరుడము

తే. మిత్రుఁ డుదయింపఁ గువలయో-స్మేష మొదవె
నన విరుద్ధంబు గలుగకు నవని కైనఁ
గలువలకు నర్కునకు నైనఁ గల్గు మైత్ర్య
కారణం బొక్క నెపమునఁ గానఁబడమి. ౯౩

వాక్యవోషములు

క. ఇవి పదగతవోషంబులు-కవులకు నిట మీఁద వాక్యగతవోషంబుల
వివరింతుఁ గొన్ని యవియును-వివిధంబులు నూత్నములు వివేకింపఁ దగుకా. ౯౪

సీ. క్రమధంగము విసంధికంబును బునరుక్తికంబును వ్యాక్తిగ్ధకంబు నాఁగ
భిన్న వచనంబు భిన్నలింగంబు ధం వోధంగ యతిధంగ వోషములును
న్యూనాధికోపమా న్యూనపదంబులు నట సమాప్తికపునరాత్మకంబు
సశరీరకంబును నధికపదంబుఁ బ్ర క్రమధంగము పఠత్ప్రకర్షకంబు

తే. ననగఁ బరియేనువిధులఁ గావ్యములయందు

వాక్యదోషంబు లుదయించు; వానిఁ జెలిసి

కబ్బములు చెప్పు నుత్తమకవుల మెచ్చు

విష్ణువర్ధనచాళుక్యవిశ్వవిభుఁడు.

౯౫

క్రమభంగము

క. శ్రీవిష్ణువర్ధనాఖ్య-త్యావరుక్షీర్తిప్రతాపమహిమలతో రా

తేవేందీవరమిత్రులు-కావించురు చెలిమి యనగఁ గ్రమభంగ మగున్.

౯౬

విసంధికము

క. కులలంబుజతర్కం డిల-బలిచ్చంద్రుఁడారుఁ డనెడుపలుకులలో న

మ్ములు హల్లులతోఁ గూడం-గలయక యుండిన విసంధికం బగుఁ గృతులన్

౯౭

పునరుక్తము

తే. చిత్ర చిత్రాయుధుఁడు పోరు సలుపుచోట

ననిన నిది శబ్దపునరుక్త మంద్రు బుధులు

శార్దూల చాపాస్త్రుఁ డాది నెసంగునెడల

ననిన నిది యగ్ర పునరుక్త మగుఁ దలంప.

౯౮

వ్యాకీర్ణము

క. తలల వరాహంక మురం-బుల నాట్ల యుఁ దాల్చి విశ్వభూవిభుఁ గొలువం

దలఁపును రిరు లని చెప్పం-దోలగక వ్యాకీర్ణ మనెడుదోషం బయ్యెన్.

౯౯

భిన్నవచనము

తే. అనిశభంగంబులును ననేవ్యములు నైన

యంబునిధు లట్ల గంభీర మగుమనంబు

వశము గా నన్న నది భిన్నవచన మయ్యెఁ

తెక్కుమాటల నొకమాట భేద్య మగుట.

౧౦౦

భిన్నలింగము

క. చాళుక్యవిభుఁడు వనుపఁ ద్రి-శూలంబునుబోనిసేన శూరతచేతం

గూలుదురు వైరు లనిలో-లిలం బారి నన్న భిన్న లింగం బయ్యెన్.

౧౦౧

ఛందోభంగము

క. ఎందును నీరాజాన కే-నందంబున లేరు సరి జగంబుల నెల్లన్

సుందరతను శూరత నన-ఛందోభంగంబు గృతులఁ జను దోషం బై.

౧౦౨

యతిభంగము

క. చెప్పినయెడ నిలువక వడి-దప్పిన యతిభంగ మనగఁ జనుఁ దిక్కుతి నీ

చొప్పు నెలుంగుఁడు తెనుఁగున-నెప్పుడును విరామభంగ మెన్నరు కృతులన్.

న్యూనోపమ

తే. చంద్రతారాభిరామ మై చదలు వొలిచెఁ
బుండరికాంకకాసారఖండ మనఁగ,
నట్ల చెప్పిన న్యూనోపమాఖ్య యయ్యె
నుపమ తారాపథంబున కూనమగుట.

౧౦౪

అధికోపమ

తే. వికలముఖు లైన యరివధూటికలు గ్లాంత
నలినకైరవ లగుగ్రీష్మ నకులభంగి
నైరి నా నధికోపమ యయ్యె నెరయ
నందుఁ దైరవ ముపమకు నధిక మగుట.

౧౦౫

న్యూనపదము

క. పరగండభైరవునిశ్రీ-చరణంబుల కెరఁగ తున్న సమకూటై వనే
చరత యన న్యూనపద మగు-పరునకు నరిపదముఁ గవితఁ బతితము గామిక్.

సమాప్తపునరాత్తము

క. టవనీకుయశము గుణమణి-నివహంబులు నెగడ నెగడి నిభిలము నిండెక్
గవివితులచే ధవళిత-భువనం బనఁగా సమాప్తపునరాత్త మగుక్. ౧౦౬

అశరీరము

క. కుశలుఁ డగున్మపతి సతతము-కృతకులధన్యులను సహజకృత్రిమగుణులకా
లిగునుల నని మును పలుకఁగ-నశరీరము నిగ్రహించు ననుక్రియ నిడమిక్. ౧౦౭

అధికపదము

క. కరవాలభైరవునిచే-నరుగును రరు లర్కమండలాకారములొ
సురిఁగి యన నధికపద మగు-నరయఁగ నాకారశబ్ద మధికం బగుటక్. ౧౦౮

ప్రక్రమధంగిము

క. నారలు చీరలు మధురా-హారంబులు కూర లడవి యాలయ మనఁగాఁ
గూరుం బ్రక్రమధంగము-చారక వనగృహము లేకవచనం బగుటక్. ౧౦౯

పరిత్రక్తము

తే. ఏచి మాయోనుఁ బలులఁ గ్రొ వ్వెనెగుకీరులఁ
బాటు మృగములఁ న్రుంచు సిద్ధిఁ డనంగ
నడరి విపరీతగతిఁ జెప్ప ననుఁ బరిత్రక్త
కర్ష కోపంబు దగఁ దీనిఁ గానవలయు.

౧౧౦

అరదోషములు

క. ఇవి వాక్యభాతదోషము-లవిరళముగఁ జెలియుఁ డింక నర్థక్రమసం
భవము లగుదోషములఁ దగఁ-జెవులకుఁ జవు లొదవ నోలిఁ జెప్పెద నొప్పక.
సీ. వరుస నపార్థంబు వ్యర్థంబు హీనాధికోపమంబులు సంశయోక్తికంబు
నతిమాత్రకంబు నేకార్థంబు భిన్నంబు జరపదక్రమమును బరుషకంబు
నసదృశోపమమును నప్రసిద్ధోపమ మును హేతుశూన్యార్థమును దనర్చు
విరసాహ్వయంబును నిరలంకృతియు విరుద్ధంబు నసంగతత్వం బనంగఁ
తే. గబ్బముల నస్తదశదోషఘటన లొదవుఁ
త్రాధి వానికిఁ బాసి సత్ప్రభువు లైన
యభయభాషాకవీంద్రుల కొనఁగఁబొనఁగఁ
బారుతరక్తి విశ్వేశచక్రవర్తి.

౧౧౩

అపార్థము

క. ధనదునకు నెద దుంకనకి-లనుములు నాకమునఁ బండు నాకి పాతాళం
బునఁ బాము లెన్నిగలవోకి-తునఁగ నపార్థంబు వాచికార్థము గామిక. ౧౧౪

వ్యర్థము

తే. 'మీరు పెద్దలు, కులమును బౌరుషంబు
విశ్రుతంబులు, గుణము లీవితరు, లేల
యధిపుఁ గొలువరు దా?' రన వ్యర్థ మయ్యెఁ
తొలుతఁ బలుకులు భజన హేతువులు గామి.

౧౧౫

హీనోపమ

క. కుక్కలనుబోలె దనుజులు
మిక్కుటముగఁ గగుర సురలు మృగములధంగెక
దిక్కులు చెడి పాటిరి నాఁ
దక్కక హీనోపమాభిధానంబయ్యెక.

౧౧౬

అధికోపమ

క. అకుటిలగతిఁ గొలఁకులలో-బకములు మునివరులుఁబోలెఁ బరఁగ ననంగాఁ
బ్రకటిత యగు నధికోపమ-సుక విత నీరెండుఁ జొనుప శూన్యం బయ్యెక. ౧౧౭

సంశయము

క. నీ వన్నపలుకు చెప్పిన-నాచెలఁదికి నలుగ నేల యన సంశయ మై
భావింపంబును నీ నను-నాచెరవున నన్న గామి నన్యార్థం బై.

౧౧౮

ఏకాదశము

క. మలయసమీరము మలసెను-మలఁగొనియెఁ బటిరశైలమారుత మనుచుం
బలికిన యర్థమ క్రమ్మఁజఁ-బలుకుట యేకార్థ ముండ్రు ప్రతిభావంకుల్. ౧౧౯

అతిమాత్రము

క. అతిమాత్రం బగు నతిభా-పితమున నేకోదకమునఁ జెడు జగ మనుచున్
మితముగ నరిగెను లేడ్చినఁ-బ్రతతాకృతి నదులు వర్షె బాష్పజలములన్. ౧౨౦

భిన్నసంబంధము

క. నలువ భవదహితకీర్తులు-నలుపులు గావించుతలఁపునంజేసి సుగూ
మలినత్వము కుజనమనః-స్థలముల నిడె ననఁగ భిన్నసంబంధ మగున్. ౧౨౧

అపక్రమము

తే. పురుషుఁ డొక్కఁడు పరిణయంబునకు మున్న
వరుస సమకూర్చె నీమంతపరికరములు
అన నపక్రమ ముండ్రు కృత్యంబు గడచి
యవలిపని నేయు నని చెప్పవట్టికృతుల. ౧౨౨

పరపము

క. వేఁజెడునగులఁ గనుఁగొన-వాఁడిమకారమునఁ జెండవలదా యను నీ
నూఁడరిమాటల పరుషము-పోఁడిమి చెడు నట్టియర్థములఁ గల్గుములన్. ౧౨౩

అసదృశోపమ

క. వసుధాపతి కోపాగ్ని-ప్రసరంబులచేత రజితపర్వతభంగిన్
చెన వెలిగఁ బోర ననఁగా-నసమత నిగి యసదృశోపమాహ్వాయ మయ్యెన్. ౧౨౪

అప్రసిద్ధోపమ

తే. బాష్పకణిక్వ మై యొప్పుఁ బఱఁగెఱిహెను
మంచు నిండినతోగపుత్తుమాడ్చి ననిన
నప్రసిద్ధోపమా ర్థమై యాడరు నుండ్రు
కుముదముఖముల కుపమాప్తి గూడ కునికి. ౧౨౫

హేతుశూన్యము

తే. చర్మ గోరక్షణార్థంబు చంపుఁ బులుల
ననక మిన్నక పులితేట లాడు నృపుఁడు
కూరుఁ డై యన్న నది హేతుశూన్య మయ్యె
నిచ్చయోజనకథన మై నివ్వటిలుట. ౧౨౬

విరసము

క. తలఁ పవుచూపులు నిద్రపు-టెలనగవులు నింత యొప్పునే భయమున ని
చ్చలు చను నరిసతులకు నన-విలసనసమయంబు గామి విరసం బయ్యెన్. ౧౨౪

నిరలంకృతి

క. నీచుడు సభలోపల దు-ర్వాచారత నాత్త దోషవంచితఁ డగు నా
నేచును నిరలంకృతి యై-యీచంద మలంకృతులకు నెక్కక యునికిన్. ౧౨౫

విరుద్ధము

ఆ. చర్చ సేయ జగదసమృత మగునగ
మది విరుద్ధ మనఁగ నలిశయిల్లు
దేశ కాల లోక ది క్కమయక విరు
ద్ధాహ్వాయములచేత నైదు నాఁగ.

౧౨౬

దేశవిరుద్ధము

క. మరుదేశంబునఁ బెక్కులు-పరిపూరితసలిసరులు పరఁగి పిపాసా
తురులఁ దనియించు నాఁగా-ధర దేశ విరుద్ధ మయ్యెఁ దన్జ్ఞుల కెల్లన్.

కాలవిరుద్ధము

తే. గ్రీష్మకాలంబు మల్లిలి కేకు లాడె
నింద్ర గోపంబు లిలమీఁద నెల్లఁ బాడమెఁ
బాఁగెఁ ప్రథమాంబువులకు నై చాతకంబు
లనఁగఁ గాలవిరుద్ధసమాఖ్య మయ్యె.

౧౨౭

లోకవిరుద్ధము

క. ఘనగజకుంభంబులలో-మొనయుఁ బ్రవాళంబు వెలయు ముత్తైపుగము ల
య్యెనుఁబోతులకొమ్మలలో-నన లోకవిరుద్ధ మయిన యర్థముఁ దలపన్. ౧౨౮

దిగ్విరుద్ధము

క. ఉదగంబుధిచీచుల ను-న్నగుఁ దై క్రీడించె దాక్షిణాత్యుఁ డనంగా
మదిలో వినియెడువారల-యెద నించును దిగ్విరుద్ధ మనునగ్గం దై.

౧౨౯

సమయవిరుద్ధము

క. ఆమరఁగఁ బులితోలును మ-స్తమనం బలుజడలు దాల్చి సౌగంధుఁ డొప్పెన్
సామకరశేఖరుఁడి నన-సమయవిరుద్ధార్థ మగుచుఁ జను సత్కృతులన్. ౧౩౦

అనుంగతి

తే. క్రుతము కాంతియు నితనికిఁ బా ప్తినక
దయయు దానంబు నితనికి దయిత లనక

- జోడు దప్ప నసంగతి స్తుతి యొనర్చు
బద్ధ్యములయందు సహచరభృంశ మయ్యె. ౧౩౫
- క. ఈవోషంబులు మొగి న-నోడితములు పూర్వభాషితోచారశ్లే
పాదిగుణంబులతోడఁ బ్ర-మోదంబునఁ గూడి యొసఁగు ముఖ్యాగ్రములకా. ౧౩౬
- క. శ్రుతిపరుషత మానుటకై-మతిఁ గర్తవ్యంబు సౌమమార్గము చెప్పక
జరుగితఁ గాంతి ఘటించుట-వితతఁ గామ్యాగ్రహరణ విశ్రుతిఁ జేయుకా. ౧౩౭
- క. కృతుల నపుష్కరప్రప-హతికొఱకై చానుపవలయు నర్థ వ్యక్తికా,
వితతన్యూనాధికపద-యతిపాతికై సమత చెప్ప నొప్పుం గవితకా. ౧౩౮
- తే. అనుచితార నిరాకరణా ప్తికొఱకు
నగు నుదాత్తతఁ గావ్యంబులందుఁ జొనుప.
యుక్తపాదవిసంధివిచ్యుతి యొనర్చు
పనికి నూర్చిన్వి కర్ణంబు పద్యములను. ౧౩౯
- అ. తుదిఁ బరత్పత్రికర్ష దోషాపహతికై నై
యుక్తి రీతిఁ గావ్య మొగి నొనర్చు
నప్రతీతిక పరిహారంబు కొఱకు నై
సుప్రసాదగుణముఁ జొనుపవలయు. ౧౪౦
- క. చ్యుతసంస్కృతి మానుటకై-యతిమధురసుశబ్దవృత్త మగు నొనరింపకా,
బ్రతత ప్రక్రమభంగా-హతికై సంక్రమతఁ గూర్చ నగు నంద్రుబుధుల్. ౧౪౧
- క. ప్రేమోలంకారము రా-శ్రేయం బగుఁ బరుషదోషశిథిలకొఱకై
చేయఁ దగునూక్తితంత్రము-హేయాశ్రిలంబుఁ దొలగ నెగుచుటకొఱకై. ౧౪౨
- క. ఇత్రైఱిగున మఱియు గుణా-యత్రాలంకార సరణు లరసి కవీంద్రుల్
చిత్తంబున నోహదయ-వృత్తం బెడలించి కవిత విరచింపఁ దగుకా. ౧౪౩

- చ. విరహితవైరికై భువన విశ్రుత సద్గుణ రత్నహారికై
నిరుపమకీర్తికై యువతి నిర్మథనమీమ చారుమూర్తికై
విరచితవృద్ధికై సమర వీరవిరాజిత జైత్రసిద్ధికై
పరిచితశక్తికై గిరిశపాదపయోజనిషక్తధర్మకై. ౧౪౪
- క. పరగండభైరవునకై-యరిమానసచండడించెమారావునకై
కరవాలభైరవోద్భిత-లిరుదునకై నరవిమలనిభృతవరదునకై. ౧౪౫

తరలము

సుజనపోషణకారికై రణమారతావనమారికై
రజనినాథకులగ్రగణ్యవిరాజితై జయవాజితై

గజభుజంగమభారవారణకారికై యవికారికై
విజయవిక్రమధర్మకై మనవిశ్వభూవరభర్తకై .

౧౪౬

గద్యము

ఇది శ్రీమదుమారమణ చరణారవిండవందన గోవిందాచార్యవందన వివిధబుధ
విధేయ విన్నకోట పెద్దయ నామధేయ విరచితంలైన కావ్యాలంకార
చూడామణియను నలంకారశాస్త్రంబునందు విమిశ్రితాలంకార
యమకాద్యనుప్రాసచిత్ర బంధచిత్ర సందర్భ కోష గుణ
నిరూపణ ప్రభృతి పంచమం బన్నది

షష్ఠా స్థానము.

స ప్ర మో ల్లా స ము

ఛందస్సు

- క. శ్రీవిశ్వేశ్వరునకు నై - భావితవిశ్వేశ్వరాంఘ్రిపన్నునకై సం
భావితపదవాక్యకళా-తోవిమకై నయవిశేషగుణవినునకు నై. ౧
- క. ధీయత పింగళ నాగ హ-లాయుధ జయదేవ ముఖ్యు లగునాద్యులచే
నాయతమై యామ్నాయ ప-దాయిత మగుఛంద మొప్పదముగ నొనర్తుక. ౨
- క. ఛందోవిభ్రమవిధితో-బాంది కదా వేదశాస్త్రములు వాగ్వనితా
మందిరము లై న యశ్వర-విందభవునివదనములకు విభవం బాసఁగెక ౩
- కా. పాం దై గౌరవలాఘవప్రకృత మై పూర్ణాక్షరస్మిగ్ధ మై
యందం దై శ్రుతిసమ్మతప్రకట మై ప్రాపించునానావిధ
చ్చందస్సాత్రము లేక లోకములఁ జంచద్వాక్యరత్నావళి
సందోహంబులు కంఠభూషణము లై సంధిల్లునే యేరికిక. ౪
- క. ఛందము వాఙ్మయవిద్యా-కందము యతిగమకసమకగణవృత్తకృతా
నంద మమందార్థకళా-విందము వాణీకరారవిందము ప్రతిభక. ౫
- క. పటమతి నట మున్ను మహా-నటుఁ డీశుఁడు వాచకాభినయమునకై యు
త్పటయతిలయమయతాళ-స్ఫుటవికటచ్చంద మందముగ నొనరించెక. ౬
- క. సృజయించి యిచ్చె నజునకు-నజుఁడును భరతునకు నిచ్చె నమ్మనివరుఁడుక
బుజుమతి యగుపింగళుఁ డను-భుజగమునకు నిచ్చె భుజభోజనుఁ డచటక. ౭
- క. ప్రియ యది యేటిది నావుడు - బుయిలోడినపలుకుడుదలపాల్లులచేతక
మయరస త భ జ నగణము లు-దయ మొంచెక ఛంద మొంచె దద్దణయొక్తక. ౮
- క. గురువును లఘువును శంకర-గిరిజాతాకృతులు తత్ప్రకృతములు గణముల్
గరుడునిపై పింగళి ఫణి-విరచించిన తెజఁగు వరుస వివరింతుఁ డగక. ౯
- వ. అవి యెయ్యది యనిన—ధీశ్రీస్త్రీమ్, వరాహాయ, కాసుహారీ, వసుధాస్,
సాలేక్వతీ, కదానజీ, కింవదభీ, సహసన్: ఇ ట్లని గరుడభయంబుననుం దిర్ఘ
గుదితస్పృభావంబునను సాభిప్రాయశ్లేయ నేయాగ్ధంబుగా గణస్వరూపనిరూపణం
బునకునై పింగళ నాంబుచేత సుచ్చరితంబు లగుతద్వాక్యాంతరంబులం బొల్లు లై
తో-చు మకార-యకార-రేఫ-సకార-తకార-జకార - భకార - నకారంబులు
గణాభిధానంబులకు నాద్యక్షరంబు లగుటచేత మగణ-యగణ-రగణ - సగణ-త
గణ - జగణ-భగణ-వగణంబులుగ్రమంబునం బ్రస్తారోద్ధారంబునం బ్రభవించె.
దర్శ్యరూపంబులనుం దదధిపై వతంబులను బరిపాటిం బ్రకటింతు నె ట్లనిన. ౧౦

- క. ధీశ్రీస్త్రీ మన మగణము-విశ్రుత, మధిచై వరంబు విశ్వంభర; ని
త్యశ్రీల నొనగు మగణ-ప్రశ్రయముఖకవిర చెప్పె బని దనుఁ దలఁపఁ. ౧౧
- క. జగతివరాహో యనఁగా-యగణం బుదయించె నుదక మధిచై వర మై,
యగణప్రయోగములయెడఁ-దగిరించుకొ నీరులుఁ దన్నుఁ దలఁపు న నిలపఁ. ౧౨
- తే. బ్రమిసి కాగుహో రనునట్టి పలుకు రగణ
మయ్యె; నధిచై వరము వహి యయ్యెఁ గానఁ,
గవిరముఖమున రగణంబు గట్టునపుడు
వహిఁ దలఁపంగఁ బగజకు వచ్చుఁ జావు. ౧౩
- క. గలికై ఫణివసుధా సని-మలిఁ దలఁచిన సగణ మయ్యె; మారుత మధిచై
వర మండ్రు; సగణముఖ మగు-కృతి పగజకు మగుడులేని కీ డొనరించుకొ. ౧౪
- క. సా లేకృ దనుడుఁ దగణము-బాలం బై శూన్య మగుడు, జప లధిచై వం
బై రవగఁ; దగణముఖకృతి-శ్రీతుం డగునపుని నైన హీనుం జేయుకొ. ౧౫
- ఆ. తనరఁ బింగళుడు కదాస జనక జగ
ణము జనించె, దదధినాథుఁ డినుడు;
తొలుతఁ గృతిని జెప్పఁ దొణఁగఁచో నర్కునిఁ
దలఁప నరికీ కోగతతులు వొడము. ౧౬
- క. ఖగపతి కిందద భన నది-భగణం; బుకురాజు తదధిపతి; భగణాద్యం
బుగను గృతి చెప్పనప్పుడు-మృగాంకుఁ దలపంగ నగు సమాహిత కౌంతుల్. ౧౭
- క. సహస సని పలుక నగణం-బహుతం బగు, దదధిచై వ మగుఁ బ్రాణుడు; త
ద్విహితస్థుతి నాయువు గడు-నిహితం బగు నగణముఖ వినిర్మాణములకొ. ౧౮
- క. గురులఘువులు గలములు; లఘు
గురులు గురులఘువులు నెన్ని కొన వ హము లగుకొ;
గురులఘువులు త్రితయుము లై
మురిసిన నవి మగణ నగణములు నాఁ బరఁగుకొ. ౧౯
- ఆ. మగణరచన కౌదిమధ్యాంతలఘువులు
గలిగ నేని య ర త గణము లయ్యె;
నగణ రచన మొదల నడుమను గడ గురు
వుండేనేని భ జ స లాప్యమగులు. ౨౦
- క. లోవంక వ్రాచు గురు వగు; నేవంకయు లేనివ్రాత యెసఁగును లఘువై;
తైవాత్యకలేఖాయుత-భావజశరనిభము లండ్రు ప్రాణులు మతీయుకొ. ౨౧
- క. గురువు లఘు నొంటిసున్నల-నిరుసున్నల జమిలివాల సేవముల నూఁదికొ
బారసినవియు దీర్ఘ ములు, ని-తరములు లఘువులు గణములు లే త్త్రితయంబుల్. ౨౨
- క. ఇందుడు గాంతి రఘుప్రభఁ-గందర్పుడు సప్తపత్తి ఘనరుచి ననఁ, తై
న్నందియవి గురువులు చె-న్నొందినవిడుపులును నట్లఁ యున్నవి లఘువుల్. ౨౩

క. కృతికృతులును తృప్తిదృతులును-విత్పదృతులును నిలుచు పదముపిఱుదనలఘువుల్.
కృతిలో నగణములును దీ-ర్ఘత నొందినయేని రెట్టిగాఁ దగు నెఱుగఁక. ౨౪

మ. కమనీయంబగు గద్యపద్యమయమై కావ్యంబు; గద్యంబు నా
నమరుం బాదనియంత్రణానియమవిన్యస్తప్రశస్తార్థ మై,
రమణీయాంఘ్రైచతుష్టయ స్ఫుట వర్జిప్రా సాభిరామంబు ప
ద్యము; తత్పద్యము వృత్త జాతు లన రెండై పర్వః గావ్యంబునక. ౨౫

క. వృత్తం బనఁ జతురంఘ్రి సు-వృత్తం బై వశుల వ్రాల వెలయును; మాత్రా
యత్తగణంబులచేతఁ బ్ర-వృత్తాకృతిఁ బరఁగు జాతివిధతులు కృతులక. ౨౬

తే. విరతి విక్రమ విక్రాంతి విరమ విరమ

జాభిధాన విరాదుమము లనెడిచేళ్లు
యతికిఁ బర్యాయపదము లై యమరుఁ గృతిని;
యుక్తి పదములఁ గృతియందు నునుపవలయు.

౨౭

క. కరి గరి పుర నిధి శశి ది-కృతిసంఖ్యానంబు గణితపరిభాషలచే
నరసి యతి నిలుపుచోటులు-పరికింపఁగవలయుఁ గావ్యబంధన వెలయక. ౨౮

వళిప్రాసములు

క. పాదప్రథమాక్షర ము-త్వాదిత మగు వళి యనంగఁ; బ్రాసం బనఁగాఁ
బాదద్వితీయవర్ణము;-పాదచతుష్కమున కివియ ప్రాణము రెపుడుక. ౨౯

వళిభేదములు

క. స్వరజలు వర్ణజ లిత తే-తరవర్ణజ లనఁగ నేకతరజ లనఁగాఁ
బరపారు వళ్లు నాలుగు;-వరుగఁ దెనుంగునకు వాని వలయుం దెలియక. ౩౦

క. తోరి యకారము మొదల - కారము తుద యైనయచ్చుగమి పండ్రెండుక
వారక యుండొంటికి నిం-పారఁగ వళ్లయ్య నాల్గు వైరును మూడుక. ౩౧

అజ్విరమము

క. ఆ వి ట్టో లత్యమునకు - నీ ఏలును ఋద్వయంబు నిత్యమునకుఁ దా
మూ ఓ లత్యమునకు వళు - లాయచ్చుల దొరసి యుండ వాల్లుల కెల్లక. ౩౨

అకారవళి నిరూపణము

తే. ఆవని ధర్తజాబోలు నిత్యార్థచర్య,
నాదిరాజాల దొరయు నైత్యేంద్రధూతి,
వరులఁ బ్రహరించు బాహుదండోగ్రమునకు,
విధుకులౌగఁగి చాకుకృత్విభువిభుడు.

అలంకారవర్ణనిరూపణము

అ. ఇనజః దీగి, భారతీకుండు చతురత,
నేకవీరుఁ డాజి ఋజులయందు,
ఋజురిపుఁడు సిరి, నహీనుండు భూవహ
నమున విశ్వమనుజనాథవిభుఁడు.

౩౪

ఉలంకారవర్ణ నిరూపణము

క. ధరణీవరాహలాంఛకుఁ - దురరీకృత సకలవిక్రమః దూరీకృత సం
గరజయుఁడు విశ్వభూవరుఁ - దురుక్తిరుల నెగడు నా బిడోతో నిభుఁ డై. ౩౫

౨ వర్ణవర్ణనిరూపణము

క. తుది నున్న బి యి గా న మ ములు - వదలిన యా క చ ట త పల వర్ణాక్షరముల్
వొదిఁ దినవంగడములలో - నదికిన నవ్వలులు వర్ణజాఘ్రియ లరయకొ.

౩౬

సీ. కమనీయరాజశిఖామణి కరిరాజ గర్వమహీధ్రినిర్ఘాతిమునకు
చతురయశస్థిత చ్చిత్తి కాంక్షన జయవాక్యభంజరి యుంపునకును
టంకితరాయక తారిసాగువునకు డంభలాంఛన కోల ధాలునకును
తత్త్వ పురాణకథా రసవేదికి దాన దయా ధర్మ ధామ మతికి

తే. పశుపతిప్రాప్త సామ్రాజ్యఫలన కబ్జ
బంధుబంధుర తేజోవిభాసునకును
విశ్వవిభునకు సరి లేరు విశ్వజగతి
ననిన నివి వర్ణవర్ణకు నచ్చు గృతుల.

౩౭

కాదివర్ణమునకు గుణితస్వరవర్ణనిరూపణము

క. కా కై కా లట కర్షము - కీ కేలు కృ క్షాలు నట్లై, కిత్వము వకుటై,
కూ కోలు కుత్వముననును - కేకొను దత్కాదిభాంతసిద్ధార్థ తతికై.

౩౮

ఇతరవర్ణవర్ణనిరూపణము

క. ఇతరేతరవర్ణవర్ణి - తతికిఁ జవర్ణవును శ మ స దగు నొకగమి యై;
కృతులకు న హ యులు నేక-స్థితి నొకవంగళము; న గ లుఁ జెలగు నొకటియై.

చ. చతురచక్రకృత్విభుశాసన మెక్కిన రాజమాకు ల
చృత మకుటోష్ణవల్లగనుమక్తము లై విలసిల్లు నెందు; నీ
జలనము నీలిమెంతులకు సాగిన నేమి కొఱంతో సంతతో
జ్జితమదబుద్ధులుం గుశలస్థిరులు పొందుట రెల్లఁ బోలవే.

౪౦

అ. చతురుపాయబాహుశక్తిమావలిఁ
కాఁగి విడిచి చిత్రభానుసాక్షిఁ

బాట సర్వసిద్ధిపద మేది ధరణీవ
రాహుమునకు నోడి రాచకగుపు.

౪౧

చ. ఆముత కాన్పదంబు, వినయంబునకుం గుడు, రుబ్బులేనినె
య్యమునకు నాలవాలము, మహాగుణపంక్తికి ఆన్యధామి, దా
నమునకు నాదరం, బరిరక్షియ కుగ్రనికేతనంబు, నా
నమరుఁ జశుక్యవిశ్వమహాధిపుచిత్త మమ త్తవృత్తియై.

౪౨

ఏకతరవళినిరూపణము

క. మ ర వ ల జ లేకతరవళు - లరయఁగఁ దమతమక కవులయనుమతి వశుల్ల
పరఁగుఁ, బదాంతముకొరము-పొరిఁబొందినపు ఘటములు పాసఁగినచోటఁ

ఆ. మధురవచనఁ దార్ద్రమానసియాగ్రణి
రసికవరుఁడు రాజరాజనిభుఁడు
వరుఁ యెఱిఁగి కుకవివరులకు నిచ్చిన
లచ్చి విశ్వవిభునిలాగు మెచ్చు.

౪౪

ఆ. జ్ఞాని లాని యీగి జావడి నభంగీన
తేసి పోరి లోన తీర్చు గొఱసి
తెన్న మడుగుపుడమి తొండ నేల నులింప
మనకు విశ్వనాథుఁ డొనరియుండ.

౪౫

5 ముకారవళినిరూపణము

తే. పుడమి విశ్వవిభునిభుజమునకుఁ దొడవు
పుల్లపద్మాలయ విలీరమునకు బోటి
బుధులు విద్యావివేచనమునకు సాక్షి
భువనములు క్షీర్తికి నివాసములు దిలంప.

౪౬

6 ప్రాదివళినిరూపణము

క. ప్ర ప రాప స మను సు ప్ర-త్యపి ని ర్దు రధి న్య పా భ్యు దాజ్యై ర్భవ ప
ద్యుపస్థ వింశతికి వళు-లు పరస్పరవర్గ యుక్తి సుభయముఁ జెల్లుక. ౪౭
ప్ర - పరా - అప - సమ - ఆను - సు - ప్రతి - అపి-నిర్-దుర్-అధి-ని-ఉప-
అధి - ఉత్ - ఆత్-వి-ఆతి-ఆవ-పరి;—ఇవి యిరువదియు సుపసర్గలు; ఇందు
అప్యాక్ అను నిరూపణ మప్రసిద్ధము.

కా. ప్రారంభించు వశేషధర్మముల సంపాదించు సత్కీర్తులక,
బ్రాహ్మణులు నిర్వహించు ఫలపర్యంతంబుగా నెప్పుడుక,
బ్రాహ్మ ప్రతిబ్ధ సంపదలచే రాగిల్లు నుల్లాసి యై,
యీ రా జంచు నులింతు రాద్య లిల విశ్వకావశివల్లభుక.

౪౮

తే. రిపుల విశసించు చోటఁ బరేతనాథుఁ

దుర్విరక్షించుచోటఁ బరోధ భుజాఁడు

బహుధనా వాప్తిచో ననపాయబుద్ధి

యంతరరులకు నీ రా జపాయకరుఁడు.

౪౯

చ. స్వయరహితంబు వైభవసమాగమ, మాహావధుర్యకార్యమ

వ్యయము, జయంబు విస్తయసమగ్రము, పాదవిసమ్ర కాత్రవా

న్వయ పరిరక్షణం బభినవంబు, నయోచిత కాస్త్రవాచకా

న్వయనిపుణంబు చిత్త, మనయంబును విశ్వనరేంద్రధర్తకుఁ.

౫౦

తే. స్వర్ణగిరిచాపుఁ డర్పింప వలయువేల్పు.

స్వంత మగుమంత్ర మాప్తపంచాక్షరంబు,

తథ్యమగుధర్మ మెపుడు ప్రత్యక్షకృత్య,

మాత్త విశ్వేశ్వరునకుఁ బ్రత్యహముఁ దగిలి.

౫౧

సీ. రసభావశీలి నిరంతరశ్రుతికాలి యథావబోధ నిరగ్గళుండు

రాజన్యజన్య దురంతవిక్రముఁడు దు రవగాహవిద్యా విహారభూమి

దానార్హ సంపదధ్యావాస మాయుధాయత వేదశశ్వదధ్యయనవేది

నాథియై త రాక్షసి నానాకాస్త్రకుతుకి వి న్యస్తపూతార్థ మహాశయుండు. ౫౨

చ. ప్రచుర ఫలిత చతురుపాయాభిరాముఁ డు

కేంద్రభూపతినయుఁ డింద్రనిభుఁడు

భీమబలుఁడు జగదభిహిత శోధనా

భర్తృ విశ్వనాథుఁ డవనిభుఁడు.

౫౩

క. చంచలత లేక కానో-దంచుతుఁ డగువిశ్వనాథ ధరణీశ్వరుచే

మించినకుకవీశ్వరుల దృ-గంచలముల మలయు నీరు లుక్కుగ్రస్తీతిక.

౫౪

చ. వ్యపగతవోషఁ డవ్యసనవర్ణుఁ డుదంచిత మంత్రపంచక

వ్యపగతశత్రుమండలుఁ డయాన్వితుఁ డూర్జిత వైరిభూవన

ద్విపవరము తక్షసరి యల్పింద్రియఖేలనుఁ డార్య చర్యుఁ డ

త్యుపచితకార్యకాలి గుగుణోన్నతి విశ్వనరేంద్రుఁ డెప్పుడు.

౫౫

తే. విశ్వ విశ్వంభరాసమా వేక్షణమున

నడరు నీహిత బహుఫలావాప్తు లెల్లఁ;

బ్రణకు లానరింతు రభిల పర్యంతస్పృహలు

నర్థి విశ్వేశ్వరునకుఁ బర్యాయగుతుల.

౫౬

7 సబిందువర్గవలీ నిరూపణము

తే. ట త ప వర్ణాక్షరములకు డాపరించి

యైనర నుఁదిన లిందువు లుండెనేని

వరుసగా నమలు వగు లగు వాని కెల్ల
నవనిఁ గొందఱు గుకవులయనుమతమున.

౫౩

చ. కినుకఁ జగుక్కవిశ్వసృపకేసురి తీసివచోఁ గృపాణదం
డనమునఁ గల్గుఁ బో గురగణత్వము తత్పదవారిజాత వం
దనమునఁ గల్గుఁ బో మనుజనాథత తిద్ధటదర్శనావలం
బనమునఁ గల్గుఁ బో గహనమధ్య నివాసము వైరకోటికిఁ.

౫౪

శ్లో ద్వ్యక్షర త్ర్యక్షర ప్లుతాక్షర వళి నిరూపణము

అ. మొదలివ్రాఁత రెండు మూడు నక్కరములఁ
గూడఁసేని యదియ హర్షు వళుల,
సంత్యవర్ణము నిడుపయి తర్క భేదదశి
యార్థ మయిన నచ్చు హల్లు వళులు?

౫౯

క. ప్రియకరుఁడు సర్వలోకా-శ్రయ బిరు ద్దగ్రుఁ డుగ్రజనవర సేనా
జయలక్ష్మీ సుఖకర సం-శ్రయఁ డీచాగుక్కవిశ్వరాజేంద్రుఁ డిలక.

౬౦

తే. ధర్మములు నిత్య సత్య కృద్వాన్యస్త్రు లెపుడు,
వర్ణములు చిత్తమున కసద్వ్యసనచయము,
లర్నములు వర్ణ విధ్రమ ద్వ్యక్తివిధులు
పతికి ననుటయు విశ్వభూపతికి నమరు.

౬౧

క. త్రాసమతి విమరు లడుగులు-డాసిన నీసోమవంశ్యుఁడా రక్షింపం
డి సుడిగి యుచితగతి వి-న్యాసంబునఁ గొలువవలువదా విశ్వేశుక.

౬౨

మ. కమలోత్పత్తి నిమిత్తముం గువలయాకాంత్యైతప్రశ్నీదనీ
యము నై సంతన నధ్రవిభ్రమము నేలా సర్వలోకాశ్రయ
క్షమతం బేర్పు చళుక్క విశ్వవిభు శశ్వదాన ధారాజల
ఘములొ సాటికిఁ బాటిసేసెదవు త్రిక్కా చక్కఁ దర్కింపుమా.

౬౩

౧ ఆదేశవళి నిరూపణము

క. ద్వీపమునకు నాకమునకు-నాపై కాస్త్రోక్తి నచ్చు లాదేశ సమా
సాపత్తి గలుగుటయు వళు-లాపాదించుదురు కొందఱు చచ్చును హల్లుక.

౬౪

ఉ. ద్వీపులఁ ద్రుంచవిశ్వజగతీపతి యుత్తమశక్తి బాంబర
ద్వీపమునందు గోవులకు నిమ్మగఁ జేయుటయుక-బ్రసన్నగు
గోపతిధేను వర్షిభునకుం దినవైభవ మిచ్చె గాక యే
భూపతు లీవదాన్యగుణబుద్ధి బ్రసిక్తి వహించి రుర్వరక.

౬౫

క. నీకరవాలముపాలె-నాకంబున కిరిగి రాజనారాయణ యా
భూకాంతు రెట్టిచన వో-నాక విటోత్తములఁ దూల నడుగురు లీలక.

౬౬

క. విను మన్యోన్యపదంబున-కొనరింతురు కవులు గొంద ఘో నో లాయం
వసుభోనియచ్చు కలుగుటఁ-జూనుపును రాయచ్చు వధియు సుకవులు కృతులక.

ఉ. భన్యఁడు విశ్వభూవిభుఁడు ధాతుణి యేలఁగ భూజనంబు ల
న్యోన్యహితత్వ సంపదల నొందిరి, దంపతు లింపు నింప న
న్యోన్యసుఖానుకూలతల నోమిరి విప్రులు వేల్పుఁబిండు న
న్యోన్య గుప్తుప్తి తుప్తి కుశ లాదులఁ జెందిరి నాఁడునాఁటికిక.

౬౮

దేశీయవళి నిరూపణము

చ. కఱకరి కల్లడంబు కడుఁ గట్టిడి దె మెర లాలమాన గ్ర
దృఢ యెసలారు బుల్లుబుకు లాడెడి పీఠేడి రజ్జులాఁడు గ్రి
క్రిబియుట నాఁ దెనుంగునకు నీయుభయంబు వళిప్రకార మై
మిఱయఁ గవిప్రయోగమున మేల మెఱింగి రచింప నేర్పినక.

౬౯

క. చెన్నక్కకుఁ జెన్నక మా-చన్నన మాచిన యనంగ నచ్చట వళి గ్గు
చెన్నగు నకార మార్యుల-మన్నన హస్తేని గలుగు మఱియొక్కొకచోక.

౭౦

క. కడలాలుం జవరాలును-జడుఁ డొక్కం డొకఁ డనంగఁ జరునుడువుల న
చ్చిడుటయె తగు వడి హల్లును-వడి సేయుదు రంద్రు కవులు వలసినచోటక.

క. ఏకైకము సోదర నా-కాకులు ననుకృష్టములకు నొగి నేత్యోత్వా
సీకము వళు లగుఁ గొందఱు-నై కొందురు వృద్ధివళులు కవు లొడఁబడికక.

౭౧

షడ్విధప్రాసములు

క. భాసురము లగుచు సుకర-ప్రా సానుప్రాస దుష్కరప్రా సాంత్య
ప్రాస ద్వంద్వ త్రితయ-ప్రాసము లన షడ్విధములు పరఁగఁ గృతులక.

౭౩

సుకరప్రాసము

క. సుకుమారము శ్రుతిసుఖవము-నకలంకము నై నవర్ణ మాద్యక్షర స్ప
ష్టికి గెండ్రవ్రాయి గుని-సుకరప్రాసం బనంగ సులభము కృతులక.

౭౪

క. ఆరవింసిహితుఁడు నీధితి-నరవింబోదరుఁడు విద్విడపహరణముచో
నరవిందభవుఁడు చతురత-ధర ధరణివరాహ విశ్వధరణిపుఁ డెపుడుక.

౭౫

అనుప్రాసము

క. ఇడునెడిఁ బ్రాసాగ్నిరములు-బడి తప్పక పాదపదివిభాగములఁ గడు
దెడలైన ననుప్రాసం-బడితిం గబ్బముల నెల్ల నమరినతోడవై.

౭౬

క. దుంద్రములు సాంద్రములు ని-స్తంద్రములును గుణము లెపుడు ధర సత్యహరి
శృంగ్రునకుఁ జంద్రవంశ్యున-కింద్రోర్జితిమహిమునకు సుఁద్రుడునునకు.

౭౭

దక్షురప్రాసము

- క. పరువడి బాదాదులను-చరణాసహృత్తులను సమకూర్చిన దు
మృర మనియెడుప్రాసం బగు-సరసాలంకార మనుచు జను సత్కృతులకా.
- క. నుర్గయి విశ్వేశ్వరుగో-రర్గళహతి జన్నరిపుల న వినుతింపకా
స్వర్గవధూకుచకుంభ వి-నిర్గళదంబుపులచేత నిర్మలు లగుటకా. ౭౯

అంత్యప్రాసము

- క. మొదలిచరణంబుకడ శుభ-పద మయ్యెడిప్రాస యన్నిపాదంబులకుకా
దదనుండి మండనం బ -నది యంత్యప్రాస మనగా నురుం గృతులకా. ౮౦
- క. భూజనసీతనయశీలుకా-బూజింతురు నృపులు విశ్వభూమిపాలుకా
రాజితక్తిర్వికాళికా-రాజేంద్ర చుర్రచామరశ్రీలోలుకా. ౮౧

ద్వంద్వ త్రిప్రాసము

- క. క్రమమున బాదాదులయందమలము లై గెండు మూడు నక్తురములు చె
న్నమరిన ద్వంద్వత్రిప్రాసము లనగా బరణు వాని జను తెలియంగకా. ౮౨
- క. దానంబు వివిక్తుశలని-దానంబు విరోధరాజ దత్తధనచయ
దానంబు గవులసా మ్ముప-దానం బిత్తెఱుగు విశ్వధరణీపతికా. ౮౩
- క. శీలనమును దన్నవపరి-లాలనము నశేషకాస్త్ర) లాలివిద్యా
భేలనము ధర్మధరణీ-పాలనమును విశ్వధరణీపాలున కొనరుకా.

ల ఖ డ ఋక్రాంత్యప్రాసములు.

- క. వలసినచోలకములు డల-ములు మఱి ఋక్రాంత్యవర్ణములు ప్రాసము లై
యలవడు సత్కవికృతులకా- నిలుపందగు వాని తెలిసి నియత్రప్రీతికా. ౯౫
- క. లాళము దాలము నాజను- జోగు డు చోడుండు నాగ సాం పగు నుగ్ర
వ్యాళ వ్యాడ వ్యాలము- లోలి న సమరూఢి బ్రాసయుక్తిం జెల్లకా. ౯౬
- తే. భీకరాకారు డయ్య నంగీకృతుండు
మేనురక్రోధు డయ్య ననాదృతుండు
పావనాత్మకు డయ్య బలావృతుండు
నాగ బ్రాసంబులకు సమానంబు లెపుడు. ౯౭

వృత్తములు

- క. ఇది ప్రాసలక్షణం బిక- విదితంబుగ లింగళాహిరిచిత మగుచుకా
బాదలెడు ఛందోగణ సం. పద యగు వృత్తప్రపంచపద మెఱుంగ దగుకా. ౯౮

౪. ఆదట నక్షర గణ నో- త్పాదిత గణసంప్రవృత్తితంత్రముచే గా
 నోదరుడు గరుడునిం బ్ర- చ్ఛాదించుట ఛంద మనఁగ జగతిం బరంగుఁ. ౪౯
 ౫. ఇది లోకక వైదిక వా- క్యద మై పద్వింశతిప్రపంచాత్మక మై
 పాదలుం. చెలియఁగవలయును- ముదమున నభిధానరూపముల చందంబుల. ౯౦
 ౬. ఉత్త, అత్యుత్త, మధ్య, ప్రతిష్ఠ, సుప్రతిష్ఠ, గాయత్రి, ఉష్ణిక్కు, అనుష్టుప్
 బృహతి, పంక్తి. త్రిష్టుప్, జగతి, అతిజగతి, శక్వరి అతిశక్వరి, అష్టి. అత్యష్టి,
 ధృతి, అతిధృతి, కృతి, ప్రకృతి, ఆకృతి, వికృతి, సంకృతి, అతికృతి, ఉత్కృతి,
 అనం బ్రవర్తిల్లు; నందు నుక్తాదిచ్ఛందంబు లొక్కయత్తరంబునుండి యొండొంటికొ
 నొక్కొక్క యత్తరంబుగా పద్వింశతాత్తరపర్యంతంబుఁ బెరుంగు. అందు నుక్తాచ్ఛం
 దంబునఁ బ్రతిపాదంబున కేకాత్తరంబై శ్రీ యను వృత్తంబయ్యె:

శ్రీ-శ్రీ-శే-యఁ.

అత్యుక్తాచ్ఛందః పాదంబు ద్వ్యత్తరం బందు స్త్రీ యను వృత్తం బయ్యె:

స్త్రీయా-పాయ - గాయా-పాయఁ.

మధ్యాచ్ఛందంబు త్రిత్తరంబై నారీవృత్తంబునకు జనకం బయ్యె:

నారీవృ-త్తారంభంబారు న్యా-కారంబై.

ప్రతిష్ఠాచ్ఛందఃపాదంబు చతురత్తరం బై

కన్యావృత్తము

పాటై మాగా-వృత్తిం గన్యా-వృత్తం బయ్యెఁ-జిత్తం బారఁ

సుకాంతివృత్తము (జగ.)

జగంబులదం-గుఁ సుకాం-తి గల్పిత-ప్రగల్భకఁ.

సుప్రతిష్ఠాచ్ఛందఃపాదంబు పంచాత్తరం బై

సుందరీవృత్తము (భగగ.)

సుందరి యుష్మం-తెంది భగా నిం-పాంద నియుక్తిఁ-గండుకరీలఁ.

ప్రగుణవృత్తము (గుగగ.)

గుగణాసక్తిం-గగసంయుక్తిఁ-బ్రగుణాఖ్యం బై-తగు నింపారఁ.

అంబుజవృత్తము (భవ.)

ఇంబగు భకా-రంబును వకా-రంబును జామి-యంబుజ మగుఁ.

విచ్ఛందోధికారము

౪. ఇం దుండియఁ గరణీయ- చ్ఛందోవృత్తముల నర్థ సంజ్ఞితములుగా
 నొందిండు గ్రంథవిస్తృతి-క్రందునకుం గాక యర్థగారవ ముప్పఁ.

గాయత్రీచ్ఛందఃపాదంబు పడక్షరంబై

విచిత్రవృత్తము (యయ.)

విచిత్రంబునందుకొ - రుచించుకొ యయంబులొ.

తనుమధ్యావృత్తము (తయ.)

ఓప్పకొ తయ యుస్తం - శెప్పం దనుమధ్యకొ.

సురలత (సయ)

సురలతఁ శెప్పకొ - సారది నయంబులొ.

ఉష్ణికొ ఛందఃపాదంబు సప్తక్షరంబై

విభూతివృత్తము (రజగ.)

స్వర్గ సద్విభూతి దా-రస్థ జస్థగంబునకొ.

మదనవిలసితము (ననగ.)

మదనవిలసిత-ప్రదములు ననగలొ.

కుమారలలిత (చనగ.)

కుమార లలితకుకొ - సమగ్రజనగములొ.

అనుష్టుప్ఛందఃపాదం బప్తక్షరం బై

వికృష్టాల యనువృత్తము (మమగగ.)

శ్రీలీలకొ రాజిల్లకొ విద్య-స్థూలాఖ్యం బై మాగాసక్తికొ.

చిత్రపదము (భభగగ.)

చిత్రపదం బన భాగా-చిత్రయతిప్రతిపత్తికొ.

ప్రమాణి (జరవ.)

జకారముకొ రకారముకొ - వకారముం బ్రమాణికికొ.

సమాని (రజవ.)

ఈసమానికికొ రజవ-వ్యాస యొప్పగుం గృతులకొ.

సింహరేఖ (రజగగ.)

ఈరజాగ్రగా నియుకొ - గోరి సింహరేఖ యొప్పకొ.

బ్రహ్మతీచ్ఛందఃపాదంబు నవక్షరం బై

భుజగశిశుః తమనువృత్తము (ననయ.)

భుజగశిశురుత మయ్యేత్-ఋజు ననయ ములచేతః.

హలముఖ (రసస.)

కౌమతక్రిడు హలముఖ-నామ మొప్పు రననలచేతః.

భద్రకము (రసర.)

భద్రకంబు రనగంబులః-సద్ర విశ్వనృపమన్మథా.

ఉత్సుకము (భభర.)

ఉత్సుక చా భభరంబులః-మత్సరి మాన విమర్దనా.

క. ఇట నిం నీవల విశ్రమ- ఘటనలు కల్పింప వలయుఁ గల్పంబుల నె
చ్చట నిలుపంగాఁగున-స్ఫుటఁ జగఁ బరికించి నిలుప కాన్తఁ) ప్రాడిః. ౯౪
పంక్తిచ్ఛంపూపాదంబు బహురంజై

రుగ్వవతి యనువృత్తము (భమసగ, 6.)

రుగ్వవతి జేరుఁ భమసంబుల్-లిగ్గురుచిన్య ద్దీప్త గయ్యుక్తిః.

మయూరసారి (రజరగ, 7.)

పద్మ నీరజంబు పై రగంబుల్-సర్వదా మయూరసారిః శిష్యః.

మత్త(మభసగ, 7.)

మైలశ్రాంతిఁ మభసగలోలి-గ్రాలఁ మత్తాఖ్యమ గనుపట్టుఁ.

శుద్ధవిరాట(మసజగ, 6.)

సక్తం మైమసజగ ప్రథా-రక్తిఁ శుద్ధవిరాట నాఁజనుఁ.

పణవము (మనయగ, 6.)

అందం మైమనయగముల్ సాంపిం-పం దప్పింపక పణవం బయ్యేఁ.

త్రిష్టుప్ఛంపూపాదం బేకౌచికాక్షరంజై

శాలినీవృత్తము(మతరగగ, 6.)

రాకాధీశాకార రాజన్య తా గా-నీకప్రాప్తిఁ శాలినీవృత్త మయ్యేఁ.

ఇంద్రనజము (తరజగగ, 8.)

ఈతాజగానిర్మితి నింద్రవజ్రా-నీతాఖ్య వర్తించు వినిర్మలాక్తిఁ.

ఉపేంద్రవజ్రము(జలేజగగ, ౮.)

ఉపేంద్రవజ్రాహ్వయ ముప్పనిం పై యుపేంద్రపుష్టా) జలేజోక్తి గాలక్.

ఉపజాతి

ఈయంద్రవజ్రాఖ్య ముపేంద్రవజ్ర-శ్రయంబు గాఁగా నుపజాతి యయ్యెన్.

తోదకము (భభభగగ, 7.)

కామితభత్రయ గాయత మైవి-శ్రామపురోదకసంజ్ఞితః శైందుక్.

రథోద్ధతము (రసరలగ, 7.)

రక్తిః బేర్చి రసరంబు పైలగం-బుక్త మైనను రథోద్ధతం బగున్.

చంద్రిక (ననరవ, 7.)

సలలితముః శంద్రికావ్హయం-బలయ ననర వాంక్ ము కృతిక్.

స్వాగతము (రసభగగ, 7)

స్వాగతంబు రసభంబు గ గా ప్తక్-సాగువిశ్వవృషసంద్రులూఢ్యా.

శ్యేని (రవరవ, 7.)

శ్యేనికై రవంబు చెప్పి డైరవం బుగానఁ జేయు తెల్ల నొప్పు నెప్పుడుక్.

వాతోన్మి (మభలెలగ, 7.)

తద్వాతోన్మిక్ మభ తంబుల్ లగముక్-సన్నిశ్రామస్థిత సంభిల్లుఁ డగక్.

జగత్తీర్థండుపాదంబు ద్వాదశాక్షరం.

భుజంగ ప్రసూతవృత్తిము (యయయయ, 8.)

భ.జంగప్రసూతంబు పాం దారు నండం

బజ్రంబుగా నయ్యయామంబు బాండవన్.

తోటకము (సససస, 9.)

సససం బయి సాసససంభృత మై-విరచించినఁ తోటకవృత్తమగున్.

వంశేస్థము (జలేజర, 8)

జతంబులం శైంది నజంబు శేఫయ్యుక్-నులింప వంశస్థ మనుక్రిమక్రియక్.

ఇంద్రవంశము (లేలేజర, 8.)

ఈతాబరాకల్పన నింద్రవంశకా-ఖ్యాతాఖ్య మయ్యెన్. బరగంజిభైరవా.

తోదకము (నడజయ, 8)

సలలిత మైననజాయగణంబుల్-విలిసితతోదకవృత్తముఁ జెప్పన్.

ద్రుతవిలంబితము(నభభర,7.)

ద్రుతవిలంబితరూపితవృత్తిచేత్-బ్రతతమయ్యై నభరగణంబులన్.

స్రగ్వీణి(రరరర,7.)

స్ఫారితంబైయకూపారరశ్రేణియో-సార మై స్రగ్వీణీచారువృత్తం బగున్.

జలధరమాల(మధసమ,9.)

మాద్యత్ప్రితిం జలధరమాలాభిఖ్యం-బ్రహ్మేతింతున్ మధసమధద్రవ్యాప్తిన్.

ప్రమితాక్షరము(సజసన,9.)

అమలక్రియాప్తిః బ్రమితాక్షర మై-యమరుకసయస్థసయంబ్రిత మే.

విశ్వదేవి(మమయయ,8)

మాయావర్ణం బాప్సం గ్రమన్యాసవృత్తిన్

జేయున్ భూభృద్విక్రాంతిచే విశ్వదేవిన్

క. అకలంకయతిచ్చందో-ధితార మిది దీనినెఱిగి తెలియఁగవలయున్.

బ్రకటింతు విపులవృత్త-ప్రకరముఁ బ్రస్తారసరణిరచనీయంబున్.

కా. ఛందశ్చాస్త్రవివక్ష సత్కృతిపరిష్కార క్రియాదక్ష స్వ

చ్చందక్రీడమరుప్రతాప కరుణాసంపన్న సల్లాప ని

ష్టపదా నందితసాధులోక భువనప్రఖ్యాతసుశ్లోక స

ద్వంద్వకారుక్షితిపాల పాలనకళాధారయై హోయస్త్విహ.

రాజేంద్రచరిత్రద్వయ-రాజద్విజ యేందిరాభిరా మైవైర్యా

రాజాన్వవామవర్యా-రాజీవ కంబసూర్య రసికాచార్యా.

మూలీని

రథసరణ విశంకా రాజనాచాయణాంకా

సభయతిపుశరణ్యా శశ్వ దాసన్నపుణ్యా

సభికహితపదార్థా సర్వలోకాశ్రయానా

విధి వివిధనాథా వీరలక్ష్మీ సనాథా.

గన్యము

ఇతి శ్రీమదుమారమణ చరణారవిందివందన గోవిందామాత్యనందన

వివిధబుధవిధేయ విన్నకోటపెద్దయనామధేయ విరచితంబైన

కావ్యాలంకారచూడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబు

నంను ఛందో గణ వల ప్రాస ఛందోధ

కార లక్షణ సముద్దేశం బన్నది

సప్త మోల్లాసము.

14

౧౮. శక్వరీచ్ఛందఃపాదంబు చతుర్థశాక్షరంబు

అందు వసంతతిలకవృత్తము—(త-భ-జ-జ-గ-గ-౮ యతి.)
సాపించిన దభజంబు నర్కుక విశ్వత్పా వసంతతిలకంబు గానియుక్తి.

అపరాజితవృత్తము—(న-న-ర-న-ల-గ-౯ యతి.)

ననరసలగముల్ దనర్చిన సక్కులిం-కనరగ నపరాజితంబు కవిస్తుతి.

వనమయూరము—(భ-జ-న-న-గ-౯ యతి.)

నందయతితో భజననవజగం లిం-సాంది చదువ న్వనమయూర మగుధృతి.

సుందరము—(భ-భ-ర-న-ల-౯ యతి.)

భాకసంబులు నొప్పు పద్మజవశ్రుం-బారగ గుందరవృత్తమై బుధవర్ణమై.

ప్రహరణకలితము—(న-న-భ-న-ల-౯ యతి.)

ప్రహరణకలితంబయి ననభనవత్-బహువిధయతుల బ్రహ్మ తెలు పడదు.

భూనుతము—(ర-న-న-భ-గ-౯ యతి.)

అందమై రననభతి నంది గగంబుల్-సాందఃగాఁ బరగతిగని భూనుతమయ్యు.

౧౯. అతిశక్వరీచ్ఛందఃపాదంబు పంచదశాక్షరంబు

అందు మణిగణనికరవృత్తము—(న-న-న-న-౮ యతి.)

చరసతి నననన సగణము లెవగం-గరియతి గని మణిగణనికర మగు.

మాలినీవృత్తము—(న-న-మ-య-య-౮ యతి.)

కరతివిరతి నామక్రాంతయాయుక్తితోడ

మరగి రియగఁ జెప్ప న్మాలినీవృత్తమయ్యు.

సుకేసరము—(న-జ-భ-జ-ర-౯ యతి.)

నజభజరీఫలం గదియ నచ్చి దిగ్యతి-గుజనమతి స్సుకేసరము నోభితంబగు.

మణిభూషణము—(ర-న-భ-భ-ర-౯ యతి.)

విశ్వభూష మణిభూషణవృత్త మనంజను-శక్వరు కరనభారదిశాయతిగూడిన.

మనోజ్ఞము—(న-జ-జ-భ-ర ౯ యతి.)

విరుస మనోజ్ఞ మనంగ నచ్చు నజాభర-స్థిరగతి బంకజభూయతి బ్రతిపన్నమై.

౧౦. అష్టిచ్ఛందఃపాదంబు షోడశాక్షరంబు

అందు బద్ధకవృత్తము—(న-భ-జ-జ-జ-గ-౧౧ యతి.)

నభజబద్ధయగకార సనాకన విక్రతిం - బ్రభవమై పరగ సక్కులి బద్ధకవృత్తమై

ప్రియకాంతావృత్తము—(న-య-న-య-న-గ-౧౦ యతి.)

వయనయయుక్తిం దిగదగదంబు గురువందు

నియతిము ద్విస్వక్రమమును నియం ద్రియకాంతక.

చంద్రశ్రీ—(య-మ-న-న-ర-గ-౧౧ యతి.)

అసుంజంద్రశ్రీ బాహువిరహతాయ తమైనం

బ్రహ్మధంబై యొప్పు యమవసర బద్ధాగ్రాహిక.

మేదిని—(న-జ-భ-జ-ర-గ-౧౦ యతి.)

నజభజరేఫగంబునఁ దనర్చు మేదినివృత్తజనకి మూలమై దిగుదికన్ధ ద్విశ్రుంబై.

౧౭. అత్యష్టిచ్చందఃపాదంబు నస్తదశాక్షరంబు

అందు శిఖరిణీవృత్తము—(య-మ-న-న-భ-లగ-౧౨ యతి.)

వివస్వద్విక్రాంతిన్యమనసభవావమ్కృతగతిం

గదిశ్రేణీరక్తిక శిఖరిణీయనంగాఁ దగుఁ బ్రళక.

వృధివీవృత్తము—(జ-న-జ-న-య-వ-౧౨ యతి.)

జనంబులు జనంబులఁ యమనిష్ఠ క్రయంబులై

సాసంగఁ బృథివీసమాఖ్యయగుఁ బూషవిక్రాంతిత్వక.

హరిణి—(న-న-మ-ర-న-వ-౧౧ యతి.)

హరిణి యశువృత్తం బయ్యోక శంకరాత్త యతిప్రళక

పరిసపమరేఫాకాంతోపేత సల్లగంబులక.

మందాక్రాంతము—(మ-భ-న-త-త-గ-౧౧ యతి.)

పాంచంబంబై మధనతిగా భూషితంబై తనర్పక

మందాక్రాంతాహ్వాయమగు శివామంబిక్రాంతిచేతక.

త్వరితపదగతి—(న-న-న-న-న-గ-౧౧ యతి.)

త్వరితపదగతి యనఁగఁ దగునవనాగా-విరచితయు దశిమయతి విలసిలయు నైవక.

నర్కుటము—(న-జ-భ-జ-జ-వ-౧౦ యతి.)

నజభజమత్ జనంబులఁ దనర్చిన నర్కుటక-ప్రజననమొప్పు దిగ్గతినికాజప్తలాభిశిశి.

౮. ధృతిచ్చందఃపాదం బష్టాదశాక్షరంబు [యతి.]

అందుఁ గునుమితలతావేల్లితావృత్తము—(మ-త-న-య-య-య-౧౧

స్వశ్రేయస్సిద్ధిక మరనయయయ్యాప్తిచేఁ జర్మవాసో

విక్రామం బొప్పం గునుమితలతావేల్లితావృత్తయ్యోక.

మత్తకోకిలవృత్తము—(ర-స-జ-జ-భ-ర-౧౦ యతి.)

మత్తకోకిలవృత్త మై దశమప్రవర్తిత విశ్రమా

యత్తమై రసబాధకేఫల నష్టమై కడు నొప్పుగున్.

౧౯. అతిస్థితిచ్ఛందఃపాదం బేకోనవింశత్యక్షరంబు

అందు శాస్త్రాలవిక్రీడితవృత్తము—(మ-స-జ-స-త-త-౧-౧౨ యతి.)

సంబంధించి దినేతవిశ్రమముతో శాస్త్రాలవిక్రీడితా

ఖ్యంబయ్యెన్ మసజంబులన్ సరళగాయత్రంబులై యుండినన్

మేఘవిస్ఫూర్ణితవృత్తము—(య-మ-న-స-ర-ర-౧-౧౨ యతి.)

మృదున్యస్తార్థంబై దినకరయతి నేఘవిస్ఫూర్ణితాఖ్యం

బుద్ధాత్మిన్ శేర్పున్ యమనసర రహిత గప్రాప్తిచేతన్.

చంద్రదళశ—(ర-స-స-త-జ-జ-౧-౧౦ యతి.)

వృత్తరీతి రసాతజజ్జగ్రాయత్త గకారనదూధిచే

సక్త దిగ్విరమంబున నొప్పుం జంద్రకళాహ్వాయమై ధరన్.

తరలము (ఘ్రవకోకిల)—(న-భ-ర-స-జ-జ-౧-౧౧ యతి.)

నభరసంబులు జాగవర్ణము నచ్చి యీశ్వరవిశ్రమ

ప్రభవమై తరలం బనంజను రాజనంతశిఖామణి!

భూతిలకము—(భ-భ-ర-స-జ-జ-౧-౧౧ యతి.)

భూతిలకం బగు భారసంబులఁ గొంది జాగము లుండినన్

భూతిపతిస్ఫుట విశ్రమంబున భూప చిత్వనకేశ్వరా!

౨౦. కృతిస్థందఃపాదంబు వింశత్యక్షరంబు

అందు మత్తేభవిక్రీడితవృత్తము—(న-భ-ర-స-మ-య-వ-౧౩ యతి.)

మనమరం బగునూట విశ్రమముగా మత్తేభవిక్రీడితా

హ్వనమయ్యెన్ సభరంబు లన్వ సయనన్యాసంబులం జెప్పినన్.

ఉత్పలమాలావృత్తము—(భ-ర-స భ-భ-ర-ల౧-౯ యతి.)

పద్మజయ్యగ్న్యో భరనభారలగంబులఁ జెంది సన్మః

పద్మవికాసహేతునగు పద్మము మత్పలమాలయం డ్రెలన్.

అంబురుహము—(భ-భ-భ-భ-ర-స-వ-౧౨ యతి.)

భావభరంబులపై సభలొందుచు భానువిశ్రమయుక్తమై

యాభువి నంబురుహంబనఁగాఁ జను నందునంతనృపాగ్రణి.

ఖచరస్తుతము—(న-భ-భ-మ-న-న-న-౧౧ యతి.)

నభభమత్ మసంబు లగాపి న్నాగవిభూషణయ్యగ్యుతి

శుభవమై ఖచరస్తుత మొప్పు న్నోచుకులార్జ నచంద్రమా.

౨౧. ప్రకృతిచ్ఛందఃపాదం బేకవిశత్త్యక్షరంబు

అందు స్రగ్ధరావృత్తిము—(మ-ర-భ-న-య-య-య-౭-౭ యతులు.)

త్వాభ్యుక్తాభ్యుత్పత్తిస్త్రిపురభసయయమాత్రమై యాదిమాద్య

త్వాభ్యుత్పత్తిః వత్సేత్వరవృత్తిపరాస్రగ్ధరావృత్తి మయ్యోగ్.

చంపకమాలాన్మృతము—(న-జ-భ-జ జ-జ-ర-౧౦ యతి.)

నజభజజరవగ్గము దనర్చి దికాయతి నగ్గ యుక్తమై

యు-గతిః తెది సత్కవుల కింపుగః జంపకమాల న్మో-నమా.

లాటివిటము—(స-స-స-స-మ-త-య-౧౨ యతి.)

సససా మతియంబులు న్నానుయతి న్నాకంపై లాటివిటన్మృతిం

నానకం దెసంగుఁ విరచించిన విశ్వేశా, చాకుక్యక్షిరిపాల!

నసమంజరి—(న-జ-జ-జ-జ-భ-ర-౧౩ యతి.)

తివర నజజజభాగ్గకార ముత్తెరియొదలియ్యగ్యుతి

విసుతి మగు న్వనమంజరినాఁ దగున్మృతి మింపెసలారంగుఁ.

మణిమాల—(స-జ-స-జ-స-జ-స-౧౦ యతి.)

నరుసన్ సజత్రితయము స్ఫురిసక్త సగణంబుతోడ నొనరం

బరంగుఁ దిగంతవిరతిం బ్రధానపరమై నగుక్యమదనా!

౨౨. ఆకృతిచ్ఛందఃపాదంబు ద్వావిశత్త్యక్షరంబు

అందు మహాస్రగ్ధరావృత్తిము—(స-త-త-న-స-ర-ర-గ-౮-౭ యతులు.)

సకలశ్రీవిశ్వ భూపా సతతనసరరా సక్తమై యగ్రగాపిం

బ్రకటింపన్ చింతింపైల ప్రమరయతి మహాస్రగ్ధరావృత్తి మయ్యోగ్.

భద్రదీప్తివృత్తిము—(భ-ర-స-ర-స-ర-స-గ-౧౧ యతి.)

భాదీనత్రయంబు నురు యుక్తమై గిరిశివశ్రీమప్రకటమై

మేదిని నొప్పు భద్రదీప్తి నందు మేరునగధీర విశ్వనృపతి.

మానిని—(భ-భ-భ-భ-భ-భ-భ-గ-౬-౬-౬ యతులు.)

కామిని సప్తభకారము లాల గకారమునై పరి కర్మితమై

సేమముగావడి నిర్మింపఁ జెక్కులు నిర్మింప మానిని నిక్కమగున్.

తురగవర్ణిత—(న-న-న-న-న-జ-జ-గ-౧౪ యతి.)

మొలయు ననననజజగములను మేలుగా రచియించినా

పలు మనుయతి వలనను దురగవర్ణితంబను వృత్తమై.

౨౩. వికృతిచ్చందఃపాదంబు త్రయోవింశత్యక్షరంబు

అందశ్వలలితవృత్తము—(న-జ-భ-జ-భ-జ-భ-౧౫-౧౨ యతి.)

నజభజము ల్భజంబులకు నచ్చి భస్మలయ క్తమై రవియతి

బ్రజనితిమైన నశ్వలలితంబు రాజకులదీప భజనమతా.

కవిరాజవిరాజివృత్తము—(న-జ-జ-జ-జ-జ-వ-౮-౭-౭ యతులు.)

కలయగ నేకనకారమను క్త జకారవకారనికాయనిర

గ్గళగతిచే నలరం గవిరాజవిరాజివృత్తము రమ్యమనుకా.

౨౪. సంకృతిచ్చందఃపాదంబు చతుర్వింశత్యక్షరంబు

అందు సరసిజవృత్తము—(మ-త-య-న-న-న-న-న-౧౦-౯ యతులు.)

చాతుక్యశ్చపాలవరేణ్య శ్రయమయిననననయయననననన

చాలై యింపై వ్రాలఁ దివర్చిత సరసిజమను నిలఁజవులకుఁ గురుతై.

క్రొంచపదవృత్తము—(భ-మ-స-భ-న-న-న-య-౧౦-౮ యతి.)

ప్రాంచితతేజఃకుంచితస్త రీధమనభనననయపరిచితితి

అంచితమయ్యం గ్రొంచపదాఖ్యం బనుగతహరిదిభయని నభిన్నతి

౨౫. అభికృతిచ్చందఃపాదంబు పంచవింశత్యక్షరంబు

అందు సింధురవృత్తము—(న-న-న-న-న-భ-భ-భ-గ-౧౬ యతి.)

క్రమమున నననన సభభభగగగ క్రాందినివాధిపవిత్రమై

ప్రమదధరసలయభరితివిరచనక బంధురసింధురవృత్తమనుకా.

భాస్కరవిలసితవృత్తము—(భ-న-జ-య-భ-న-న-సగ-౧౨ యతి.)

సారసహితయతి సంగతవృత్తి స్సంచితధనజయధనసగంబు

పారసకులజలరాశిమృగాంతా, భాస్కరవిలసిత మనవిలసిల్లుకా.

౨౬. ఉత్కృతిచ్చందఃపాదంబు షడ్వింశత్యక్షరంబు

భుజంగవిజృంభితవృత్తము—(మ-మ-త-న-న-న-ర-స-వ-౭-౧౦)

ధీవైదగ్ధ్యక్రిత్రాంతాదిగభద్రమపవరితిక భుజంగవిజృంభితం

వైవిక్రాయత్ వైవాటం తెన్నగుమమతననరస హరియై లగనయతికా.

మంగళమహాశ్రీవృత్తము—(భ-జ-స-స-భ-జ-స-స-గ-గ-ర-ర యతి.)

శ్రీనిలయవిశ్వవృత్తశేఖరకృతస్తుతిపతికరణమంగళమహాశ్రీ

నా నెగడు సద్భజనంబులతుడక భజనంబులు గగంబును దనర్పక.

క. క్రమమున నిరువదియాత్రయమరిన ఛందంబులందు నందంబులుగా
సముచిత సమవృత్తంబుల-సమకూర్చితి నెఱుంగవలయుఁ జతురులు మఱియుక.

క. ఆలాగు గాక యుదుర-నూలావృత్తములు నాఁగ మంజులతాలా
వాలములు నధికవర్ణవి-కాలమ్ములు నగునుఁ బరఁగుఁ జతురుల కెల్లక.

అందుఁ జత్వారింశన్నాత్రాగర్భితపాదంబు త్రింశదక్షరంబు

లయగ్రాహి—(భ-జ-స-స-భ-జ-స-స-భ-య-ర-ర పైఁబ్రాసయతి)

పందినయతిక భజనంబులఁ నునగ్గజన-నంబులభయంబులకదంబము లయగ్రా
హిం జెనుపునం బుగనుతిం బరిఁగుఁగొననికు-యంబకము పాదముల నింబడదుమానక.

అట్ల చత్వారింశన్నాత్రాగర్భితపాదంబు చతుస్త్రింశదక్షరంబు

లయవిభాతియనువృత్తిము—(స-స-స-స-స-స-స-స-స-స-స-గ)

ననననననాక తిలననననసగంబుల వి-లసితశరపాదములఁబొసఁగునల్లవ్రాలం
బ్రసరితములై యలరుఁ బసలయవిభాతియన-రసిపలకువీసులకు నొసఁగుఁజవురింపై.

అట్ల చత్వారింశన్నాత్రాగర్భితపాదంబు సత్త్రింశదక్షరంబు

లయహారి యనువృత్తము—(స-స-స-స-స-స-స-స-స-స-స-స-స-గ)

౧౦ పైఁబ్రాసయతి.)

పదునొకఁడు నగఁగములఁ బొంది సగఁగము గురువు

మృదులపదిరచినఁ బిఱి యొదని మిరివ్రాలక

ముదమొసఁగు సభల నని చతువుదుగు కవియలు

హృదయములఁ జతురత్తులుగనుగ లయహారిక.

అట్ల చత్వారింశన్నాత్రాగర్భితపాదంబు చతుస్త్రింశదక్షరంబు

త్రిభంగియనువృత్తిము—(స-స-స-స-స-స-స-స-భ-మ-స-గ.)

లలితననననములు ససభములు నతిసన యుక్తిఁ-జరింపం బ్రసరింపం బాటివహింపం
తెలుపుగ నెకలి నిలంపఁ గడగునెడఁ బలయుఁ ద్రిభంగి-సురక్తిం బదభక్తిం బ్రాసనియు

మఱియు ననియతపాదంబు - దంషకము

కృతినాది నసహంబు లొండెం దకారంబు లొండెం బ్రకల్పించి యుమిందనెల్లం దకార ప్రధానంబు గుర్వంతమై క్రాల నిచ్చానుమాపావధిం చేర్చి నిర్మించుచో మించి తత్తద్గణవ్రాతమున్ పృత్యనుప్రాసధుర్యంబులై యర్థవర్యంబులై మోదితార్యంబులై సాధుసారస్యహార్యంబులై రీత్యలంకారవంతంబులై పుష్టిమంతులై యింపు లంతంత కింపాఱఁ గల్పింపఁగా దంషకంబు న్న మన్మండలం బయ్యె రాజేంద్రకోటిరక్షాటికటి సృత్యదాజ్ఞాగ్రహణీక్య విశ్వేశ్వరా విశ్వవిశ్వంభరా ధీశ్వరా.

మఱియు నీవృత్తములు స్వస్థానార్థసమవృత్తములుఁ బరస్థానార్థ సమవృత్తంబులు నన రెండు తెలుగు లయ్యె నది యెట్లుననః

- క. ఛందోవృత్తింబుల సమ-సందర్భము లీడుపడఁగ సమచిత్రనికల
చ్యందఃపాదంబుల సర-విం దప్పక యుభయరూప వృత్తము లయ్యెన్. ౪
- గ. స్వస్థానార్థసమములుఁ బరస్థానార్థసమములును రచనలచే న
గనూలత నిర్మదఱఁగై - సుసిగ్ధవృత్తములఁ గృతుల సాంపుల నింపున్. ౫
- గ. మొదలిపాదంబు చూడఁబడుచియు నిగుపఁ-దద్విరీతుచతుర్థపాదములు నట్లు
సమకవిధంబులైన వృత్తములఁ జెప్ప-స్వపదబాధార్థసమవృత్త సంజ్ఞ నివయు. ౬

నారీపుత్రవృత్తము

రానోదారశ్రీమతా గానియుక్తిం-గానంగఁదాశస్థ గగప్రసక్తిన్
మానై చాకుక్యమనూపాలరహ్య-స్థానంగునారీపుత్ర సంజ్ఞ మయ్యెన్. ౭

రతిప్రియవృత్తము

భాగ్యశ్రీమనజరగంబులుండఁగాఁ ద-దగతంబులై నిభసజగంబు లొండఁగా
వీతాఘప్రముదితవిశ్వ విశ్వభూపా-శృతిం దలంప నిది రతిప్రియం బగున్. ౮

అశిశప్రతాపవృత్తము

సజసాగతావలిఁ బ్రసన్ననభా, గ్రజరపంక్తి వభిరామరూపమై
యజశప్రతాపచేలువారుఁ గృతి,న్విజయచక్రమా విశ్వభూవరా. ౯

౧. నలయుఁధందంబు పాదంబుఁ దొలుతనిలిపి-యాలఁధందంబుపాదంబు నొల నిలిపి
యొలి నెడవెట్టి యీగరి నోవరఁ జెప్ప-చెనఁ బరస్థానసమకార్థవృత్త మయ్యె. ౧౦

అందుమనోహరవృత్తము

చాకుక్యస్థపాల తిజావములం, గలయన్నసపాపరికల్పితమై
మేలూపుఁగ, జెప్పిన మేదినినో,నిలసిల్లు మనోహరవృత్తమనన్.

కోమలవృత్తము

సలలితరీతి నజాయగణంబుల్, చతుర్భుజాప జగదసజ్జగసిరిన్
మలయుచు నరసమరతచేత, స్వేలుంగఁ గోమల మనువృత్త మొప్పునున్.

౧౧

క. ఏకచ్ఛందోన్మృతా-నీకంబులు రెండురెండు నిలుపుదు రిష్ట
కోకార్థంబుల నోరి వివేకులు స్వస్థానివిషమవృత్తింబులకున్.

౧౨

అందు అంగబాస్త్రమనువృత్తము

దానబశేంద్రోదారభమంబుల్, పూనిసగాఁ ప్పిం బొంపిరినోనన్
బానార న్మనజంబు గన్పితం-పై నీపంజరు నంగ బాస్త్ర మై.

౧౩

వారాంగియనువృత్తము

చతుర్భుజాపజతిజత్ గగంబుల్-చెలంగి యగ్ధంబునఁ జెంది రీతిం
గ్రాలంగఁ దాయ త్రిజగానియుక్తి-మేలయ్యె వారాంగి సమాహితాభ్యున్.

౧౪

నదీప్రసూప మనువృత్తము

భారిరమల్మాగిఁ బ్రాగుఁజేతింబులై-నరించుచుండంజతనస్థరేఫలం
బరత్రిపాదంబులఁ బర్యునోప్యగన్-తిరంబుగా మూలం నదీప్రసూపమై

౧౫

క. అందముగ నుపక్రాంత-స్థంబుపాదంబు లౌల నాగెనునెకఁ
చ్ఛంబుపాదంబులతో-నందఁ బరస్థానివిషమమనువృత్తి ముగియున్.

౧౬

అందు శ్రీరమణమనువృత్తము

అరభమవ్యాచు త్రసగవ్యా-పారము నాదిమపాదము నెంపన్
బాదుభిభాగగసంగతిచేతన్-శ్రీరమణంబని చెప్పిరి మూలకున్.

౧౭

శరభక్రీడావృత్తము

చతుర్భుజాపారాయణసరగవ్యాప్తిపాద్య
ద్వితీయాంత్యాంఘ్రిప్రస్తుతిగతి నరిపుప్తమైనన్
ఖ్యాతాసక్తి మధనయచు తృతీయాంఘ్రినోప్యన్
బ్రతిప్రేమాప్తిం బరంగి శరభక్రీడ యయ్యున్.

౧౮

సర్వసరస్థానివిషమవృత్తింబులలో వీణారచనయనువృత్తము

చాణక్యవయజ్ఞాలయస్థగంబుల్-వీణారచనకొందు భువిందసనానంబుల్
శ్రేణిందజననితభసనీవితి నియతి-రాణులనెలపై భస నజరంబు లోరిగన్.

౧౯

క. ఛందః ప్రస్తారక్రమ-సంరచ్యంతఁజైన నృత్యసంఘములో నో
ప్పందము లగుపాదంబుల-భౌంధంపగ విషమవృత్తశ్రుజము లడరున్.

౨౦

ఇది వివిధవిషయవృత్తలక్షణము

- క. మాత్రాగణరచనలకుం-బ్రాత్రములై నెగడి యంద్రభాషకవితా
మిత్రములై రసభావా-మిత్రములౌ బాతు లెఱుంగ నుంచిన కృతులక. ౨౧
- క. అందును గందంబులు నా-నందంబులు భజనలగగాఖ్యుల చే నా
నిం దగు నెఱుంగం బ్రాసము-మందుగ నిడి మాఁడు నైదు మూఁడున్నెదుక. ౨౨
- క. అదిమవర్ణము పలి నడు-పై దొరకినఁ గులువయైన నట్టుల త త్ర
త్పాదముల నిలుపందగు-గాఁటిగాఁ జెప్పఁదిలఁచు కందంబులకుక. ౨౩
- క. నిడుదలగు పాదములకుహ-పడి వాలనగణము మొదల వెలయు నిలుప న
క్రొడలను గురువును మూఁడుప-యొడి నలఱులొన నొకటి నిత జెడఁగఁడయక. ౨౪
- క. ఇందుపుర బాణనగముల-కందువ జగఁబంబు నిలుపఁగాఁ గా దెపుడుం
గందములకు నాత్మ్యాదుల-చిందిం బధికంబు నానిఁ జనుఁ జెలియంక. ౨౫
- క. కందము నర్థంబులతుద-నందినగురు వుడుపఁ బ్రేమ యగు వాఱునఁ
జెందిన జగణము లత్యయఁ-బొందిన నఁ గూర్మయనఁగఁ బొనఁగుంకృతులక. ౨౬
- క. క్రమమునఁ బథ్యార్థార్థము-లమరం గా వీడుపడిన నది గాథాభే
దముగాఁగం బరఁగు ప్రపం-చము లెనుఁగునఁ జెప్పరంఁదు నితురులు కృతులక. ౨౭

నీనంద్యలక్షణము

- క. భావరసాలంకార-ప్రావిర్భూతాంధ్రకావ్యఫణితులకును ర
మ్యావాలము లనునీసగ-కావరిలక్షణము లెఱుంగనగుఁ జెరుదులకుక. ౨౮
- క. నలనగపలభరలిగణ-బులు ననపంబులును ననఁగఁ బొలుపగు నీసం
బులు గీతులు వానఁగదా-యలవెఱుపఁగవలయుఁ గృతుల కందం బరయక. ౨౯
- క. ఒకగురువు రెండులఘువులు-నకలంకర సమమ కాన పానములు ఏమలో
నొకఁడొకఁడు వీడుపడుచుక-వికటింపక చెల్లు నొక్కవృత్తము లెక్కక. ౩౦
- క. అమరంగ విషమనీసము-సమనీసము లనఁగ రెండుచందము లందుక
బ్రమితమును విషమనీస-క్రమ మెఱుంగఁగవలయుఁ జతురకవిజనములకుక. ౩౧
- గీ. పాగణనగణంబు లేడు గుర్యంతమగుచు-విస్తరిల్లి నుత్సాహవృత్తముయ్యె
దీనికుద గీతియొకఁడు సంధింప విషమ-నీస మిత్తెఱఁగఁబుఁట చెలువుమరికి ౩౨
- ఉత్సాహము. ఓసరించుఁ బజ్జ లజ్జ లజ్జగించు రాసలక
వేసరించు గర్వపర్యవేషధూషితారులక
వాసనానుకార వీరవర్గ విశ్వధూప నీ
భానురానీధేనుకానుభావ మాహనంబులక. ౩౩

విషమనీనపద్యలక్షణము

- గీ. నడి దస్వర బ్రాసవైభవం బలరాగ-నిట్ల గణనిరూఢి నెనకమనఁగఁ
గీర్తితాతిమధురగీతియుఁ బైగల్ల-వదను విషమనీనపంద్రు కృతుల. ౩౪

సమనీనపద్యలక్షణము

- గీ. వెలయుసమనీనములు పంచవిధములయ్యె-వరయ నవకలిసీపాహ్వయంబుఁబ్రాస
నీస మక్కిలిప్రాసనీసాభ్యనీస-ము విడిచిస మక్కిలివిడిచీసమును ననంగ. ౩౫
- క. తనపాదంబున నాలుగు-మువసిచి మైగీతిపాదములు రెండును గా
నినుమాఁడై నీసముఁకు-జను నడుగులు వ్రాలు పల్లు పరి యిన్నిటికిన్. ౩౬

ఆవకలి నీనము

- క. ఆలవడినీసము పాదము-నలుగునుకలు చేసి మూలు నల నామగణం
బుల రెంటి రెంటి నిడి య-వ్యతిరునుక నహంబు రిడఁగలయు న్వరుపక. ౩౭
- నీ. నామంబుచే దుల్యభూమిశ్చరులు దనతో నెఱుఁగెఱియె నత్తాదుమండ్రి
దానంబుచే నితిమానిమానవి నాగు-లేర్పడి నక్కఱు దిర్బుమండ్రి
భేదంబుచేతి దుర్మోచనుహీతులం దింద సంక్షిప్తతి నొందుమండ్రి
చండంబుచేత నుద్దండమాండలికులార్జునక్రి మూడల మోచియుండ్రి
తల్పవసుర క్తిఁ జాతుకృత్యవిశ్వవిభుఁడు-నారి ననుమలి లీలమై నేలునినునుఁ
జెప్ప నవకలిచీస మిట్లాప్యనంద్రు-గ్రాచి కావ్యకళాచేసు లైనకవులు. ౩౮

ప్రాసనీనము

- క. నీసమునకు నాణగులఁగ్రాసము రిడి యూరి సర్వపరిమండములకై
భాసురముగ వల్ల బవిడ-జేసిన వది కృతులఁ బ్రాసనీసంబయ్యెన్. ౩౯
- నీ. చక్రవాళాచల చంద్రకాంతములకు సంకతాద్ధృత్వంబు జరపి జరపి
చక్రీతలోకపంసరగురుసంతససంబుల వడిఁ బాఱఁ జదిపి నదిపి
తక్రభతంకరతంకరాచలతతి చాడుదీధికులపైఁ జాఁగిచాఁగి
చక్రప్రసీకుఁసాంద్రచందనరస చర్చలపైఁ గేరి పలిపి పలిపి
చక్రమప్రతాపవిశ్రుతిమూర్తియై-చిత్వేభూమివిభువిచిత్రగీర్తి
ప్రక్రమప్రపక్తిఁ బ్రసరించు నని చెప్పఁ-ప్రాసనీస మనఁగఁ బరఁగు నెందు. ౪౦

అక్కిలి ప్రాసనీనము

- క. తుదిగీతి నాలుగడుగులు-మలక ప్రాసంబు నిలిపి పల్లింపారం
గదిరిన గదురకయున్న-న్నది యక్కిలిప్రాసనీస మనఁగాఁ బరఁగుక. ౪౧

పీ. క్రమయ్య క్తి విద్యల కందువ లెఱుగుమఁ గవులనే ర్పారసి గారవించి
సమరసంక్రీడనక్షమసుభటాటోప సంచారమలకు మత్స్యహమూఁది
నమితాహితక్షమానాగులరాజ్యంబు నానాఁటి కొనర నున్నతముచేసి
ప్రముదితారారుల భంజించి వేలుపుం బడఁతుల కింపాకువతులఁ జేసి
విమలకీర్తుల దిక్కులు విప్పనేర్చు-శమితవిమతుండు విశ్వేశనక్రత్తి
సముచితంబుగ నని చాల సన్నుతింప-నమరు నక్కిలిప్రాససీసాహ్యయంబు. ౪౨

వడినీసము

క. ఏపాదమునకు నేనడియఁపాదంపంగఁబడియె నది ఖండములం
బ్రాపింపఁ జెప్పఁగ ఎరిని-మాపిరిసీసంబు నాఁగ గూఢికినెక్కుఁ. ౪౩

నీ గ్రహదంష్ట్ర సోఁకని గ్రహరాజు ప్రియమఁ కనెంబు నేర్పినకల్పభూజ
మలరుఁదూపులు శేల నంటని కంఠద్వందముచే నింకని యంబురాశి
కన్నులు పెక్కులు గల్గియుండ్రుండు కఱకేది వెంకనికనకనగము
తనువై త్రాలెడుధర్మదేవగొఱుఁ దాల్చినరాజవిద్యావిగూఠి
నయదిగుండు రాజనారాయణుఁడు విశ్వ-నాగుఁ డెందు నెల్ల నములు నేయ
ఎరుస నిల్లు కృతుల నలిసీస మన నొప్పు-చెడుచి వైధివాలనా మును. ౪౪

అక్కిలివడినీసము

గీ. నీసఖండంబు నల్లిట్లు చేప్పి గీరి-ఖండవారి రెంటి కొక్కఁడఁగా నొనర్చు
నదియ యక్కిలివడినీసమండ్రు కృగుల-లత్యములు మాచి యెఱుఁగుఁ డీలాగు లెల్ల.

క. నీసములకు గీతులకుం-బ్రాసములును నట్లఁ గలయఁబడి కవిరల ను
దాహిల్లఁ నెందు నియమ-వ్యాసక్తియూ గలఁగుఁ జెప్పచలసివోలె. ౪౫

గీతిభేదములు

గీ. ప్రసరినాఁ బ్రసన్న పదినాఁగ గీతుల-నీసములను రెండు చేయుఁ నుదల
నాటవెలది యనఁగఁ జేటగీతి యనంగ-నానిపేర్లు వేఱ నలయుఁ జెలియ. ౪౬

ఆ. మూడునగఁహగములరెండువలనామ-కములు హగఁగంపంకంబుఁ గూర్చు
నాటవెలది యెఱుగు లంబునిధులపట్ల-వ్రాలు నెట్లఁ జెంది వెఱలెనేని. ౪౭

గీ. నగఁగముక్తండు మఱివలనామకములు-రెండు నగఁంబులును నుద రెండునాలు
గడుగులును చేటగీతికి నట్టివిరలి-వలయు నెఱివ వ్రాలెన వరుస నిలుప. ౪౮

మేలనగీతి

గలము రెండునగములును గలసి ప్రాస మొఱయు
 జెలువు దోప నెత్తుగీతి వెలయుఁ గృతులయందు
 నోలి నగణ మొండె హగణ మొండె నేడుచేసి
 నాలుగడుగులందు నిలిపి నరువుదోప విరలి
 నాలి పంసమస్థ యగుచు నచ్చెనేని యుప్పు
 మేలనాభిధాన మైన మేలుగీతి కృతుల.

౪౯

తరువోజ

నలనామకంబులునగణాంశములుగ నాలుగంఘ్రులయందు నాలుగఁగూర్చి
 నకులు మూడెవలను వరుసతో నెల్పుచులయు మూడెవగణవర్గంబు మొదల
 నిలుపంగ నివ్విధి నిర్మించి విశ్వ నృపతికి నిచ్చిన నింపుసాంపాదఁ
 గలకొని తఁగఁ బ్రాణు సంపెత్తివోటఁ దగుణులచే సాంపుననరుఁ దగ్వోజ,

౫౧

ఇంద్రాదిగణలక్షణము

గీ. ఓరి రెండు మూడు నాలుగు గురువుల-పై నగము లినసురాధి పేంగు
 గణము లక్షతోపకరణంబు లవి యూని-లఘుగణంబు మొదల లఘువునిలుప.

౫౧

సంకల్పగణములు

ఇంద్రగణములు

చంద్రగణములు

౮	౧౧౧	౮౮౮	౧౧౮౮
౧౧	౧౧౮	౧౧౮౮	౮౮౮౮
	౧౮౮	౮౮౮౮	౧౧౮౮
	౮౮౮	౧౮౮౮	౮౮౮౮
	౮౮౮	౮౮౮౮	౮౮౮౮
	౮౮౮	౮౮౮౮	౮౮౮౮
	౮౮౮	౮౮౮౮	౮౮౮౮
	౮౮౮	౮౮౮౮	౮౮౮౮

* అక్కరలక్షణము

న. ఇ తైఱిండునరవీంద్రచంద్రాఖ్యగణంబులతోన సప్తగణకల్పనీయంజై మహాక్కరంబు,
 వక్షగణకల్పనీయంజై మధ్యాక్కరంబును, బంసగణకల్పనీయంజై మధురాక్కరంబు
 ను, జరుగ్గణకల్పనీయంజై యంతరాక్కరంబును, ద్రిగణకల్పనీయంజై యబ్బాక్కరంబు
 నానక్కరవృత్తజాతంబులు పంచవిధంబులం బరఁగు నందు

౫౨

* అక్కరలక్షణము.

మహాకర్కరం బెట్టినన

వారికాత్తుండు పంచేంద్రగణములు వనబారియును గూడి వెలయుచుండు
నారయ రెండవనాలవహ్లాట్ల నర్కుండయు ననం చెనర్చుచుండఁ
గోరి యవ్వడిపంచమగణమునఁ గూడి మొదల నిలుపంగ నగు
సారమై ప్రాసపడి సత్తగణములు సాఁగ మహాకర్కర మతిశయిల్లు.

౫౩

మధ్యాకర్కరం బెట్టినన

వరుసతో జేవేంద్రనూగ్యుని జిరవుల.....
విరచించి నాలవపట్టు విశ్రాంతి నదనంబుచేసి
తరబడిఁ దప్పక చెప్పఁ దగునంద్రు మధ్యాకర్కరంబు
కరనాలభైరవుపెంపు గణమట్లమున నులియింప.

౫౪

మధురాకర్కరం బెట్టినన

తిరణివాసవత్రితయంబు ధవళభానుయుతి నొంద
నిరతి విశ్రాంతి నాలవనెలవున వింపుహుతి
సరసమధురార్థములఁ జెప్పఁ జను మధురాకర్కరంబు
ఎరుసఁ బంచగణములను నారి కృతుల వెలయు.

౫౫

అంతరాకర్కరం బెట్టినన

కమలమిత్రుండు సురరాజగణయుగంబు-కమలశ్రుతితోఁ జెంది కందళింప
నమరుఁ బ్రావర్ణ నర్థంబునతిశయిల్ల-నమల మగునంతరాకర్కర మగ్నిసంఖ్య.

౫౬

అల్పాకర్కరం బెట్టినన

గుమనాపరియోగము సోమండును-నెమకంగఁ బ్రావర్ణ నిండిహుతి
గమనీ మవిభవంబుగాంచు నెల్ల-రమణీయ మల్పాకర్కరము కృతుల.

౫౭

షట్పది

సురపతురికవురు సురపతురిద్దఱు-సురపయోగమ్మతో సోమండును
బరుచిఁ బెసఁగొననరుదుగ షట్పది-సరిఁ బ్రాసములు దనరారంగను.

౫౮

చౌపది

ధనగానలములపైని గరంబు-న్నాసఁగఁగ మూఁడెఱుఁడి విరనుంబు
బాసఁగినఁ జౌపదిఁ బొలుచు రసంబు-గననరముగఁ దగుఁగద్రప్రాసంబు.

౫౯

ప్రతిపది

ప్రతిపదికి నోకయంప్రే నిండులు నలువురు

దుష్టపరుద్దఱు నూర్పురిత్తు రొలన్యపతివ్యయాక్కులు నొల

౬౦

ద్విపది - మంజరి

శక్రత్రయంబును సవిత్వండుఁ బాదవిక్రీడితులు మృదుద్విపదికి నెపుడు

పరియుఁ బ్రాసంబును పలయు దీనికిని-పలదు ప్రాసంబుండ్రు పరుస మంజరికి, ౬౧

వట్పుత్యయములు

గీ. వచ్చిప్రస్తారసంఖ్యా నవన్దములును-నొలనుద్దిప్తులగకరణాభ్యములును

వనఁగ వట్పుత్యయము రిందుఁదనరుచాని-నెఱుఁగ నేర్పుట ఛందంబు నెఱుఁగునేర్పు

ప్రస్తారము

క. గురుపంక్తి నిలిపి మొదటను-గురువునకుం గ్రింద లఘువుఁ గొని చానిపయుగ

పరిచేసి పిఱుద గురులిడి-పరువడి లఘుంబిమైనఁ ప్రస్తారమగున్.

౬౨

సంఖ్యానము

క. గురుపంక్తి మొదల చెండిడి-పరుసను రెట్టింపఁ దుదకు వచ్చిన సంఖ్యా

పరిమాణము తచ్చందో-విరచితస్మృతములుగా విచేకింపఁదగున్.

౬౩

నన్దము

గీ. అరసి వృత్తసంఖ్య నర్థించుచో సరి-యైన లఘువు విచను మైన గురువు

గొనుచు లేసి నోకఁడుగూడి యర్థమునేయ-నవధి నన్దస్మృత మబ్బునంద్రు.

౬౪

ఉద్దిప్తము

క. పలసినవృత్తగణారిము-దల నొక్కఁడు నిలిపి కుదకుఁ దగ రెట్టింపం

గలలఘువుల పై రెక్కలు-నొలయుఁగ మతీయొక్కఁడుగూడ నుద్దిప్తమగున్.

౬౫

లగకరణము

క. ఎక్కువ యొక్కఁడుగ వృత్తపుట్టక్కరముల దొంఠిపేర్చి యట మీఁదటికై

యొక్కొక్కఁడ విడిచి యెన్నిన-రెక్కలు గురులఘువిమిత్రలిఖితగణంబున్.

౬౬

క. ఆరెక్క లన్ని యెన్నిన-నోలె లఘువులును గురువులును గలిగెడు వృ

త్తారి నవి గలయఁ గూడిన-నోలిం దద్యవృత్తసంఖ్యయును నొనఁగూడున్.

౬౭

అధ్యక్షక్రియ

క. వృత్తసంఖ్యవిడుపువడలుపురెట్టింపి-వాసనోక్కడోకడు ఎరుస పెన్న
నెన్ని యయ్యె నన్ని యెసగు నంగులు లవి-ప్రస్తరింప నినుపు పరగు విప్పు.

కా. అందంబై శ్రుతిమూలమై విలసదుద్యత్సర్వలోకాశ్రయా
నందం బై సమవృత్త మై వివిధవర్ణత్రావ్య మై సద్రస
స్యందంబై బహువిక్రమంబయి భవచ్ఛారీత్రమందోరె ని
ఛందశాస్త్రము పర్యవర్తనను విశ్వకోటిపాలాగ్రణి ౭౦

కా. కావ్యాలంకృతికల్పనక్షమకళాకల్యాణ కల్యాణాపూ
ర్ణవ్యాపారసమృద్ధ యుద్ధవివహద్రాజన్య జన్యస్థల
క్రవ్యాదావళిగీయమానవిజయప్రారంభ రంభాదిరం
తవ్యస్త్రీగుళివృత్తిగుంచరసపత్నిస్తోత్రపాత్రోపయా ౭౧

క. నిఘ్నాభిలతోభన వృత్తఘ్నమహాత్మరవిఘ్నాని రంజితజంఘా
డఘ్నానిసన్యజయ నిర్విఘ్నాదయసద గువినుత విశ్వాసనిధి. ౭౨

మాలిని

స్తుతిహినుకరజాటా చూర్తితస్వత్క్రిరీటా
ప్రతితిగుణపరీణా పంసిధారాగురీణా
సితకరమలదీపా స్థిగబద్ధప్రతాపా
సతతలసదిభ్యా సర్వలోకాశ్రయాభ్యా. ౭౩

గద్యము

ఇది శ్రీమగుమారా చరణావిందవందన గోవిందామాత్యవందన
వివిధబాధనిధేయ విన్నకోట పెద్దయనామధేయ విరచితంబైన
కావ్యాలంకారమూడములే యను నలంకారశాస్త్రంబు
నంగు ఛందోగణ శక్యభూషణ నిరూపణ వివిధవి
ప్రాస ప్రపం-లక్షణ సమస్తత్రైజాతికల్పన
వల్లభ్యయిద్యనాదిస ముద్దేశంబునం
చిత్త మోక్షాసము.

న వ మో ల్లా న ము

వ్యాకరణము

- క. శ్రీవిశ్వేశ్వర విజయ-శ్రీవిశ్రమహర్మ్యభాహుళిఖర ఋత్తోక్తి
శ్రీవిశ్వగవ్యాసీస్తుతి-శ్రీవిభ్రమరాలయప్రసిద్ధవిధూతీ! ౧
- క. భవవసుతి సూరిసుఖ-ప్రవణం బంతునట్టి యంద్రబంధురరుచిమ
త్సావితాస్పద సుగుపలుకుల - వివరించుం దెలియఁ దెక్కువిధములు జగతికి . ౨
- క. యుక్తివిశేషము కల్పం - బుక్తివిశేషంబు గాదు మోగున్మనకై నక
యుక్తివిశేషము సాధ్యం - బుక్తివిశేషం బసాధ్య మూహింపంగఁ. ౩
- మ. విలసద్భావరసాద్యలంకృతులచే విప్పాటి గీర్వాణభా
మల కల్పంబుల కన్నియించితనము ల్సంధిల్లు నాచంద మై
నలియుం బ్రాసము వలె కగ్గలములై వర్తిల్లు సత్కావ్యముం
దెలుఁ గంచుం దెవిఁ జెప్ప లేమి యుడుపం దేఁగల్గునే హం దిలఁ. ౪
- క. ధరశ్రీపర్యటికాశే - శ్వరదాక్షారామసంజ్ఞ వఱు ల్లిరింగ
కరమగుట నంద్రదేశం - బరుదారిఁ ద్రిలింగదేశ మనఁ జనుఁ గృతులఁ. ౫
- గీ. తల్లిలింగపదము తద్భవంబగుటచే - దెలుగుదేశ మనఁగఁ దేటపడియె
చెనుకఁ దెలుగుదేశమును సంక్రమించుట - బాస పంచగతులఁ బరఁగుచుండు. ౬
- గీ. తెలుగు దేశభాష తెలియుఁ బామ్యనాదోక - తెలియవలయు మించు లేటపడఁగఁ
దొడవు గాక పసిఁడిఁ దొడిగిన నొప్పునే - కనక మింట నెంత కలిగఁగనేని. ౭
- గీ. విశ్రుతులు హేమచంద్రద్రివిక్రమాదు - లానరఁ జూపిరి ప్రాకృతంబునకుఁ ద్రోవ
నంద్రభాషయుఁ బ్రాకృతావ్యాయమ కానవలయుఁ దల్లక్షణంబులు వరుసఁ దెలియ. ౮
- క. స్వరములు వర్ణులు ననఁగా - నరయ నకారాదిసంజ్ఞ నయ్యక్కరముల్
దిరముగ హల్వ్యంజనములు - వరుసఁ గకారాదిసంజ్ఞవర్ణాక్షరముల్. ౯
- క. యరలప లంకెసలు నా-నురవిగు శేషసహలు పోలుచు నూమ్మ లనంగఁ
బరువడిఁ బ్రయోగములయొడ - విరచింపుదుఁ దెలియవలయు దీని తెలుగుల్. ౧౦

క. భువిలోఁ దత్సమమును ద-ద్భవమును సహజాంగ్రదేశభవమును దేశ్య

ద్భవమును గ్రామ్యము నాఁ బం-చవిధములై తెలుఁగుఁబలుకుబాతముపరఁగున్. ౧౧

తత్సమలక్షణము

గీ. పరఁగ సంస్కృతంబుపైఁ దెనుగువిభక్తులునుపఁబడి సాసంగి యుండెనేని

తత్సమంబు నాఁగఁ దగునంగ్రు సుకవులు - తద్విహీనకావ్యతలియు లేగు. ౧౨

చ. పరమవినీతిమంతు లగుపార్థివకోటికి విశ్వమేదిసీ

పరుదెస నాగ్రహంబుఁ జగవైరము సత్యవిహీనమృత్తిమున్

తిరువమదంబుఁ గై తినము భేదవిధానము దుర్లయంబు ను

త్సరమును నెగ్గనీయ మనఁ దత్సమమై నను నంగ్రభాషమన్. ౧౩

క. వదలక సిద్ధాత్మరములఁ - బొదివినచక్కములఁ గూలిపోఁ బలుకఁగ న

ర్థదమై ప్రాకృతైనిధి మగు - నది తిప్పనపదము నాఁగ నభిమతి మయ్యెన్. ౧౪

సీ. యజ్ఞంబు జన్మంబు యత్నింబు జనంబు చంద్రముఁ డనుచేరు నంబుమాను

యోధులు శోదులు యోగులు శోగులు భేదంబు బిందింబు పృథివి పుడమి

విష్ణుండు వెన్నుండు చక్షు నా వైద్యుండు పుస్తంబు సాత్త్వికు ప్రాప్త ప్రాధ

కుఱ్ఱుండు గుఱ్ఱుండు కుక్క కుక్కురమగు శిష్యయు సజ్జ నా బాది బాతి

యనెడు పలుకులు తిద్ధవాహ్యయు లుండ్రు-వీని నిన్నిటి నెడఁగి వివేకబుద్ధిఁ

గబ్బములు చెప్పకవులచక్కదను మెచ్చు-విపులవిద్యుండు చాతుర్యవిశ్వవిధుఁడు. ౧౫

దేశ్యలక్షణము

క. శ్రేయములై బహుదేశ-నేయములై నిక్కఱియము నెఱవనములు నై

యాచూనెలవులఁ దెవులకుఁ - దీయము లగుపలుకుకెల్ల దేశ్యము లరయన్. ౧౬

సీ. నాలాయ మాంబు వెంగడి మంగడి సోలంబు చొక్కులు సోయంబు

విన్నున్ను నెన్ను వావిరి నెంతి వాగెంబు డెందంబు డిహ్వాజి శిల్లపాటు

నెమ్మొము నెత్తిమ్మి నెలత కొన్నెల కొన్ను లావణి యెయ్యార మారజంబు

సొక్కుడు నెవ్వఁడు సొచ్చెంబు మచ్చిగ యక్కజం బచ్చెరు నెక్కు నిక్కు

వెలది చిగు రెగ్గి వేనలి వేనవేలు - నాఁగఁ జనుకేట్లములు దేశనామకములు

వినఁ జెప్పినకవితల వినుచు మెచ్చు - బారుతరకీర్తి విశ్వేశ్వరక్రవర్తి. ౧౭

అచ్చతెలుగు లక్షణము

- క. ఈ గూడు తెలుగులలో - నేమిటను దొరలకున్న న్నెల్ల జతులకున్
లో మిగులఁ దేలపడియెడు - నామాటల యచ్చతెనుగు లన నెగజొంగున్. ౧౮
- చ. ఎనుములు న్నుత్తము ల్మౌనవు లేడులు బంతులు పంతు లుప్పు ప
ప్పనుములు కొల్లు లామురము లాకులుఁ బోకలు నేయు నూకె యే
పునఁ జెనుసొందు విశ్వవిభుప్రహర ననం రగ విన్నవారికిన్
మనమునఁ జేసిగాఁ నెరియుమాటల యచ్చతెనుగు నాఁ జనున్. ౧౯

గ్రామ్య లక్షణము

- క. ఈ నడములు గోరడములు-గా సగలీసకలు నైనకట్టిడిపలుకుల్
భాసిల్లు గ్రామ్యములు నా-హాసోక్తులఁ దెగడుచోట నవియును నొప్పున్. ౨౦
- సీ. ఊసలు వేసలు వేసాలు దోసాలు గోసలు వేదాలు గాసడాలు
బొందలు గుద్దలు బొక్కలు గుండ్లు గంతలు మొదలైన కారకములు
దాని గొంచారమ్మ దీని గొంటూ బోకు మేనూను నీవూను యేగనిలయు
పాడేము పొనేము పైయిరా గాచీము గాచీవు నేనేవు నీసిరాకు
మనెడు క్రియలును మొదలైన యట్టి గ్రామ్య-
శబ్దములు శబ్దములుగాఁగఁ జనవు మెఱసి
కవుల మనుకొను నయ్యారఁగవుల కైపు
వినిన నగకున్న చాకుక్క విశ్వవిభుఁడు. ౨౧

తత్వమశబ్దసరిజ్ఞానము

- గీ. వెలయుసంస్కృతియు తెలిగించు తెఱఁగు సం-గులు విభక్తి నయ విధులు సమాస
తద్ధితములుఁ గ్రియలు కరుధంగి నెఱిగించు - నమరకాస్త్రప్రణటి ననుసరింప ౨౨

అజంత్రకరణము

- క. నిడు పుడుపవలయు సంస్కృత-మెడపక లింగములు మూడు నేకాక్షరముల్
విడిచి యజంతాదుల కీ-నడక యంత్యప్రమోజనము తెనుగునకున్. ౨౩
- క. బిందువిసర్గములు గడ-నందిన పొల్లులను దక్కి యంద్రవిభక్తుల్
సొందుగ సంస్కృతపదముల - మందటి దెస నిలుప సంపముగఁ దెనుగయ్యెన్. ౨౪
- క. సావరతిర్యక్తపదములు - దేవమనుష్యాదికములుఁ దెనిగించు నెడన్
వాచి నజంతములకుదఁ-గావించు ముకారమును దుకారము నునికిన్. ౨౫

గీ. దానకల్పకుజముఁ జక్కొగ్రసింహమ్ము - రజవికరుడు కాంతి విజయుఁ డాజిఁ
దనర విశ్వసాధుఁ డన నకారాంతరేబ్బములఁ దెనుఁగుపఱుచు భంగులయ్యె. ౨౬

క. రవి యరివిరాపహరిం - బవి పరగిరివిహరి రసవిభావప్రతిభం
గవి విశ్వేశ్వరుఁ డనఁగా - భువిసీద్యయమునకు నిదియటో లెనిఁగింపన్. ౨౭

గీ. ఇల నుకారాంతరపములఁ దెనుఁగునేయఁ - గడ వుకారంబునుండు దుకారముండు
రాజనారాయణుడు నృపప్రభు వనంగ - విశ్వసాధుండునృపులకు విభుఁడనంగ.

క. మనుకటుపటాశీబ్దాదుల - నొనరింప దుకార మెపుడు నుండదు కవిరం
దెనిఁగించి చెప్పుచోటం - దనకు వుకారంబ యర్థదాయక మగుచున్. ౨౮

గీ. మనువు ధర్మకాస్త్రమరమున మిక్కిలి - కటువు దిరుదనిమితి కర్ణములకుఁ
జాలఁ బటువు ధరణి సంగీతసాహిత్య - పరణి విశ్వసాధుత్వపత్రి. ౩౦

క. వెలయు ఋకారాంతరపదాదులఁ దెనుఁగుగఁ జేయుచోటఁ దుడిచిడుపులు గు
జ్జాలు నేయందగు నృపులకుఁ - సలంకృతతి కర్త భర్త సహర్త యనన్. ౩౧

క. స్త్రీలింగంబుల నిడుపులు - వాలాయము నుడువఁ దెనుఁగువచనము లగు నం
దాలిలస్త్రీప్రీతి-ధీ లనులపితములు దక్కఁ దిక్కినవల్లన్. ౩౨

క. స్త్రీలకు మదనుడు విచయ - శ్రీలకు రఘురాముఁ డెపుడు ప్రీలకు నుచిత
వాలము నిజపారిధర్మ - తీలకుఁ దగుపదము రాజదీప్తింగుఁ డిలన్. ౩౩

క. శ్రీవిష్ణువర్ధనాఖ్య - య్మృదువుభూవిరవెపుడును మాకు వనంగా
భాను సేకాక్షరశబ్దాని యప్పిలుఁగ నొకడుఁ డంటకయున్నన్. ౩౪

క. వనితా యనుచో వనితయు - జననీ యని పలుకుచోట జననియును వధూ
యనుచోట వధువు లెనుఁగునఁ - జనునాయీయూలుతుడలఁ జను పలుకులకున్.

క. వికారాంతము లోకా,రాకారాంతములుఁ దెనుఁగు లై నప్పుడు పూ
ర్యాకృతితోడన యుండును - నోకారాంతంబుపై బహుత్వము నొందున్. ౩౬

క. రై వరఁగును నడుగోవున - గోవులు విడుకంగ క్లానికులనృపులు ధ
ర్మానిష్కృతిఁ బడయుదు రనఁగా చెలయుఁ గవిప్రయోగగతిఁ దెలియంగన్.

ప. ఇది యజంతంబులుఁ దెనిఁగించు లెఱం గింక హలంతవిధియు నెఱిఁగింతు. ౩౮

హలంతప్రకరణము

క. భూభుగ్విరాడృదంబులు - శోభితముగఁ దెనుఁగుపఱుచుచోఁ దుదపాల్గత్
ప్రాభవమతివర్ణములగు - భూభుజులు విరాజు లనఁగఁ బొలుపై యునికన్. ౩౯

క. బలవన్మతిమర్పదముల - తలమన్ననకార మెవలఁ దగఁ దెమఁగగుచో
బలవంతుఁడు మతిమంతుఁడు - చక్రశ్రవణ యనఁగ సర్వకాస్త్రములందుకొ. ౪౦

గీ. ద్విట్పదంబు చేదవిర్పదంబును దిక్ప-వమునుబూర్వవర్ణ తమ భజించు
విద్విషుండు నాఁగ చేదవిదుండునఁ - దూర్పుదిశ యనంగ నేర్పరింప. ౪౧

క. చేరు నకారాంతముల దు-కారముఁ దెనిగించుచో'లుఁ గలివాక్కుండవనకొ
దారుణాకర్ము డవంగను - మేగుమహాభిన్నుఁడైన నమ్మరిభాముఁ డవనకొ. ౪౨

గీ. మలినపుడు శర్మవగ్మకీబంబుల - పైదుకార మెక్కుఁ బాసిపోవు
రామశర్ముఁ డనఁగఁ గానుచర్ముఁడవంగ - నిసుధశర్మ యనఁగ వగ్మ యనఁగ. ౪౩

సంధిసరిచ్చేదము

ఎ. ఇది సంస్కృతపదంబుల కాంధ్రీకరణం దింక నజంతి వాలంతపంథు లనంగ రెండు
దెలుగు లయ్యె నంగు నజంతిపంథి యెట్టి దనిన. ౪౪

గీ. ఆదిశిష్టాంశిర్గంగా సంధిశిష్ట-లూర్విసర్గంబుతోఁ గూడఁ బాత్తుచేయి
సంధియగుఁగారికక్రియాపంగతియలు - పెక్కురూపంబు లవి గానిపింతుఁడరియె. ౪౫

గీ. తెలుఁగుఁబలుకును వలిగాఁగ దివిజభాష-లమరఁదెనిగించినప్పుడు నచ్చుచోడి
వ్యక్తులై యుండునయికాని నానిచోడి - వర్ణనిర్ణయ భావంబు వెలుగుగాను. ౪౬

క. ఆచ్చుతుదియచ్చు పట్టుచు - ఎచ్చి యకారంబు నిలచు వెలసియెడెచి
నచ్చయి యివ్వోర్వంబులఁచిచ్చు న్రిచితార్థవాదసూచక మగుచుకొ. ౪౭

క. వేయిచ్చుట యీవులయెడఁజీయునుపము మురుల యెలమి సిరుములయిలయుం
బాడుక యేలుట యేచుట - యీయధిపతి కొనరు నాఁగ నవి లక్ష్మణంబుల. ౪౮

క. పోయిరి వపుడిప్పుడునీ-దీచుని కేతెంచి నేయు మేయు మునంగఁ
బాడుక యేయేయనఁగా - నీయుధియముఁ జెల్లుఁగ్రియల నిడి నొక్కొక్కచోకొ. ౪౯

గీ. ఒవర సంబుద్ధి నోతంపి యనఁగ నోతఁ-డనఁగఁ బూనిన వీని కవర్తముగున
యర్థమిమ్మమ్ము కొమ్మమ్ము పు నెకుచోట-నూఁగు లెప్పుడుఁ దెనుఁగున కుచిత మరయె. ౫౦

గీ. ఆట నుకారాంతివచ్చిపై ఎచ్చుమొదిల - నోవరఁ బొల్ల వకారంబ యుండవలయుఁ
బోతునూ రేతునాలు నాఁబోలుఁగాని - ఎగియుఁబోతుారు నేతాలునాఁగఁ జనదు. ౫౧

గీ. ఆచ్చికారాంతవచ్చిపై నడఁగుఁ బొడము - నింటి దింటిది యనఁజెల్లు న్నెల్లకదల
నరిదర్దిది యననొప్పు వంద్రకవరఁ - గవులయమమతి నిదియును గానవలయు. ౫౨

- క. అచ్చులపై హల్లుండిన - నచ్చుండినఁ దద్వితీయ కపుడు నకారం
బచ్చుడిగి హల్లులుండిన - మచ్చికమై బోవు ఎచ్చు మఱియొక్కొక్కచోన్. ౫౩
- క. భువి నై నికగంటి ని కగురువునకు సంధునకు విరుదూరునకారం
విని అంతంబులపైను - దవిలిన బహువచనయ్యై దనరకయన్వన్. ౫౪
- క.
.....ంటికి సంధినకారం - బుంట యన న్నార్గమందురు జ్ఞంతిమలన్. ౫౫
- క. నిడువున జకారభావము - వడసియు ప్రాప్తమున నెల్లపట్టున నుత్తిం
బడరు నకారపుఁ బొల్లకు - నిడఁ దగుఁ బూర్వప్రయోగ మెట్లొకపీఁద్రుల్. ౫౬
- క. నేను బసరింతు నీచలె - గానము విశ్వావసీకు కడ నునుజేసెం
దానాకును నభిమతి మగు - నానగుఁ గా లేను నేను గా నేకోర్కెన్. ౫౭
- గీ. అచ్చు పరమైనపట్టునఁ బ్రాణిపదము - కర్మమగుచోటఁ దక్కు నకారయ్యై
వాడుకొనరు గకారభావమున దాని - ననుచరింపుగురు కవిత్రియనుమతిని. ౫౮
- క. రిపు నోర్చి రిపుని నోర్చెను - రిపునాజి జయించె నగ్ర రిపుని జయించెన్
నిపులెఁ జరుక్కవిశ్వా-ధిపుఁ డనఁగాఁ దెనుఁగుసంధి తెఱఁ గొప్పొక్కన్. ౫౯
- గీ. తద్వితీయవిధక్తిసాంతలఁ జరించు - కడ్దిగల నున్నసోమనఁ గనబలిపలు
గజడిచిబలగు నూఁదుటగలుగుఁ గవుల - యానమతిలగున నొక్కయనసరమున. ౬౦
- గీ. జడులఁగరుణించుఁ జరుగులఁజాలఁచు - వాజిపసికాయనంబున నిశిమనేయు
ధటులఁ దనియించుఁబ్రజలకుఁ బాడినడపు - శిక్షయందు చాతుర్వక్రవత్రి. ౬౧
- క. ఆలఁతులఁ గుదిహల్లులకును - నలనడ వామమున నుండి యచ్చొట్టలచేఁ
బలుముఱుఁ దేలును నూఁదుచు - విలసిల్లుల గలుగు లక్ష్మ్యవిధి నెఱుంగదగున్. ౬౨
- క. తనుఁబొగడుఁ దిచ్చుఁబొగడును, - జనుఁడు జనుండినఁగఁ దెనఁగుబాడిలుగలుగున్
మనవాడు వీడు నాఁగాఁ-జను నిడువుల చలప దూఁది సరళితొఱుకున్. ౬౩
- క. మొల్లమ్మగ నెల్లెడలను - హల్లులపై నిడువు లగుచు వాయాయేయో
లుల సీతాకృతి నిలుపం - తెల్లం బ్రశ్నానునయని శేవమలందున్. ౬౪
- క. చారా నాగారీ మ-న్నీరే కర్ణాక్షిచారి ట్రివినదానో
చారత విన మండిలు నట - పోగో విశ్వేశ్వరేడ బుధులన నెపుడున్. ౬౫
- క. గుచిరముగఁ దిలచుచోటను - బ్రచరంబుగఁ బ్రథమపాంతఃప్రశ్నియందెడున
క్కచటశంబుల పట్టు - బ్రచరించుం గనడిదనలు పరిపాటిమెయిన్. ౬౬

- గీ. విశ్వవిభుడు గడిది వీరుండు సకురుండు - డిక్కుఁడైక్కులేని చొక్కులూఁడు
చ త్తవ్వినుఁడు నవచారణశీలుండు - నవఁగఁ దెనుఁగు సంధి యలరునిట్లు. ౬౭
- క. కులు రునులను నీవర్ణ తితులు మొదలుగఁ గొన్నిగొన్ని కువహులతోఁ
గల నునెడఁ గూడు విడుచుం - దలుఁగునకగుసంధి దీనిఁ దెలియఁగవలయున్. ౬౮
- గీ. వేడ్చివేడుక వ్రేర్చిశివేలుమిడియు - మార్మల సెమఁజుమల సెనుమాన్యుమాను
పుము విరోధము సంక్రాంతిఁ బాలుచునిట్టి - సంధిలక్షణ మెంతయుఁ జను నెఱుంగ.
- క. ఇది సంధిక్రమమయఁగఁ - దనుచితిసంధానవిధులు లెఱచెఱుంగఁ డిలన్
నిదితవిధిప్తులగతిఁ జెప్పఁగఁ దెలియవలయుఁ యూర్వబుధకృతపరణిన్. ౭౦

విభక్తి ప్రకరణము

- న. ప్రాసము ద్వితీయముఁ దృతీయముఁ జతుర్థి యఁ బంచమియు షష్ఠియు సప్త
మియు సంబోధనమును నన నెనిమిది తెఱంగుల విభజింపం గారఁగొని గాని విభక్తు
లనం బఁగఁ దత్ప్రకారం జెట్టి దనిన. ౭౧
- క. తెలుఁగుం బ్రాకృతభంగిన-బలియుటచే నేకపాన బహుననపదం
బాలకాని స్వీకరణము-గలుగవు తత్ప్రాయల గానికొనియందున్. ౭౨
- క. మునులు కుండలగుశబ్దము-లడకుం బ్రమావిభక్తు లని కర్తలగుం
గను నొసగు నిష్టములు భరణ-బోధమివల్యకము విశ్వభూవిభుఁ డనఁగన్. ౭౩
- క. సునివర్ణంబులు గుది నొంపని కర్మపుంబుము చా ద్వితీయ యనంగాఁ
జనుఁ జాతుకృత్యశ్రీ-పుని విశ్వేశ్వరుని పీఠులు వంతు ననఁగన్. ౭౪
- క. చేతి ననుపలుకు గుదలఁ బ్ర-తీతం బనునేని యది తృతీయ యగుం బ్ర
ఖ్యాతంబుగ విశ్వేశ్వరుఁచేతం బ్రభవిల్లు నెల్ల సిద్ధు లనఁగన్. ౭౫
- క. పలుకుతుది క్షేపణ-బలపడి నిలిచినఁ జతుర్థి యగు విశ్వసహి
లలుననకై యలఁకునకై-చెలువారం గృతులు శివులు చెప్పును రనఁగన్. ౭౬
- క. పదమునకు నలన ననియెడు-పద ముండినఁ బదమావిభక్తియ పుష్ప
ప్రదరుఁ డగు విశ్వభూవర-మదనునలనఁ దొలగు పరులమానం బనఁగన్. ౭౭
- క. ఆమరి కుశబ్దము పాదాం-తమునం దున్నేని వక్రతప్పగు విద్యా
సముదయము విశ్వసముధా-గమఁబునకుం బాలుచు నిల నిరంతరము ననన్. ౭౮
- క. పలుకుతుద నంకు ననున-ప్పలు కుండిన సప్తమావిభక్తియగు న్ని
శ్చుతితనకుర్తకవిద్యా-విలసనములు పాలుచు విశ్వవిభునం దనినన్. ౭౯

- గీ. ప్రళయగావించు మడులను బాహుఁజెట్టికట్టెడుగఁబెట్టు సలబుద్ధి కడుదనర్చు
విక్రమాటోప చాతుశ్యవిశ్వభూప-పటుగుణావాల గండగోపాల యనిన. ౮౦
- క. కోరి ముకారముమీఁద డు-కారముపట్టువను దగ లుకారము నిడఁ బెం
పాడుక బహువచనంబులు-హారము లంగములు విబుధు లమరు లనంగక. ౮౧
- క. కడల ముకారదుకారము-లుడుపఁగఁబను నచ్చ తెనుఁగుటు క్తులయంగుం
గడ గడలు గొడుగు గొడుగులు-బడుగు బడుగు లేకవచనబహువచనములక. ౮౨
- క. చింతింపఁగ నివృద్ధిని హ-లంఠంబులు చెల్లు నిలఁ గ్రిగూనింతులు శ్రీ
మంతులు ధీమంతులు గుణ-మంతులు భూభుజులు పై రిసగవదు లనఁగక. ౮౩
- క. ధర బాలుమీఁదిదుత్వము-పరువడి రుత్వంబునొందు బహువచనము బా
లురు భూపాలురు కరుణా-చరు లోలు రనంగఁ పరునుచావారణంబుతో. (?) ౮౪
- గీ. వాడు వీడను నవి బహువచనములను-వారు వారలు వాంఛును వీరు వీండ్లు
వీరులను నాఁగ నెందును విస్తరిల్లు-గాఁడునకు గారు గాండ్రిను గలుగు నెండ్రి. ౮౫
- గీ. కొఱను నెఱను వ్రూను కొల నను నివియొల్ల-బహువచనోన్మయ్యై బరఁగున్మట
చలయఁ దత్త్వములఁ గలు జనియించుఁ బై -వరుస నచ్చ తెనుఁగుననునములకు. ౮౬
- క. కొఱఁకులు నెఱఁకులు వ్రూఁకులు-శిఱఁగొలఁకులు నయ్యై బేను జేనును మీనుం
గొఱపేలుఁ జేలు మీలను-నురువగు నిల నచ్చ తెనుఁగు లూహింపంగక. ౮౭
- క. పల్లు విల్లిలు నాఁ జనుపలుకులెల్ల-బండ్లు విండ్లిండ్లు నాఁజను బహుత నొడువఁ
బాడుఁ గుండేలు గో రనుపలుకులెల్ల-బాడ్లుఁ గుండేల్లు గోళ్లు నాఁబడు ధరిత్రి. ౮౮
- గీ. ఎరుస నేయి చేయి వా యనుపలుకుల-తుడలఁ బెక్కుఁజెప్పఁ గలు జనించు
బ్రీతి నేరు లనఁగఁ జేరులు వారులు-నాఁగఁజెల్లు నెల్ల నాలు నెండ్రి. ౮౯
- గీ. నేయి తాయి దో యనియొడి వీనిబహుత-నోలిఁ గుడ లుత్తి మొనఁగూడు వేఱతాలు
దోలు నా దుత్వపబ్బు నెద్దునకు పరికి-నెడ్లు ఎడ్లునునాఁ జను నెఱుంగవలయు. ౯౦
- క. శే లేకవచన మరయఁగఁ-బాలును దెమ్మెరలు సహజబహువచనంబుతో
మూలాఖ్యమున్నుగాఁ బే-కో-లోపకు నిట్లు ధాన్యకులముల కెల్లక. ౯౧
- గీ. కొఱ్ఱ లాళ్లు పడ్లు గోడును లనుములు-కొల్లు లనెను వీనికెల్ల నిట్లు
ప్రకటితంబు లయ్యై బహువచనంబులు-నేకవచననియతి యెఱుఁగు లేదు. ౯౨
- గీ. ప్రాణిపదములు తరిగాఁగఁ బ్రథమైవ-నరయ నొక్కొక్కనొ ద్వితీయార్థములగు
రా జలంకారములు పూన రాచకొడుకు-పత్త్రములు రాల్చినన నెందు వలరెఁగాన. ౯౩

క. బసరఁ దృఢీయయాఁ బంచమి-యాను పప్తమియాను దలంప నుచితనితై కా
ర్థమితిఁ తెల్లం దెలియఁగఁ-ననిరి విభక్త్యర్థమేమై నైకబింద్రుఁ. ౯౪

గీ. విశ్వవిభువచేత విలసిల్లు సిరి కర-నాలచైరవాంకువలనఁ గలుగు
భూరిసిద్ధి రాజనారాయణునియందుఁ-బాడెముఁ గవుల కలివిభూతి యనఁగ. ౯౫

క. పోక చతుర్థీవఘ్నలు-నేకార్థమునందుఁ బలుక నిత్తురు విశ్వ
క్షాంతునకుం గృతు లరి-భీకరునకు నిత్తుఁ గవులు పృథునీతు లనఁ. ౯౬

ప. నుజీయు నంద్రభాషావిభక్తులకుం గల నానూరింబు లెఱింగింతు, స్థావర తిర్య
గ్మయ్య పనిక్తి యగు ప్రభుమావిభక్తికిం గ్రమంబున ముకారంబును దుకారం
బును, ద్విఠీయకు సుకారనికారంబులును, ద్విఠీయకుఁ జేరి నోడ యనునవియుఁ,
జతుర్థీకిం కైకొఱ కనునవియుఁ, బంబికి వలన పట్టి యాంశి కంటె యనునవి
యాను వక్షికిం గిభకారంబులును యొక్క లోపల యనుపదములును, సప్తమికి
నందు న యనుపదంబులు నయ్యెఁదల్పి కారంబునవి విభక్తినిరూపణంబు లలవిరింతు.

క. ద్రుమమేచి ద్రుమముఁ జూచెను-ద్రుమమ్ముచేనొప్పె నరుగు ద్రుమమునకై యా
ద్రుమమువలన ఖమి బైను-ద్రుమమున శనిలేదు పువ్వు ద్రుమమం దొప్పుక. ౯౭

ప. ఇది యేకనినవిధి. ౯౮

క. ద్రుమములు ద్రుమములఁ గదిసెను-ద్రుమములచే నీడిగలిగె ద్రుమములకై గం
ధ మునద ద్రుమములనలనఁ-ద్రుమముల కలరారె కాను ద్రుమములయందుక. ౯౯

ప. ఇట్లు తిర్యక్పదంబులకు మోదించునది. ౧౦౦

క. తనయుఁడు తనయుని గనియెను-ననయునిచేఁ దనయుఁకొఱకుఁ దనయునివలనఁ
దనయునకు ధనముదొరకెను-దనయునియందెల్ల పంచితనములు గలుగుక. ౧౦౧

క. తనయులు తనయులఁ బడిసిరి-తనయులచేఁ దనయులకయి దనయులవలనం
దనయులకు మేలుగలిగెను-దనయులయం దనఁగ నివి యుదాహరణంబు. ౧౦౨

క. కవి యొప్పుఁ గవి భజింతుఁ-కవిచేఁ గృతు లొప్పె సిరియుఁ గవియు గవులకై
కవివలనఁ గల్గుఁ గీర్తులు-కవిత్వతత్వం దెరువెలయుఁ గవివరునందుక. ౧౦౩

క. కవులు నులింతురు కవులం-గవులచేతఁ (ఓ) గవులకొఱకుఁ గవులవలనఁ ద
త్కవులకుఁ బ్రసిద్ధి యలవడుఁ-గవులందుం గాక కావ్యకల్పన గలదీ. ౧౦౪

క. గురుఁ డెధికుఁడు గురుఁ దలఁపును-గురుచేతం దెలిసి భక్తి కొఱలు గురునై
గురువలన మేలు చేతులు-గురునకు సరిలేదు విద్య గురునం దుండుక. ౧౦౫

- క. గురువులు గురులను గొల్తురు-గురువులచే గురులకొఱప గురువులవలన
గురులకు భక్తి దనద్రును-గురువులయందుండు సకలసుఖములు నెఱుకున్. ౧౦౭
- వ. ఇత్రైజంగున ననుక్తపదంబులయం దొడగూర్చునది. ౧౦౮
- క. సావరతిర్యక్తపదములు-నోవిడిచి తృప్తియమొదలు పురుషాశ్శిలపైఁ
దైవర్ణములొ నుత్పన్ను-నావల నిత్వము విభక్తులై గును జెందున్ ౧౦౯
- క. సుతుచేత సుతునిచేతను-సుతుకొఱపను సుతునికొఱకు సుతునివలనం ద
సుతునివలన సుతుకొదవును-సుతునికొదవు సుతునియందు సుతునం దనఁగన్. ౧౧౦
- గీ. పరఁగఁ గూఁతురుకల్బంబుపై గుకార-మొక్కపలుకున పైపైన నుండుఁ బాయుఁ
బెక్కుపలుకులపైపైనఁ దక్కి పోవుఁగూఁతురుగఁ గొందఁ గూఁతుగాఁ గోరెనఁగ.
- క. గూఁతులచేత గూఁతురిచేత-గూఁతులపై గూఁతుకొఱకు గూఁతులవలనం
గూఁతులకుఁ దగవు లొసఁగెను-గూఁతులయందుండుఁ శ్రీతి గునంతలకున్ ౧౧౨
- క. ఓగూడిపదంబులకువఁబోయని నీసం పుడిపి తగవిభక్తు లనుప ము
న్నేయనువునఁ గలింగిన-కాయమునకుఁ జెప్పి గల్గు కలిగెనోరిన్. ౧౧౩
- గీ. కడి దుకారమున్న నొడువెల్ల సంబంధి-వ్రాస్తవైస దీక్ష వైన నగును
నీరగిరొడఁ, సమరగఁగూడఁ యనఁగ నొ-నిని యనఁగ వొనినీ యనఁగ. ౧౧౪
- క. దులు బహువిదనంబులయొప్పఁగొలఁగు స్సంబోధనమున “క్షమాఁరా”,
బలిభోజనవిధుఁగారా-గుంబాంబ మిమ్ము జముఁగు గావఁడెనఁగన్. ౧౧౫
- గీ. ఒనర యువ్యదస్యగుక్తుల కీకవ-నబహుం నములు సంభవించు
మెఱయు నీవు నేను మీరు మేమనెనునా-దేశములు సరిత్రుఁ గెలియవలయు, ౧౧౬
- క. నియమఁడివు నీవు నిన్నునా-నియమింతురు సుభము లాలయు నీచే నీకై
జయమగు నీవలన దయో-నయమున సిరి నీకు శుభము దగు నీయంగున్. ౧౧౭
- క. మా రసఘ్నులు మముఁ గొలుతుగ-నేమము మాచేతి నురులు చెలువగుమీకై
మేమ మొదవు మీవలనను-శ్రీ మీకలరారి యుల్లసిలు మీయంగున్. ౧౧౮
- క. నేరమ్యుఁడె ననుఁ దలఁతురు-నారులు నాచేతి నెగడ నాకై ప్రియమా
ధారణి నావలనం బెం-పోరెను నాకొసగుఁ బ్రియము లవి నాయుండున్. ౧౧౯
- క. మేమెఱుంగము మము మఱచికైభానులు మాచేతి బ్రదుకఁబడి మాకై ము
న్నేమీరు మావలన వల-దా మక్కువనీయ మాకుఁ దగ నాయుండున్. ౧౨౦

సమాన్తకరణము

- క. మొదలిపకాంతవిధక్తినిచనలుచుఁ దుదిపదము మొదలిపర్ణ మతోడం
గదిసి నదికినశబ్దముఁజదువులను సమాస మనఁగఁ జనునంద్రు బుధుల్. ౧౨౧
- స. అది తిత్పురుషంబును, గర్భధారియంబును, బహువ్రీహీయు నన మాత్రులైతింగులం
బ్రవర్తిల్లు, సంధభాషాప్రయోగంబుల నందుఁ నత్పురుషంబులకు నొక్కతైతిం
గజేంకింతు. ౧౨౨
- క. రాచిలుకలు విగ్రహాలుఁరాచికోకుకు లంపగములు రాయంబులు నా
రాచినయట్టిసమాసముఁ జెందిం దిత్పురుష మన నేకం బగుదున్. ౧౨౩
- క. వెలిసమ్మి కమ్మఁ మోపులుఁనలకే లెడకాలు నీలవర్ణము నెవపా
లలగుచులచే సమాసముఁబలపెడియె గర్భధారియములు దెనుగునన్. ౧౨౪
- గీ. పూవుఁబోడి తిలిరుఁబోడి బ్రావిల్తుండొవారుఁగంటి నాలివాడి మించు
మొలక మచ్చెకంటి ముక్కంటి యన బహువ్రీహీపెక్కునిగుల విస్తరిల్లు. ౧౨౫
- స. మితయు వీనికి సాధారణత్వంబు లొకకొన్ని గూఢంగింతు. ౧౨౬
- గీ. గుణిగుంబుచెప్పఁ గొలు విశేషఁపఁచుమపై నికార ముదవుఁ బాయు
నాతికల్ నామె నల్ల నీకఁగఁనలకమ్మఁగఁన యనంగ నరస. ౧౨౭
- క. విదితివిశేషపకాంతముఁగదిసి పుకారంబు నిలుచుఁ గడ బాల్లున్నం
బుపడి యచ్చుంజీవ బాటుఁబొదవు ముకారంబుఁ ద్రోచి యోలిం గృహిలన్. ౧౨౮
- క. గూఢపురుండ్రంబులు నతిగూఢపుఁగర్భములు సోయఁగపుటలు నా
యాఢపుటావాపంబులు - గ్రూఢములగు నీసమాసభటితులయందున్. ౧౨౯
- క. ఇలఁ బల్లు మల్లు విల్లునుఁపాల దులను నదుకువోట నడఁగును జడ్డల్
పలువరుసయు మలుమోదుగు - విలుకాఁడు ననంగ నెందు విశ్రుతిమగుటన్. ౧౩౦
- గీ. వెన్ను కన్ను నన్ననియెడు వీవిజడ్డ - బుడుపుటొప్పు సమాసనిమోజనములఁ
చినర వెనుగాఁడి కనుదోయినను ములకలు - నాసమాసంబిలొప్పు నానావిధముల. ౧౩౧
- క. ఆసిట నా నీ తన యను - చో దుత్వము గలుగు మష్టి చూపెడునెడలన్
నాదు కళాసంపదయును - నీదునివేకంబుఁ చినదు నిపుఁతయు ననన్. ౧౩౨
- క. నా నీ తన యనుపలుకులతో నదుకు దుకార పువుకు గొలఁగిన దొలఁగుం
బూని సమాసము సంస్కృతమైనను వృత్తిరహితమై సప్రశ్నములన్. ౧౩౩

మ, తనసత్యవ్రత కాళలంబుఁ దన విద్యాతంత్రనిర్మాణముం

దనవిశ్రాంతకీర్తనలంబుఁ దనసప్తస్తుత్యసంతానముల్

తనచేతోమహిమోదయంబుఁ దనయుద్యత్కీర్తివిస్ఫూర్తియుం

దనరం చేర్చుఁ జనుకృత్యశృంగారములచారంబునా నెల్లెడఁ.

౧౩౪

క. శ్రీరార్థ వమాఁతురు సంసారార్థ వసోదా శుభిమోసగు మితనఁగా

వైరిపదం బగుఁ దెనుగునఁగూరని సంస్కృతముఁ దెనుగుఁగూర్చుటచేతఁ.

౧౩౫

గీ. అరయ నానీలు హల్లులో ననుకుచోట - నొసర నుగ్గును నిశుపయియున్న నుండు

గవులయనుమతి నిడి కృతిఁ గానవలయుఁ - జాలవర్ణంబుగజిన జడ్డయగును.

౧౩౬

క. ఆకరి యుక్కరి యనఁగా - వాకర ముక్కరము వాఁగ వక్రికసకం

వాక్రీకసకం బని భాషాకరము సమాసముల కుదాహరణంబుల్.

౧౩౭

గీ. సంస్కృతము లయ్యుఁ దెనుగులై వాఁగుఁ గొన్ని

శబ్దములు వానిచందంబుఁ జను నెఱుంగఁ

బనసపండును గుండెలోపలనవంగఁ

గందగుంపలు వాడీరకన్బియనఁగ.

౧౩౮

క. సుహతి నికారోకారాంతముపై సంస్కృతపదంబు తగుఁ గూర్చఁగ వే

డిమరీమలు వాఁడితరం - బయరు పానుమృగంబిఁ చేర్చు వశ్యంబనఁగఁ.

౧౩౯

క. తగుఁగూర్చ నికారాంతి-బసంస్కృతపదముమీఁది నచ్చిత్రేనుఁగున

న్నిగుఁదారు పంఠికొమ్ములు - జగ మెఱుంగు నరాతిపారు చందంబనఁగఁ.

౧౪౦

గీ. ఆత్మమామ వాఁగ వాఁగయగం పినఁ - గొడుగుగోడలనఁగఁ గొఱమజీలు

వాఁగ రాత్రిపగలు వాఁగ నిట్టి సమాస-ములును గాఁగఁగ గవులు చలియవలయు.

తద్ధితప్రకరణము

క. అరి యిఁడి కాఁ గాఁడితయన - గిరలో నొకకొన్నిచెల్లుఁ దద్ధితపదముల్

పరుమడి వాని నెఱుంగుట-పరిమపరిజ్ఞాన మంగ్రభాషాకవిత్.

౧౪౧

గీ. మూడిరి ముండరి తూడిరి కల్లరి కాలరి కైలరి కప్పుఁ పినఁగ

నుప్పిడి ప్రాయిడి చప్పిడి గ్రేసిడి తన్నిడి విక్రిడి చాతయనఁగ

నీటుకాఁ డెడికాఁడు బొటుకాఁ డుదురులాఁ డించులాఁ డెప్పుడు నీరఁ పినఁగఁ

దక్కులాఁ డెక్కున నిక్కులాఁ డెదరులాఁ డెల్లకు దురాత్మకుం డీరఁపినఁగఁ

దనరు దిబ్బత చిందఱందఱయనంగఁ - బరఁగు పలుకులు తద్ధితపదములయ్యెఁ
చెనుఁగునను వీనిచందంబుఁ దెలియుకవుల-వాద్యగులఁజేయు రాజనారాయణుండు.

క్రియాప్రకరణము

- గీ. అరయవాక్యకదంబో త్రమాంగమునకు - నమితవృష్టులుజగతిఁగ్రయాపదములు
వాని తెఱఁగులుకవులకు నలయుఁదెలియఁ - గడఁగి కాలత్రయప్రసంగములనలన. ౧౪౪
- క. ధరఁ బ్రథమమధ్యమోత్తమ - పురుషాఖ్యలఁగ్రీయలు మూడు సోలుచుం గాల
స్ఫురణలును వ త్రమా నాం - తరభూతభవిష్యదర్థలఁ ద్రివిధంబుల్. ౧౪౫
- గీ. ప్రథమపురుషాఖ్యయన్వార్థపటిఁజెప్ప - నగ్రసంస్థితఁజెప్పమధ్యమపురుషము
దగ్గరి యు త్రమపురుషంబు తన్నుఁజెప్ప - నేకబహువచనంబుల నెల్లకడల. ౧౪౬
- గీ. అగుచునున్న కర్తయును వ త్రమానంబు - భూత మనఁగ నయినపూర్వకృతము
కడఁగి యంత మోదఁ గానున్న యతి య భ-విష్యదర్థమనఁగ విస్తరిల్లు. ౧౪౭
- క. ఉచితవిధి విధియు నాశీ-ర్వచనముననుక్రియలు రెండఁ బ్రథనొక్కటియై
ప్రచురించుం బురుషత్రయ-వచనంబుల వీనితెఱఁగు నలయుం దెలియఁ. ౧౪౮
- క. తెలుఁగు క్రియాపదములకును - నలకొను ధాతువులు జనపదవ్యవహారో
క్తులు కాన వానిఁజేర్చొన-నలదు ప్రయోగములఁదెలియనలయుఁదెలు పుడున్. ౧౪౯
- వ. ప్రథమపురుషంబునకు వ త్రమా నాగ్ధంబునంగు నేకవచనబహువచనంబులందు నెడి నెడ
రులును మధ్యమపురుషంబున కెడవెడరులును, ను త్రమపురుషంబున కెడనెడములును
గ్రమంబున నాదేశంబులయ్యెఁ దన్నిరూపణంబు లెఱింగింగు. ౧౫౦
- క. అరిగెడి వరిగెడ రనఁగాఁ - వరిగెడ వరిగెడ రనంగ నధిపతిపురికై
యరిగెడ వరిగెడ మనఁగా - బరువడి నిదివ త్రమానఘటితార్థమునన్. ౧౫౧
- వ. ప్రథమపురుషంబునకు భూతార్థంబునందు నేకవచనబహువచనంబుల నెన్నిరులును
మధ్యమపురుషంబునకు రివి రిరులు, ను త్రమపురుషంబునకు రినిరిములును నాదేశంబు
లగుఁ దన్నిరూపణంబు లెల్లనన. ౧౫౨
- క. చేసెం జేసి రనఁగాఁ - జేసిరి చేసిరి మిరు సిరి మా కనఁగాఁ
జేసిరిఁ జేసిరి మనఁగా - భూసురభూతార్థకథనభజన మ్మయ్యెన్. ౧౫౩
- వ. ప్రథమపురుషంబునకు భవిష్యదర్థంబునందు నేకవచనబహువచనంబులకు నుడురులును
మధ్యమపురుషంబునకు పురుపురులును, ను త్రమపురుషంబునకు దునుదుములు నెడన
నాదేశంబులయ్యెఁ దన్నిదర్శనం జెట్టిదనినః— ౧౫౪

- క. చేయుం జేయును రనఁగా - జేయును చేయుదురు మీరు చిత్తంబులరం
జేయును జేయును మనఁగా - నాయత్ముగ నివి భవిష్యద్ధర్మముఁ జెప్పుట. ౧౫౫
- క. మొదలం జెప్పిన యది తుద - యది గూడేశంబు విధికి నన్వయములం
జూదలి ప్రథమమధ్యములకు - దుక సుత్తమపురుషమునకుఁ దొంటిబుట్టునుట. ౧౫౬
- క. చేయునది బుధుఁడు ధర్మము - సేయునది బుధులు విశేషసిద్ధక్రియలం
జేయునది నీవు దగ్ధము - సేయునది తపంబు మీరు శివునకు ననినట్. ౧౫౭
- గీ. ఉనుదురులకుమీఁద నొగ్గి గాఁతయున్న నా-శిర్షనమునకును జెల్లుననియు
శివము చేయుఁగాత శివుఁడు శోభనముచేయుదురుగాత మీకుఁ ద్రికళులనెఁగ. ౧౫౮
- క. కారయిల సేయుకృతి నల-రాదు జీజంతంగా దాని కాదేశంబుల్
ధారణి నింపును నించును - సారముగా నేకవిదనపరజికి నయ్యుట. ౧౫౯
- క. తుదబహువిదనమునకు నింపురుదును నింతురను నయ్యెఁ బాదమియెడల నిం
చుదుగును గలుగుఁబ్రచరా-స్పదములు దేశీయపరజీఁ జనుఁ దెలియంగట. ౧౬౦
- సీ. శ్రీవిశ్వభూపతి చేయించుఁ గ్రతువులు సేవింపురురు తిక్కాశ్రులు సురలఁ
బండంగ నిండుండు పరఁగించు వానలు హరికులు సరసింతు రగనియము
నెఱఁగించు ధర శ్రీల సేపారు తద్విత్తి నిరభటు బెట్ఁగింపుదురు జయంగా
నలయింపుఁడై యవిధిసేయింపురు రద్ధులెల్లఁ జైతాపాతిశయము
ననెడు పల్కులచేరి జిజర్ములకు - నేకవిదనబహువిదనపాక మెఱుంగ
వలయు నవి పెక్కువిధముల వసుధఁదెలియ - నిలిలభాషువచేకులై నెగడుకవులు.
- క. మహితస్థానరతిర్న - స్మహితాదిక్రియలవర్తనావార్థమున
న్విహితమున నెడుడుకారము - సహజంబుగ నేకవిదనసంజ్ఞలవోటన్. ౧౬౧
- క. పండును భూజము పురువులు - పండెడు రాచింక యొప్పు బలికను జీయకల్
గంపాడెను సతిపలిపై - బండెడుఁ బెక్కింట పశులు పండెను ననఁగట. ౧౬౨
- క. నిగుడను భూజము సింగము - బెగడను విటు నాగనియ పిలువ ననెను
దగుభూతార్థంబున నదులగు నాదేశంబు క్రియల నయ్యెయెవలట. ౧౬౩
- గీ. ఒనర నింపు నించు ననియెడు వీనిపై - ముటతలొందెనేని నొక్కచోట
బరఁగుఁ గారకాఖ్యపదములై తెనుఁగున - వానితెలుఁగుతెఱుంగవలయు బుధులు.

క. కోపింపుట కోపించుట - కాపించుట - పసుల నోప్పఁ గాయించుట నా
నేపారు నిట్టిపలుకులు - లోపుగ బహుళములు జగతిలో నెఱుంగఁదగుట. ౧౬౬

గీ. తెలుఁగుబలుకులు పునరుక్తిబలుకుచోలు - గదిసి రెండవదమున మొదటివ్రాతె
దనరు గిత్వంబు ప్రాసంబు దిప్పకుండ - యెల్లములు దీర్ఘ ప్రాస్వప్రవర్తులగుచు. ౧౬౭

త. పులిగిలి యనఁ గలిగిలి యన - నలిగిలియన నోడగీడ యనఁగా బరఁగుట
నలులు గిలు లనఁగ బలఁబంతులు మఱి గిలవంతు లనఁగఁ దున పరియగుచుట. ౧౬౮

క. స్మరధరఁగనరపదములు - పరఁగుఁ గ్రియాపదమునొందుపట్టులనెల్ల
న్వగున గకారముతోపలఁ - జూరినిత్వముఁబంబు గాక పాపమునఁ బాడముట. ౧౬౯

క. స్మరియించె సంస్మరించెను - ప్రియించె ప్రియించె బూవునంపఁ జరించెం
జరియించె నిల్లభునతి - పరియించె వరించె నాఁగ నిల్పెయునికీ. ౧౭౦

క. ఇది తెనుఁగున కల్లును జన - పదవిదితం దైన తెనుఁగుపట్టింతుక యె
ల్లదముగఁ జెప్పిలి నెంతయు - మది నెఱుఁగుం డగిసి గానె యె లితరముట. ౧౭౧

మ. లలినన్నోన్యముఖావలోకనము లీలం జేయఁగాలేని గుఱ
విలసత్కన్యాకళానకుప్తయము బుద్ధిం బగ్గ నేకస్థలిం
గలిగించెం బదవాక్య నేదియు నలంకారజ్ఞానుడు ధూపకో
జ్వలవిద్యావిధవోన్నతుండు నగువిశ్వజ్ఞునిభుం కిమ్ములన. ౧౭౨

మ. కవినాత్సల్యకళాచరిష్ణుడు జగత్కల్యాణచరిష్ణుఁడు
తనవసంపుష్ట సుపర్యగర్వుడు జయశ్లాఘాప్రగంధర్వుఁడు
ర్జవలీలాదివిశుద్ధస్వచ్ఛుడు విరాజన్యక్రమాత్మఁడు
స్థవికాలామలకిర్తిలూరుడు సుతేజస్సానుఁ డెల్లప్పుడు. ౧౭౩

క. శ్రీమన్నకుశలశీవ - య్మృదుండులవిభుఁడు సకలసంగ్రామజయ
శ్రీమంతుఁడు సంతతనత-సామంతుఁడు కామనీనసంతుఁడు లీల. ౧౭౪

తరళ. బిరుదమిత్రుఁడు భిన్నశత్రుఁడు కేంద్రపుత్రుఁడు యామినీ
శ్వరకులేశుఁడు మానవేశుఁడు వాహినీశుఁడు విక్రమ
స్ఫురణరాముఁడు మాతృకాముఁడు ప్రియ సోముఁడు కీర్తులం
బరఁగుచుండెడు మాకుధాకర భానుతారకవిశ్రుతి. ౧౭౫

గ ద్య ము

ఇది శ్రీమదుమారమణిచరణారవిందనందన గోవిందానూత్యనందన
 వివిధబుధవిధేయ చిన్నకోట పెద్దయనామధేయవిరచితంబైన
 కావ్యాలంకారచూడామణి యనునలంకారకాస్త్రంబు
 నందు నంద్రభాషావిశేష సంధిసహసదీపియ
 ప్రయోగక్రియానిరూపణలక్షణ సముద్దేశిం
 బన్నది నవమోల్లాసము.
